

Серія II. - « ЗАПИСКИ ЧСВВ » - Секція I.
Series II. - « ANALESTA O.S.V.M. » - Sectio I.

В. ТРЕМБИЦЬКИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ ГИМН
ТА
ІНШІ ПАТРІОТИЧНІ ПІСНІ

— ПРИСВЯЧЕНО В 100-ЛІТТЯ НТШ —

НЮ ЙОРК - РИМ 1973

PP. BASILIANI, VIA S. GIOSAFAT 8, ROMA, ITALIA

«ANALECTA ORDINIS SANCTI BASILII MAGNI»
ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

Sectio I СЕКЦІЯ

OPERA - ПРАЦІ

1. WOJNAR M., OSBM, *De regimine Basilianorum Ruthenorum a Metropolita Josepho Velamin Rutskyj instauratorum, Romae* 1949, pp. XX - 218.
2. SOLOWIJ M., OSBM, *De reformatione liturgica Heraclii Lisowskyj (1784-1809). Romae* 1950, pp. XII + 128.
3. WOJNAR M., OSBM, *De Capitulis Basilianorum, Romae* 1954, pp. XVI + 204.
4. НАВАРКО Ір., ЧСВВ, *Святий Володимир Великий - Володар і Христитель Русь-України*, Рим 1954, стор. XXXII + 228.
5. НАГАЄВСЬКИЙ Іс., *Кирило-Методіївське Християнство в Русь-Україні*, Рим 1954, стор. XVIII + 178.
6. СОНЕВИЦЬКИЙ Л., *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархій в XV-XVI ст.*, Рим 1955, стор. 106.
7. РЕКАР В., OSBM, *De erectione canonica Eparchiae Mucačoviensis, Romae* 1956, pp. 136.
8. HOLOWACKYJ R., OSBM, *Seminarium Vilnense SS. Trinitatis, Romae* 1957, pp. XIV + 158.
9. WOJNAR M., OSBM, *De Protoarchimandrita Basilianorum (1617-1804), Romae* 1958, pp. XXVI + 298.
10. BARAN A., *Metropolia Kioviensis et Eparchia Mucačoviensis, Romae* 1960, pp. XII + 112.
11. BILANYCH I., *Synodus Zamostiana an. 1720, Romae* 1960, pp. XVI + 128.

ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО (ЧСВВ)
ANNALS OF THE ORDER OF ST. BASIL THE GREAT (OSBM)

СЕКЦІЯ - I - SECTION

Серія II - « ЗАПИСКИ ЧСВВ » - « ANNALS OSBM » — Series II.

Секція - I - SECTION
П РА Ц І - W O R K S

том - XXVII- volume

В. Трембіцький - V. Trembicky

УКРАЇНСЬКИЙ ГИМН
ТА ІНШІ ПАТРІОТИЧН ПІСНІ
Ukrainian Anthem and others Patriotical Songs

Ню Йорк-Рим - 1973 - New York-Rome

Серія II. - «ЗАПИСКИ ЧСВВ» - Секція I.
Series II. - «ANALESTA O.S.V.M.» - Sectio I.

В. ТРЕМБИЦЬКИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ ГИМН
ТА
ІНШІ ПАТРІОТИЧНІ ПІСНІ

— ПРИСВЯЧЕНО В 100-ЛІТТЯ НТШ —

НЮ ЙОРК - РИМ 1973

PP. BASILIANI, VIA S. GIOSAFAT 8, ROMA, ITALIA

*« Пішли...
Хоругви розгорнули
І з гимном на устах
Пішли!... »*

О. Олесь, Чужиною, Відень 1959

“ЗАПИСКИ ЧСВВ” — ПРИСВЯЧУЮТЬ

ВСТУП

1963 року пройшло рієно 100 рокіє від появи останнього національного українського гимну; а 1968 року проминуло 50 літ удержавлення цього же гимну в час самостійности України 1918-21.

Нещастям народу є, коли він, на своїй рідній землі, не може відсвяткувати належно дату так важливого національного акту, як встановлення свого національного гимну.

Гимн — це своєрідна музична емблема чи інсигнія народу, держави. Це офіційна пісня, що символізує всю націю, її духовість, її історичне минуле, ідею її майбутнього та весь авторитет її, як одиниці, особливо перед зовнішнім світом.

Зараз в Україні існує державний гимн УРСР, який постав усього 20 років тому (1949) та цей же гимн не репрезентує національної ідеї українського народу, бо його духовість, овіяна «любов'ю» жити на все в сім'ї щасливих народів ССРСР, з братнім російським народом. Чи може бути більше пониження гідности української нації, як саме гимном УРСР?

Зайвим дискутувати вартість сучасного гимну УРСР, хоч його авторами є два найвизначніші письменники України — Павло Тичина та Микола Бажан, а композиторами була група музиків, під керівництвом А. Лебединця (1).

Вже сам зміст цього гимну багато за себе говорить:

*Живи, Україно, прекрасна і сильна,
В Радянськїм Союзі ти щастя найшла,
Між рівними рівна, між вільними вільна,*

(1) Лебединець Антін Петрович (Бас Лебединець), родом з Київщини, нар. 7 січня 1895 р. Визначний український композитор та диригент, заслужений діяч мистецтва Узбекістану (1943) та України (1949). Освіту здобув у Київському Музично-Драматичному Інституті ім. М.В. Лисенка (1921). Закінчив аспірантуру в 1933 р. при Харківському Музично-Драматичному Інституті. Від 1944 р. був викладачем, а від 1951 р. директором Харківської Консерваторії. Лебединець є автором масових пісень та хорів, серед яких такі, як: «Тракторист», «Червонарми», «Дніпрельстан» та інші. Був автором декілька політично-партійних пісень. Він був і співтворцем музики Гимну Радянської України, затвердженого 1949 р.

Під сонцем свободи, як цвіт розцвіла.
 Слава Союзу Радянському, слава, —
 Слава вітчизні народові — братів!
 Живи, Україно, радянська державо,
 Воз'єднаний краю навіки віків!
 Нам завжди у битвах за долю народу
 Був другом і братом російський народ,
 І Ленін осяяв нам путь на свободу,
 І Сталін веде нас до світлих висот.
 Розіб'ємо всі ми ворожі навали
 Народного гніву священним мечем,
 Під стягом радянським ми дужими стали
 І в світ комунізму величного йдем.

В Україні сучасний гімн УРСР зовуть «піснею без слів», бо рідко його вокально виконується. Побільше грають його зовсім вдалу мелодію. Треба припускати, що населення не бажає слухати образливих слів, які вдаряють у гідність кожного свідомого українця та які, від початку до кінця, противорічать політичному положенню українського народу в сучасній совітській, на ділі російській імперії.

Шкода, що не можна тут подати мелодії гімну УРСР. Цікавий факт: зараз майже неможливо дістати грамофонної платівки з награною гімнвою піснею чи музикою вищезгаданого «гімну УРСР». Натомість є всюди до набуття платівка з гімном СРСР. Інтересно, чи брак гімну УРСР по skleпах міст України є висловом його бойкоту чи недопущення навіть цієї «державної інсигнії» до ширших мас населення.

Святкування роковин українського національного та державного гімну в Україні «Ще не вмерла Україна» не можливе. Цей гімн заборонений, маючи оцінку «націоналістичного» чи «буржуазного». Він овіяний повною мовчанкою, а то й ігноранцією.

Що більше, в великій «Українській Радянській Енциклопедії» під гаслом «гімн» не подано навіть до загального відома існування сучасного гімну УРСР, хоч цей урядово затверджений Верховною Радою УРСР, тобто парламентом УРСР, 21 листопада 1949 р. та державним законом УРСР ще 5 червня 1950 р.

Прикро вражає нотатка про гімн в «УРЕ», де історію українського гімну чи гімнів знехтовано так, немов би Україна була нацією без гімну. Для заспокоєння читача тенденційно подано лише один гімн, за композицією М. Лисенка — «Вічний революціонер»

(до слів І. Франка), який фактично, як гімн, відіграв дуже малу роль, коли його зрівняти з другими гімнами, які репрезентували довший час українську націю перед зовнішнім світом.

Безперечно, не підходить російській цензурі пропустити в друк історію українських гімнів, коли вони, як: «Ще не вмерла Україна», «Не пора, не пора, не пора», чи «Боже Великий Єдиний» та «Боже вислухай благання», є духовно високопатріотичними, антиросійськими чи релігійного характеру, бо все це разом суперечить основній лінії російської політики в Україні.

Українські національні гімни, скільки б їх не було, усі як один, просякнені великим духом української вірності Богові, українською національною революцією, великим патріотизмом та любов'ю до свого краю, народу, історичної минувшини, культури, тобто до всього того, що вороги України не хотіли б бачити, а то й стерти з лиця землі, з метою: бути остаточно вічними господарями Української Землі та власниками прецінних історичних пам'яток українського народу.

Ось тому то в сучасній УРСР не може існувати законно український національний гімн, створений українською свобідною письменницькою душею 100 років тому, а може мати місце лише такий гімн, який український письменник мусів створити в умовах російської контролі, наказу, будучи загрожений тяжкою карою за виліт із основної політичної лінії російської великодержави.

Нас трохи дивує, як може існувати офіційно в сучасній «соціалістичній» Польщі, вірній сателітці ССРСР, старий польський гімн із ХІХ століття, який був офіційним гімном «буржуазно-націоналістичної» Польщі між 1918-1939 роками, а не може існувати в Україні гімн, який постав, як польський, чеський чи болгарський в минулому столітті.

Так, гімн П. Чубинського існувати не може в УРСР, бо в ньому знаменні ось які слова:

«О Богдане, Богдане,
Славний наш гетьмане!
Нащо віддав Україну
Москалям поганим!?»

Гімн П. Чубинського є опрокиненням акту переяславської помилкової, а російськими науковцями ще додатково неправдиво інтерпретованої, угоди України з Московським Царством, із пам'ятного 1654 року, відколи почався завзятий бій двох націй: української проти

російської, яка хоче чимивидше проковтнути не лише багатство України, але і весь її нарід та стопити його з московським народом.

Врешті, надмірна патріотичність вірша-гимну Чубинського вцілому теж став перешкодою в допущенні його до загального вжиткування в Україні, яка, за волею російського народу, має бути національною лише по формі (назві), а соціалістичною, тобто духово російською, у змісті.

Такі прикметності українського столітнього гимну надають йому тим більшу ціну, повагу, святочність, признання, пошанування у народі, який із цим гимном пройшов «валуївські» та «емський» часи заборони вживання в друку української мови та видавання будь якої національної праці, тобто-національного розвитку. Під цим гимном пройшла велика історія українського відродження з кінцем ХІХ століття, визвольні змагання та державна самостійність 1917-1921 рр., доба розвитку нового українського духового відродження, званого «націоналізмом» в 1930 роках цього століття; з цим гимном проходили національно-державні визвольницькі акти в Карпатській Україні, в якій цей гимн набув формального вже, урядового признання — законення. Цей же гимн був провідною ідеєю-ключем для українських повстанців у пам'ятних роках другої світової війни (1941-1945) та залишився донині промінням, яке освічує тяжкий шлях українській політичній еміграції в її боротьбі в широкому світі за відновлення самостійності України, в якій гимн П. Чубинського був і є не лише доступний до вокального вжиткування, але признаний як офіційний гимн держави, в якій міг би він евентуально бути трохи справлений, тобто своїм змістом пристосований до нової політичної ситуації самостійної України.

В 1963 році українська еміграція, а особливо Лемки, які видали людину, що дала музичну композицію гимну Чубинського, не забула про пам'ятну дату роковин гимну свого народу. Його, як було можливо, відсвятковано на концертній естраді в різних місцевостях та й у пресі, відповідними статтями і виданнями, різними українськими організаціями на чужині, навіть і відповідними пропам'ятними наліпками та великими листами, які мали заступати державні поштові марки України, в великих конвертах з святковими печатками.

Недоля еміграції та її розпорошення не дозволив під цю дату зладити пропам'ятне видання праці, присвяченої історичному розвитку українських гимнових пісень взагалі, та офіційного гимну зокрема.

Тому хай складена ота праця «Про український гимн та українські патріотичні пісні» сповнить цю свою місію — вшанування української пам'ятної дати — 100-ліття Українського Гимну (1863-1963), що його склали сини України: етнограф Придніпряниціни-Павло Чубинський та син Галицької Землі-Лемківщини — о. Михайло Вербицький, один з тодішніх найкращих українських композиторів.

Виготовити огляд українських гимнів не було легко на чужині, далеко від джерельних матеріалів, які переходять в архівах Києва і Львова. Тому і предложена праця буде мати певні недотягнення і браки.

Така праця ще й тому складна, бо має вона двобічний характер: історико-політичний і музичний. Наша праця не музикальна, а виключно історико-політична. Головне її мотто і ціль: дати історично-правно-суспільний фактаж, на базі якого поставали та змінюлися наші національні (народні) гимни протягом століть, аж до 1918-го року, коли наш історичний гимн набрав перший раз державницьких форм, хоч і не був оформлений ще державним законом, аж до травня 1918-го року. Показаний у нашій праці нотний матеріал гимну має лише орієнтаційний характер.

Тема музики гимнових пісень України зовсім окрема та вимагає людини знань у цій, а не історично-правній лінії спеціалізації. Дасть Бог, ще колись така людина буде мати доступ до основних і до нотних джерел в Україні та докладе всіх зусиль, щоб дати докладну наукову роботу стосовно музики наших гимнів.

Свобідні нації, вшановуючи роковини своїх гимнів, присвячують йому окремі наукові чи ювілейні праці; з розпорядження відповідних міністерств видаються ювілейні поштові марки, на яких зображені творці національного гимну чи гимнів, алегоричні сцени змістів гимну тощо. З такої нагоди відслонюють пам'ятники творцям слів до гимну та музики до тексту гимнової пісні. В сучасній Україні такі ювілейні видання не можливі. Лише політична емітрація спромоглася, в деякій мірі, відзначити ювілей нашого гимну, тобто його столітнього існування як репрезентативної національної пісні (пісенної інсигнії) та 50-ліття з 15 травня 1918 р., коли старий гимн став державним гимном Української Держави, за апробатою гетьманського уряду.

Саме з цих двох нагод українські патріотичні організації на чужині, за ініціативою українських філателістів, вшанували свій гимн випуском ювілейних наліпок та повністок (поштових друків),

які заступили державні марки та поштівки, які повинні б були вийти друком в Україні...

* * *

Та ще й цю нашу припізнену працю про наш Державний Національний Гимн ми, з-за тяжких еміграційних обставин, в спроможі видати щойно в 110 ліття його постановя, коли відзначаємо інше, але тісно пов'язане століття — «100-ліття існування й праці Наукового Товариства Шевченка» (1873-1973), яке вже 100 років заступає для українського народу його Наукову Академію, вільну і незалежну в своїх наукових шуканнях і в своїх виданнях, спершу на українській землі, а в останньому 25-літтю розпорошену на чужині. Оба століття духовно й ідейно глибоко пов'язані між собою, не лише часово, але і в загальному унапрявленні своєї праці, ідеалу і мети. Згадати б лише такі три імена: О. Кониський - І. Франко - М. Грушевський, які говорять багато, а символізують ще більше.

Мас свою окрему мову і символіку і той факт, що для цього відзначення відкрили серію своїх «Праць» і видавничі можливості «Записки Чина св. Василя Великого», яким у наступному році виб'є 50 річниця їх існування й появи. Часово, особово, ідейно, змістово, а то й судьбою Василянський Чин і його «Записки» історії Церкви українського народу — тісно з собою пов'язані, а ота щира гостинність не в ніяким втрученнєм у чужу ділянку, але дружнім свідченнєм одности мети і засобів та віри в нашу українську «правду» і її майбутність.

АВТОР

ІСТОРИЧНО — ІДЕОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ

1. — СТАРОУКРАЇНСЬКІ ЦЕРКОВНІ МОТИВИ

Мабуть мало народів у світі мають таку різноманітну історію свого національного гимну, як має її український нарід. Кажу різноманітну тому, що до признання сучасного національного гимну, як державного, в історії українського гимну, взагалі в українському народі було раніше декілька гимнів, які сповняли ролю всенациональних гимнів. Оця декількість гимнових пісень в українському народі впливала з мінливості українського політичного положення, з стану державности в IX-XIV ст. до бездержавности до половини XVII ст. (до 1648 р.), то знову з державности від 1648-1709 рр., то знову бездержавности до 1918 р. та знову бездержавности від 1920 р. до сьогоднішнього дня. При тому всьому великий вплив на поставання та мінливість українських національних гимнів мало роздрібнення української території, її політичної приналежности до цієї чи тої держави, в якій або краще або гірше жилося частині українського народу. І в залежності від політичних умов буття українського народу, тобто його частини в поодиноких державах, поставали кращі або гірші умовини до створення українських патріотичних пісень, які могли заступати національний гимн хочби на якийсь час.

З історичної перспективи розвитку українських гимнів, їх початок слід би віднести до часів середньовіччя тобто Руської Держави IX-XIV століть, коли ролю державного гимну виконували бовві кличі та пісні, що настроювали лицарські дружини та князів до хоробрости та завзятих боїв « За землю Руську », « за рани Ігореві храброго Святославича », щоб добути « князю слави », « слави Ігорю Святославичу, Буй-Туру Всеволоду, Владиміру Ігоревичу », як занотовано, напр., в героїчному епосі XII ст., « Слові о Полку Ігореві » (1).

(1) Ржиґа А.Ф.-Шамвинаго С.К., *Слово о полку Ігореві, Ігоря Святославича, Внуча Ольгова*, стор. 59, 62, 83, Москва 1959; *Гіми*, в « Українська Радянська Енциклопедія », т. 3, стор. 260-261, Київ 1960; Орел А., *Ще не вмерла Україна*, в « Свобода », ч. 218, Джерзі Сіті 30.11.1967.

Особливе місце в українській гимновій літературі займали в християнській Русі коротко-строчкові кондаки та *канти* (2), тобто пісні релігійного змісту, в яких вірні звеличували Божу Матір, різних Святих, іменників церковних храмів. Серед творів церковної лірики були святі Отці Церкви: Василій Великий, Григорій Богослов, Йоан Хризостом-Золотоустий, Іван Дамаскин та, при кінці VII стол., Роман Солодкоспівець, Андрій Критський та інші.

Один із найбільш поширених видів християнської гимнології це *канон* (3), що, за словами проф. В.І. Крекотеня, прославляв Святих, розповідав про євангельські події. «Канон» складався з восьми-дев'яти пісень, а кожна пісня складалася з кіль-

(2) *Канти*: — канти, вид старовинної гимнової пісні XVII-XVIII ст. (вложеної в поетичний текст), що її виконував ансамбль співаків (хор) без акомпаніменту інструментів.

В Україні канти були відомі в кінці XVI ст. під назвою псалмів, що їх співали лірники, згодом спудеї братських шкіл або Київської Могилянської Академії. Їх роля в Україні була особливою в XVII сторіччі, коли велася релігійна боротьба між оборонцями українського православ'я та польсько-католицькою латинізуючою експанзією. На противагу латинській формі богослужень, із хором при акомпаніменті органів, в українській церкві, під впливом народно-пісенних традицій, існувала форма хорового співу «а капеля». В XVIII ст. канти чи псалми втратили вже гимновий характер, ставши побутовими музичними творами широкого круга української громадськості. Канти набрали характеру більше музикально-поетичної лірики, переважно з світською тематикою, з симптомами панегірикових творів, лірично-любовних, поздоровних та жартівливих. Мова кантів-пісень була слов'яно-руська або простонародна.

Виконавцями кантової (псалмової) музики були учні братських шкіл, Київської Академії, врешті дяки, лірники та вояки.

Теоретичні основи кантової хорової (партесної) музики розробив в Україні М. Ділецький, який в цьому питанні зайняв важливе місце в історії української музики. Багато кантів склав Григорій Сковорода. Див. Кельдыш Ю., *История русской музыки*, ч. I, Москва-Ленинград 1948; Финдейзен Н., *Очерки по истории русской музыки в России с древнейших времен до конца XVIII века*, т. 1, 2, Москва-Ленинград 1928-1929; *Енциклопедія Українознавства*, т. 3, стор. 951, Париж-Нью Йорк 1959; *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 6, стор. 152, Київ 1961; т. 10, стор. 541, Київ 1962; Архімович Л. і інші, *Нариси з історії української музики*, ч. I, стор. 118-119, Київ 1964.

(3) *Канони*: — похвальні пісні в честь Святих. Звичайно маємо збірку 8-9 пісень, які діляться на ірмоси та стихи. Форми канонів розробляв в Україні композитор Л. Ревуцький. Його ж «Канон для фортеп'яно».

кох віршів: з *ірмоса* (4), який задавав тон співу; *тропарів* (5), що повторювали розмір і наспів ірмоса, та *катавасії*, якою завершувався канон ».

До ірмосів, за своєю будовою, були подібні *стихири*. Вони наслідували старозавітні *псалми* (6), в яких, однак, мали більш оповідний характер. Мали гимновий характер й *кондаки* (7), які складалися звичайно з кількох пісень, що звеличували весь зміст та розуміння християнського свята, переповідаючи євангельські та житійські шляхи Святого.

(4) *Ірмос* або Катавасія: — назва богослужбової пісні, що творить частину утренного Канона або Кондака, вживана в богослужбових відправах в хоровому двогруповому виді.

(5) *Тропар*: — назва молитовної вірша для співу, вживана в богослужбінні для звеличення Святого чи свята.

(6) *Псалми*: — духовні, переважно триголосні піснєві гимни, виконувані невеликими хоровими ансамблями співаків без інструментального супроводу. В старій Гелладі псалми були виконувані теж при акомпанієменті арфи. Найчастіше співано псалми при утренних та вечірних богослужбіннях по неділях та в час Великого Посту. Псалми були відомі в Україні частіше під назвою псалтирів, які в церковно-слов'янській мові (в перекладі з грецької мови св. апостолами Кирилом та Методієм — після літописця Нестора) були дуже популярні та люблені в вокальному виконанні вірними в церкві. В багатьох випадках псалми (псалтирі) служили відомим провідникам та творцям старинно-руських літературних творів, як митр. Іларіонові, ігуменові Теодосієві Печерському, літописцеві монахові Якову, Несторові, єп. Кирилові Турівському та іншим в укладанні проповідей, промов чи гимнових творів. В Україні були найпопулярнішими псалмами: « Хвала Всевишньому Владиці », « Господи мій ярость твою », « Господи хто обитаєт ». В XIV ст. на тексти псалмів написано багато-голосну музику. В історії української музики відомий композитор псалмової музики Д.С. Бортнянський, який створив псалмові концертові твори. В другій половині XVIII ст. псалми випередили канти. Задержалися псалми до XX ст. лише в репертуарі українських лірників. — Див. *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 12, стр. 6, Київ 1963; *Большая Советская Энциклопедия*, т. 35, стр. 225, Москва 1955.

(7) *Кондак*: — Кондакар, кондакарна нотація, це переважно коротка дво-стрічкова похвальна (гимнова) пісня в честь Богородиці та Святих, особливо іменників церковних храмів. В Україні кондаки були чи не єдиним найстаршим видом безлінійного тобто Кондакарного нотописання між XI-XIV ст. та гимновими піснями не лише в церкві, а й поза її мурами. — Див. Финдейзен Н.Ю., *Очерки по истории музыки в России с древнейших времен до конца XVIII века*, т. I, вып. I, Москва-Ленинград 1928; Смоленский С.В., *Несколько новых данных о так называемом кондакарном знамени*, « Русская Музыкальная газета », ном. 44-46, 49, 1913.

Втричі більшими від кондаків були *ікоси* (8), що розказували всі обставини постання даного релігійного свята, звичайно зв'язаного із особою Святого та його життєвого подвигу. Ікоси співано, за словами В.І. Кречотеня, «після третьої та шостої» пісні канона, а в поєднанні з кондаками утворювали вони складне ціле — *акафісти* (9).

Гимнові пісні входили до богослужбних книг — збірок «*Міней*» та «*Триодей*».

Старовинні гимнові пісні мали свій особливий характер співання, спертий на візантійській системі співу, на основі давньогрецьких ладів, що мала вісім гласів — наспівів. Ці гласи були зібрані в «*Октоїху*» тобто «*Осмогласнику*» чи «*Октаю*».

Гимнографічна стилістика є занотована досить виразно в оригінальних пам'ятках Київської Русі, створених тогочасними українськими гимнографами, творцями канонів. В присвяті світським особам відомий є канон святому Борисові та Глібові, молодим синам кн. Володимира Великого; перший був володарем ростовського князівства, а Гліб володів муромською землею.

За інформаціями проф. Павла Маценка: «*Нариси до історії української церковної музики*» (Роблін-Вінніпег, 1968, стор. 94-105), перед воєнним походом чи наступом на ворога (X-XI ст.) попереду війська йшла оркестра граючи пісню «*Кириє елейсон*» тобто по нашому «Господи помилуй». В пізніших часах, мабуть за княжіння св. Володимира Великого і Ярослава Мудрого (XI ст.) особливою гимновою похвальною (величальною) та благальною піснею був «*Архангельський глас*», як привіт Пречистій. За словами П. Маценка, «слова та мелодія привіту належать до співів церковної відправи Утрені на Благовіщення Пресвятої Богородиці» (ст. 98).

Підходячи до цього твору з національної точки бачення, «*Ар-*

(8) *Ікос*: — богослужбна віршована пісня в честь Святого, якого празник обходить церква названа іменем даного Святого. Ікос звичайно творить основну частину канона чергуючися з кондаком.

(9) *Акафіст*: — одне із всенародніх похвальних богослужень візантійського обряду присвячене звеличенню Христа, Богородиці, Святих в стоячій формі («*Акафіст*» грецьке слово, що означає «несідальність»), як священика так вірних. В Україні були відомі анафісти «*Покрові Матері Божої*», «*Пресвятій Богородиці*», св. Миколаві та іншим Святим, яких імена були дуже часто вживані чи популярні серед народу. — Див. *Енциклопедія Українознавства*, т. I, стр. 34, Париж-Нью Йорк 1955; *Українська Радянська Енциклопедія*, т. I, стр. 134, Київ 1959.

хангельський глас» був зовсім відмінним від усіх тоді існуючих «гласів» у Русі. Народ глибоко шанував та любив цю коротку пісню, витвір свого неофітського духа, який зокрема полюбив і плекав культ Богородиці й Пречистої Діви, якій присвячував свої перші і головніші церковні споруди (Десятинна), в Києві й по інших княжих містах, присвячував її прославі свій голос-мельодію, а в загальній потребі взивав її охорони, головно такої, як оборонно-наступальні дії проти ворогів «землі Руської».

Можна б припускати навіть, що «*Архангельський глас*» був скомпонований уже в часах св. Володимира, за якого культ Богородиці появився в конструкції столичної церкви так зв. «Десятинної». Та на всякий випадок цій пісні, як релігійному богородичному гимнові, вже більше як 900 літ історії на укр. землі. За думкою Маценка має він усі прикмети найстарших зразків українського церковного співу.

Не подаємо зразків мелодії цього гимну-похвали, якої короткий текст наступний: «*Архангельський глас вопієм Ти, Чистая; Радуйся, Благодатная, Господь з Тобою!*» Цей текст міг стати зокрема популярним і всенародним, від хвили посвячення київської благовіщенської церкви в Києві в 1037 р. і віддання народу під Покров Пресв. Богородиці за Ярослава Мудрого (пор. Літопис: «и по семь церковъ на Золотихъ воротіхъ святаия Богородици благовещеньє...»). Про неї говорить митрополит Іларіон у своїй мові «*Про Закон і Благодать*», і то саме у зв'язку з благовіщенською церквою.

Тяжко однак встановити наскільки ця похвальна пісня-привіт могла стати національно-державним гимном. Можливо, що та пісня заступала державний гимн старої Русі, та могла мати і таке значення як сучасний національний і церковний гимн: «Боже, вислухай благання», чи «Боже великий, єдиний» та з-за недостатчі гимну в сучасному розумінні заступала гимн Руської Імперії.

Церковна лірика (гимнові пісні) відіграла величезне місце в розвитку українського книжного віршування в XVI-XVIII ст., коли появилися тогочасні канти, псалми, епіграми та духовна поезія (10).

Старовинні кондаки в багатьох випадках сповняли ролю справж-

(10) *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 3, стор. 260-61: «Гімн», Київ 1960; Орел А., «*Ще не вмерла Україна*», в «Свобода», ч. 218, Джерзі Сіті, 30.11.1967.

ніх національних, так би сказати, гимнів у часі особливих державних всенародніх урочистостей, які були популярні в Україні аж до XIV сторіччя.

Для прикладу варто згадати час перед боєм руських воїнів з татарською навалою на ріці Калці в 1224 році, де брали участь теж і сини погіблого в бою з поляками під Завихостом (1205 р.) короля Романа, — Данило і Василько, княжі дружинники перед боєм співали тоді, як гимн, релігійну пісню: «*С нами Бог, разумійте язичи!*» (11)

В бою з німецьким орденом під Грунвальдом 1410 р., де брали участь українські збройні частини Федеративної Литовсько-Руської Держави короля Володислава Ягайла, українські (руські) дружинники співали, як свого рода гимн, боеву пісню «*Богуродзіца Дзєвіца*» (12), тобто ту саму, яку співали і польські вояки того часу. Ця пісня-гимн була, так би мовити, спільною тоді для обох великих держав Польщі та Литви-Русі.

Її зміст наскрізь релігійний та цікавий хочби своєю стародавністю, почуваннями, ідеями. Цікава в цій пісні стара форма польської тогочасної мови, з деякими впливами чеської; миролюбність тогочасної людности та релігійне покровительське почування народу у відношенні до Матері Божої, яке й досі задержалося в усіх народів світу, а особливо в слов'ян. Нижче подаємо повний зміст цієї старинної гимну-пісні в оригінальному її вигляді та перекладі на польську мову.

Оригінальний текст гимну

Переклад на польську мову

Bogw rodzica dzewicza
bogem slawena maria
W twego syna gospodzina
mathko swolena maria

1. Bogurodzica dziewica
Bogiem sławiena Maryja!
Twego Syna Gospodzina,
Matko zwolena Maryja,

(11) Шах Ст., *Національний гимн і Львів*, в «Голос Лемківщини», ч. 2, Йонкерс, січень 1964.

(12) WOJENSKI T., *Polska pieśń średniowieczna*, w «Historia literatury polskiej», t. I, str. 26-27, Warszawa 1948; LEWICKI A., *Zarys historii Polski* (do r. 1795), t. I, str. 18-19, Hanower 1947; OLSZANSKI ST., *Stary Sącz — miasto hymnu «Bogurodzica»*, in «Ameryka-Echo», I, Chicago 1968; LOZAN STEFAN, *Pieśń Bogurodzica — najdawniejszy zabytek polskiej poezji i zaczątek naszej literatury narodowej*, in «Ameryka-Echo», Chicago, 28.1.1968.

Szyszczi nam spwszczi nam [kyrieleyson	Zyszczy nam, spuści nam! [Kyrie elejson!
Twego dzela krzcziczela bozicze	2. Twego dzieła ^a Krzcziciela [Bożycze ^b .
Vslisz glossy napelni misli [czlovecze	Usłusz głosy, napełń myśli [człowiecze!
Slisz modlithwa yanz noszymi	Słysz modlitwę jaż ^c nosimy,
Oddacz radzy yegosz prosimi	To dac raczy ^d , jegoż prosimy:
a na swecze sboszni pobith	A na świecie zbożny pobyt,
po szywocze rayski przebith	Po żywocie rajski przebyt!
[kyrieleyson	[Kyrie elejson!

За польськими даними пісня « Богородзіца » є найстаршою літературо-мовною польською пам'яткою. За переказами цю пісню-молитву мав створити в Польщі св. Войтіх (Адальберт), який прибув у Польщу з Праги, в часі володіння в Польщі короля Болеслава-Хороброго (992-1025). В Польщі св. Войтіх був єпископом. Однак в 997 році св. Войтіх був вбитий прусами, в часі його місійної подорожі в їх край. Однак польські науковці вважають, що пісня « Богородзіца » постала в Польщі, в Новому Санчі (Лемківщина), між рр. 1230-1280, за ініціативою дружини короля Болеслава-Ветидливого Кінти, коли вона, переїжджаючи із Мадярщини до Кракова, вплинула на монаха Ново-Санчівського монастиря скласти цю релігійну пісню. В XIV стол. « Богородзіца » мала не лише релігійний, а й боевий характер, була свого рода національним гимном. В 1410 р. її врочисто співано перед боєм з хрестоносцями під Грунвальдом (Танненбергом), а в 1444 р. перед боєм із турками біля Варни. Її вальор, як гимнової пісні, кінчиться в XVI ст., остаючися лише релігійною піснею.

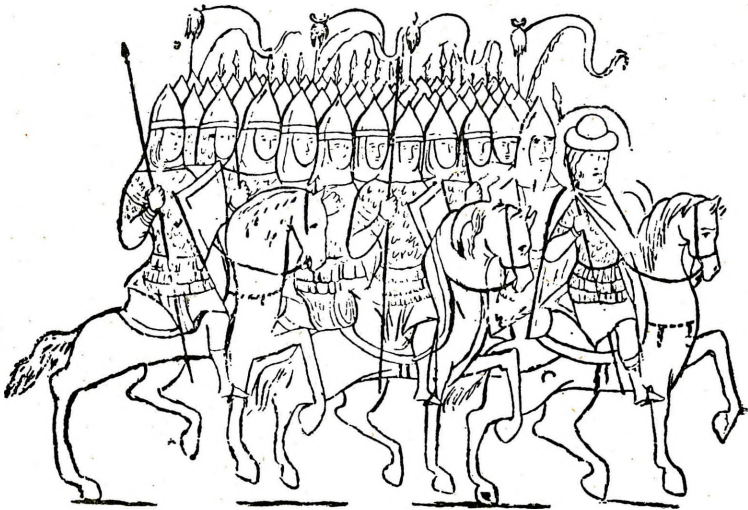
Музику « Богородзіци » простудіював був докладно професор львівського університету Адольф Хибінські (1880-1952), відомий дослідник старинної музики та народних пісень у другій половині XIII сторіччя. Найстаршою пам'яткою цієї пісні є її музикологічний відпис із початку XV сторіччя, вміщений в Кодексі св. Матея (Мацея) з Грохова. Оригінальний відпис та мелодія цієї пісні наводиться зараз в Ягайлонській Бібліотеці в Кракові.

a) dla, b) przypadek piąty od Bożyc — Syn Boga. c) iże, jaże, jeże = który, która, które. d) racz. — Cfr. WOJENSKI TEOFIL, *Historia Literatury Polskiej*, t. I, str. 26-27, Warszawa, 1948.

Згідно з дослідниками цієї пісні, перші два рядки першої стрічки є зворотом до Богородиці; три дальші рядки другої стрічки — зворотом до Божого Сина.

З українського боку нам цікава ця пісня своїми церковно-слов'янськими впливами, що могли виникнути як наслідок візантійського церковного впливу в південній Польщі (краківська привіслянська земля), яка належала до 1000 року, приблизно, до Великоморавського Князівства, де довгий час існував Кирило-Методієвський церковний обрядовий отже візантійсько-слов'янський (болгарсько-македонський) вплив. Цей вплив видний у «Богородзці» в фразеологічній та догматичній формі її уложення — змісту (13).

(13) BRUKNER J., *Bogurodzica-Dziewica*, Lwow 1938; WORONCZAK P.-OSTROWSKA E.-FEJCHT H., *Bogurodzica*, Wrocław 1962; *Encyklopedia powstania — Ultima Thule*, t. 2, str. 110: «*Bogurodzica*», Warszawa 1931; *Wielka Encyklopedia Powszechna*, t. 2, str. 35-36: «*Bogurodzica*», Warszawa 1963; OLSZANSKI St., *Stary Sącz — miasto hymnu «Bogurodzica»*, in «*Ameryka-Echo*», I, Chicago 1968; LOJAN STEFAN, *op. cit.*, I, Chicago 1968.

Княжа дружина в поході (Тиктор, стор. 178)

2. — ДОБА ЛИХОЛІТТЯ: « ЗА ЦЕРКВУ, ЗА НАРОД »

Це був клич тогочасного українського громадянства, яке, як свідомо національна одиниця, стояло в обороні незалежності та руської традиції в своїй Церкві та народі. Провідна верства народу, яку очолювали провідні постаті тодішньої аристократії та духовенства: рід князів Острозьких, Сап'їгів, Долматів, Желиборських, Воловичів, Древинських, що палко обороняли свій нарід перед колоніяльно-культурницьким наїздом латинської Польщі, а згодом й московського православ'я. Це був час релігійної боротьби за українську душу, її національно-культурницькі скарби, історичну спадщину й традицію, які були відмінні від російської та зовсім інші від польської. Україна того часу ще зовсім жила візантійським, а не московським світом та й чути не хотіла про латинські впливи, що покривалися в Україні з політичними моментами польського духового та велико-державного володіння. Ось тому постаті українських аристократів та меценатів культурницького розвитку перед Козацької Русі в особах таких як Острозькі, духовники: Гедеон Балабан, Єлисей Плетенецький, Петро Могила, Герасим та Мелетій Смотрицький, Захарій Копистенський та багато інших високих достойників церкви були уособленням національних змагань всього поневоленого народу, якого вільний дух жив в аристократичних домах руських князів, у резиденціях єпископсько-митрополичих палат та дослідно-наукових кабінетах педагогів братських шкіл та академій у Львові, Острозі та Києві.

Нарід розумів та цінив моральний спротив своїх провідників XVI-XVII ст. та звеличував їх інсигнії, родові знамена як національні герби, створюючи віршовані твори, звані в цей час « *епіграмами* » чи гимновими (панегіриковими) « *піснесловіями* ». Вони появлялися в Лексисі Лаврентія Зизанія (1596) або в Лексиконі славеноруським Памви Беринди (1627).

Прославляючи родові знаки (герби) українських аристократів як володарів народу, поети прирікали від імені народу відданість та лицарську готовість до оборони вітчизни перед наїзниками словами:

« Вер ми, гербов не дают вдуму сидящому,
 Але з татарами в полю часто гулящому,
 Не з голою рукою, з шаблею острою,
 Завжди будучи готов до смертного бою » (14).

В епіграмах висловлювано подяку провідникові народу за його заступництво прав народу перед противниками — ворогами Русі, виказуючи « ростопрность в порадах », « рицарську мужность », « чулость в церкви стражи, як пастиря Бозского », що в цей час розумілося як вірність та відданість своєму народові та збереження національної гідності.

Прославляючи провідників « ясновельможного дому » епіграмами, поети як: Тарасій Земка (1607-15), Кирило Ставровецький, Гаврило Дорофєєвич (зі Львова), приписували своїй провідній верстві ці самі риси та місію в народі, що їх мали володарі держав: королі чи імператори тогочасної Європи. Тогочасні творці епіграмових гимнів ставили українським провідникам, як приклад, їхніх « стародавніх предків », « славних княжат, людей безсмертної слави в служінні народові, милої отчизни », не жалуючи їй ні свого труду ні життя.

Вершком епіграмового панегірика, який своїм змістом зовсім відповідав гимновій пісні, був вірш руського аристократа Івана Казимира Пашкевича, з 22 серпня 1621 р., вміщений в рукописному примірнику « Литовського статуту » (першої редакції). Зміст цього поетичного твору-гимну в дечому схожий з духом сучасного українського національного гимну. Зміст гимну Пашкевича ось такий:

« Польска квітнет лациною,
 Литва квітнет русчизною;
 Без той в Полсце не прибудеть,
 Без сей в Литві блазнем будеш,
 Той латина язик даєт,
 Та без Руси не витрваєт.
 Ведзь же юж Русь, иж тва хвала,
 По всем світі юж дойзрала:
 Весели ж се ти русине,
 Тва слава нигде не згине! »

(14) Із вірша Андрія Римши, в « Апостол », Вільно 1951.

Гимнові твори литовсько-руської доби та перших початків козацької епохи не мали хорового підкладу. Вони, хоч як були доспілими до гимнового пісенного виконання, не нашли композиторів, які підложили б ноти під словами епіграм. Ролю гимнів сповняли ще довгий час церковні гимнові пісні велико-княжої доби Київської Імперії чи Галицько-Волинського Королівства XI-XIV сторіч.

Тип козака-січовика (Тиктор, стор. 391)

3. — КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКА ДОБА

Цей окремих в історії України період треба би починати із гетьмануванням Петра Сагайдачного (1614 р.), коли по 265 роках майже бездержавного життя (1349-1644) вдалося встановити на досить великому просторі Придніпрянської України державницьку форму автономного життя, якого запорукою був Козацький військовий Орден, з головним осідком на Запоріжжі.

Хоч творцем Козацького Ордену був князь Дмитро Байда-Вишневецький, перший отаман Січі, від 1550 року, все ж таки державні форми під козацькою охороною одержала Україна за гетьмана П. Сагайдачного, після підписання з польським урядом Хотинського договору у 1621 році (15).

Про подвиги гетьмана Петра Сагайдачного сучасний поет Касіян Сакович уложив віршований твір, який присвятив пам'яті першого творця козацької державности, в день його похоронів — « у провідну неділю 1622 р. ». Великий твір К. Саковича: « *Вірші на жалосний погреб зацного рицаря Петра Конашевича Сагайдачного, гетьмана войска его королевской милости запорозкого*, зложеної през інока Касіяна Саковича, ректора школ Київських в брацтві », має великий патріотичний та виховно-духовий зміст та прикмету справжнього гимну, хоч задовгий формою та складний своєю віршовою композицією.

Твір Касіяна Саковича починається епіграмою на герб Козацького Війська, як знамені тогочасного піддержавного автономного існування козацької України за гетьманування гетьмана Петра Сагайдачного (1614-1622).

В гимновій епіграмі К. Сакович пояснив значення постаті козака (в гербі) як символу « зацнесильного запорозкого рицарства », яке готове без вагань віддати життя, « за вольность » батьківщини « свой живот положити ». Поет високо оцінює « ратні под-

(15) МАХНОВЕЦЬ Л.Е., *Історія української літератури*, т. I, стор. 316-319, Київ 1967.

виги » запорозького війська проти ворогів християнства, проти « неприятели ойчистих », яких воно било « морем, сухом, часто кроть пішо и тиж конно ». Звеличуючи боеві подвиги й славу гетьмана, пропонує поширити їх на всіх козаків бо « гетман без войска — што ж есть? Войско тиж без него. Згола нічого не есть єдин без другого ».

Особа гетьмана зображена в епіграмі як людина, що доказала « рицарскую делность », а козаків як військо:

« ...для тих только причин мает бити,
себе от кривд и иных так же боронити ».

У вірші К. Сакович створив в першу чергу монументальний образ ідеального національного героя та наділив його виразною виховною функцією — « с того гетмана кожний рицар нех ся учит... », бо гетьман Петро Конашевич... « справ рицарських дільність всюди слил », « ...славний в людях по всі віки », « несмертельний слави достойний гетман », « ...неприятелем ойчизни страшний » (16).

Подібний епіграмічний твір К. Саковича до гимнових творів лицарсько-княжої доби, де часто оспівується велич князя та його воїнів.

Подібний до епіграмічного гимну К. Саковича був зложений в Києві 1632 р. другий, в честь митрополита Петра Могили, а згодом і деяким іншим подвижникам українськості цієї історичної доби.

Та все ж таки панеґірикові епіграми, які часто вповні відповідали своєю духовістю та змістом гимновому творові, не увійшли в історію українського гимну як пісенні твори. Вони не нашли музиколога, який надав би їм нотний підклад. Тому вони залишилися лише у формі віршових творів без загального всенародного застосування.

Козацькі гимнові *пісні* творили окрему для себе цілість, заступаючи в багатьох випадках справжні гимнові пісні.

Не можна досі точно усталити, яких гимнових пісень співало Запорозьке Військо до часу постановлення держави Б. Хмельницького, та в часі самостійності Козацької України до 1709 р., а й опісля, аж до остаточного упадку Запоріжжя, як останнього аванґарду української самостійності новітньої історії України.

(16) Махновець Л.Е., *там же*, I, стор. 320-321.

Згідно за даними наших істориків — дослідників Козацької Доби, козаки співали декілька боввих пісень; та особливою у них була: « *Нумо, хлопці, до зброї* », відома й досі в нашому сценічному хоровому репертуарі та при всяких okazіях маршових парад. Про цю пісню особливо згадує академік Д. Яворницький в своїх працях про козацькі часи в Україні. Про неї згадує теж Іван Шаповал в своїй праці « *У пошуках скарбів* », присвяченій саме праці академіка Д. Яворницького.

Для пригадки, нижче подаємо текст цієї, пісенно-боввого характеру та бадьорого настрою, пісні:

« Ой зібрались були чайку рятувати,
 Славу добувати.
 Ой чи пан чи пропав — двічі не вмирати
 Нумо хлопці до зброї!/
 На герць погуляєм, слави добувати!
 Гей чи пан, чи пропав, вдруге не вмирати
 Гей нумо хлопці до зброї!
 Нам допоможе Святий Юр, ще й Пречиста Мати
 Турка звоювати.
 Ой чи пан чи пропав, вдруге не вмирати
 Нумо хлопці до зброї ».

Тут слід би завважити, що в місці, де згадується Божу Матір, в деяких хорових виконаннях згадувалося не « Пречисту Матір », а св. Варвару, в такій точно формі:

« Нам допоможе Святий Юр і Свята Варвара ».

Видається, що слово про Пречисту Матір вставлено може й недавно якимсь нашим композитором, прямо з мотивів покровської традиції Матері Божої в нашій народі, нав'язуючи хочби до так відомої історичної події з доби Козаччини, як чудесної охорони Почаївського монастиря на Волині.

Свята Варвара, як відомо, в Козацькому Ордені була почитана як опікунка-покровителька артилерії, й тому зовсім логічно, що в боввій пісні, як вище подано, козаки взивали допомоги св. Юрія, опікуна кінноти-лицарства та св. Варвару, опікунку відомої та славної в боях Козацької Артилерії.

За Л. Архімовичем (17) ролю гимнових пісень сповняли такі

(17) Архімович Л., *Нариси з історії української музики*, ч. I, стор. 37-44, Київ 1964.

як: «*Пісня про Байду*», в якій прославлено «рубаних козаків», що гинули від ран у степу з привітом батьківщині, народові, рідним. Пісні: «*Чайка*», «*Ой на горі вогонь горить*», відомі були в репертуарі кобзарів та лірників, які звеличали гетьмана П. Сагайдачного та П. Дорошенка. Особливе гимнове значення мала пісня маршового характеру: «*Ой на горі там женці жнуть*», відома до наших часів через свою бойовість, мужність, відвагу, рішучість відстояти право народу за незалежність. В часах Б. Хмельницького гимною піснею була: «*Гей не дивуйтесь добрії люди*», в якій звеличено перемогу Великого Богдана над польським військом, символом могутності тогочасної Польщі. Подібною маршово-гимною піснею була: «*Засвітали козаченьки*», в якій звеличено перемогу козаків над військами гетьм. Потоцького.

Козацька кіннота в поході за рис. Сластьона (Тиктор, 549)

4. ТЕКСТИ ДЕЯКИХ ПІСЕНЬ ЧАСІВ КОЗАЧЧИНИ

ГЕЙ НА ГОРІ

Гей на горі там жінці жнуть,
 А по під горою попід зеленою, козаки йдуть.
 По переду Дорошенко:
 Веде своє військо, веде запорозке хорошенько.
 По середині пан хоружий;
 Під ним кониченько, під ним вороненький, грає дужий.
 А по заду Сагайдачний,
 Що проміняв жінку на тютюн та люльку необачний.
 Гей верни ся Сагайдачний!
 Віддай тютюн, люльку, возьми свою жінку, необачний.
 Мені з жінков не возить ся,
 А тютюн та люлька козаку в дорозі знадобить ся!
 Гей! хто в лісі, озиви ся;
 Та викрешем губки, потягнемо люльки, не жури ся!

ЗАСВИСТАЛИ КОЗАЧЕНЬКИ

Засвистали козаченьки в похід з полуночи,
 Заплакала Марусенька свої чорні очи.
 Не плач, не плач Марусенько, не плач, не жури ся,
 А за свого миленького Богу помоли ся!
 Стоїть місяць над горою, та сонця не має,
 Мати сина в доріженьку слезно провожає.
 Пращай милий мій синочку, та не забавляй ся,
 За чотири неділеньки, до дому вертай ся!
 Ой рад-би я матусенько, скоріше вернуть ся,
 Та вже щось мій вороненький в воротах піткнув ся.
 Ой Бог знає, коли вернусь, в яку годину:
 Приймиж мою Марусеньку за свою дитину!

Прийми єї матусенько! всі ми в Божій волі,
 Бо хто знає, чи жив вернусь, чи ляжу на поли!
 Ой не плачте, не журіть ся, в тугу не вдавайтесь,
 Заграв кінь мій вороненький, назад сподівайтесь!

ГЕЙ НЕ ДИВУЙТЕСЬ

Гей не дувуйтесь, добрії люди,
 Що на Україні повстало.
 Що за Дашевим під Сорокою
 Сім тисяч Ляхів пропало.

Гей Перебійніс водить не много:
 Сімсот козаків до бою;
 Рубає мечем голови з плечей,
 А решту топить водою.

Ой чи бач Ляше, що по Случ наше,
 По костяную могилу,
 Як не схотіли, забунтовали,
 Тай утеряли Україну (18).

Ой, чи бач, враже, як козак пляше (19),
 На сивім коню гарцює.
 З мушкетом стане, аж серце в'яне, —
 Ворог од жаху вмирає. (2)

.

Ой та зависла шляхта, зависла,
 Як чорна хмара на Вислі,
 Не попустимо шляхту із Польщі,
 Поки нашої живності.

Гей ну, козаки, гей, та у скоки.
 Та заберімося в боки:
 Загнали шляхту десь аж за Вислу,
 Не вернеться і в три роки. (2)

(18) Із « 201 українських народних пісень », вид. « Сурма », Нью Йорк 1954.

(19) Взято з « Нарис історії української музики », ч. I, Київ 1964.

5. УКРАЇНСЬКІ ГИМНОВІ ПІСНІ ХУІІІ І ХІХ СТ.

Вже докладніші дані про український національний гімн маємо з кінця ХVІІІ сторіччя, точніше після 1760 року. В цей час створив нам гімнову пісню чернець Василянин, о. Юліян Добриловський (письменник і музик) (20), який жив між роками 1760-1825 на Волині, в Почаївському монастирі. Нам точно не відомо, коли о. Добриловський написав пісню: «*Дай же, Боже, добрий час*». Можна лише припускати, що ця пісня могла появитися в 1780-тих роках.

Її текст ось такий:

« Дай же, Боже, добрий час,
 Як у людей так у нас,
 У щасливу годину
 Розвеселім родину.
 Ой ку,ку, ой ку,ку
 Ой ку,ку, ой ку,ку,
 Розвеселім родину.
 Ой ку,ку, ой ку,ку
 Ой ку,ку, ой ку,ку
 Розвеселім родину ».

Пісня ця своїм змістом далека від патріотизму, ідеї, пориву. Знаменує її лише одне — веселість, як то кажуть, хоч на хвилину в тяжкому ярмі поневолення. Все ж таки гімн Добриловського служив народові як Волині, так Галичини, аж до « весни народів » 1848 року.

Для завершення історії цього гімну, окремо подаємо її музичне оформлення.

(20) Добриловський Юліян (1760-1825), монах-Василянин, автор церковних і світських пісень, між іншим « Дай, Боже, в добрий час », а теж « Науки парохіяльня », в перекладі з « славяно-рускаго на простий і посполитий язык рускій », що вийшли в Почеві. — Див. *Українська Загальна Енциклопедія*, стор. 1114: « Добриловський Юліян », том I, Львів-Станиславів-Коломия 1933-1935.

ОЙ НА ГОРІ, ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ...

Помірно, маршово

Ой на го - рі, ой на
Ой на го - рі, та жєнці жнуть,
го - рі
ой на го - рі, та жєнці жнуть, а по - від го - ро - ю,
я - ром до - ли - но - ю ко - за - ки йдуть, гей, до - ли - но - ю,
гей, ши - ро - ко - ю, ко - за - ки йдуть.

ГЕЙ НЕ ДИВУЙТЕСЬ...

Помірно, рішуче

Гей, не ди - вуй - те, до - брі - ї лю - ди, що на Укра -
- ї - ні по - ста - ло! Там за Да - ше - вим,
під Со - ро - ко - ю мно - жєст - во шлях - ти про - па - ло,
там за Да - ше - вим під Со - ро - ко - ю мно - жєст - во шлях - ти про - па - ло.

МИР ВАМ, БРАТТЯ.,

Moderato tranquillo

Т.
Б.

p

Мир вам, брат_тя, всім при_но_сим, мир-то на_ших
от_ці знав, ми_ра з не_ба всі днесь про_сим-

чи бо_гв_тий, чи бі_дан! Разом ру_ки
си по_дай_мо і як брат_тя ся лю_бим,

од_ні другим по_ма_гай_мо, к общою ме_ті послішм.

p

Пісню о. Добриловського два рази використовував І. Франко, спершу в драмі «Рябина», де поет зазначив, що пісню про сільського голову слід співати на мелодію «Дай же, Боже, добрий час». Згодом, парафразуючи текстовий варіант «Де єсть руська вітчизна» — пісні Ів. Гушалевича, — вже створив сатирично політичну пародію, куди вбудував також елементи пісні Добриловського:

« Де єсть руська вітчизна,
 Де пшениці, ячменя,
 І де жита єсть досить,
 Куди голод не гостить...
 Ой ні, ні! Ой ні, ні!
 Зовсім в іншій стороні і.т.д. (20а).

Вірш Івана Гушалевича: «*Де єсть руська отчина?*», написаний також у ритмі популярної тоді пісні Ю. Добриловського: «Дай же, Боже, добрий час». Вірш Гушалевича співали тодішні москвофіли на празниках і при різних нагодах. Дослівно він читається так:

« Де єсть руска отчина?
 Де пшениці, ячменя,
 І де жита єсть досить,
 Куди голод не гостить;
 На-на-на, на-на-на,
 Ой там руска отчина!
 Де молоко, мед тече,
 Ліс, дуброва, луг цвисте,
 Там, де гори, долини
 І тучні скотини;
 Там єсть з чого шаблюки
 Уклепати на враги,
 Ой там і сіль єсть своя,
 Нею солить й чужина;
 Де Сян, Дністер, Буг реве,
 Порогами Дніпр трясє,
 Де широкі суть степи,
 Де гуляли козаки;

(20а) Франко І., *Твори* (в 20 тт.), т. 11, стор. 431-432.

Там, де нарід молодій,
Силен, кріпок і мирній,
Отців віри ся держит,
Рідним словом Бога чтит;

Де могили давних літ
Пригадують змерлий світ,
Де старих батьків діла
Одягає дум краса;
Така руска отчина!

Над ню іншої вже нема,
Всього, всего єсть досить,
Аж ся серце веселит;
На-на-на, на-на-на,
Така руска отчина! »

Пісня Добриловського мала велику популярність до тої міри, що на її мелодію поставали різні сатиричні пісні як: « Куди гляну, Боже мій, всюди русин, всюди свій », в якій висміювано польського посла до австрійського парламенту М. Зибликевича (1825-1887) за його антиукраїнські виступи — признання національних прав українцям Габсбурзької Монархії. Для прикладу ось який сатиричний текст:

« Не лякайтесь, що у Відні
Зибликевич безвстидний
Плаче ніби який бай,
Що Галич не руський край.
Ой так, так, ой так, так
Хто так каже, єсть дурак ».

Остає ще одне питання у зв'язку з гимном о. Добриловського: хто дав їй музичний підклад? Дуже можливо, що сам автор тексту. Однак, за даними проф. В. Щурата, в його праці: « Початок слави української народної пісні », Львів 1907, музику до твору о. Добриловського міг написати Ф. Лігінський (батько видатного скрипаля Карла Лігінського), який був керівником капелі в селах Колтів та Пеняки, у місцевого поміщика, куди заходив часто саме о. Добриловський.

Постійне загострювання польсько-українських відносин тобто збільшування польської опозиції до зростання українського полі-

тичного відродження, давало причину до поставання, час-від-часу, нових пісень уже з сильнішим національним патріотичним настроєм і закрасою. Так постала вже, маючи піби гимновий характер, пісня: « *Я щасний, руську матір маю* », написана Спиридоном Литвиновичем, пізнішим Галицьким митрополитом (21). Цю пісню співали на мелодію романсу: « *Розстаться мені з тобою непременно, мені честь пережить, з тобою жить* » (22).

Текст пісні зовсім інший від гимну Ю. Добриловського і його варта тут подати, як новий крок у поставанні українського народного гимну (23).

Я ЩАСНИЙ

« Я щасний, руску матір маю,
І ревний Русин мій отець,
Я тим над все ся величаю,
Щом щиро-русский молодець!

До русской пісні мої груди,
До русской віри серце бе,
Для русской діви мої труди,
Для русской слави все жите.

(21) Литвинович Спиридон (1810-1869), родом з Тернопільщини, був визначним церковним діячем Галицької Землі. Богословські студії закінчив у Відні, пізніше проповідник при кафедрі св. Юра в Львові. Від 1852 р. був ректором Духовної Семінарії у Відні, а від 1852 єпископом-помічником у Львові; в 1863 р. Литвинович став Львівським митрополитом. Як Митрополит, Литвинович був членом Галицького Сойму у Львові, а згодом і його віце-маршалком. Він був теж і членом Державної Ради у Відні. Митрополит Литвинович був палким оборонцем української мови в галицьких школах, заторкаючи часто це питання в своїх проповідях до народу, поборюючи польську ворожість до українського національного відродження. Литвинович був автором проекту адміністративного поділу Галицького Королівства на українську і польську частини, за етнічним принципом. Заслугою митрополита була « Конкордія », яка урівнювала східній обряд з латинським. Литвинович подбав також про церковну апробату крилошанських Капітул у Львові та Перемишлі. — Див., *Енциклопедія Українознавства*, стор. 1302, т. 4, Париж-Нью Йорк 1962.

(22) « *Нові Шляхи* », 1931, стор. 135-140; Загайкевич М., *Музичне життя* », стор. 18-19.

(23) Із збірника « *Боян* », стор. 1, ч. 1, текст і мелодія.

Сли Бог мні дасть небесну віру,
Голосить руским дітем,
Серця їх по Христа приміру
Розяру милости огнем.

Житя дорогу билину
Плекати умом я готов,
За рускую житя годину
З мого серця давбих кров! »

Козак і бандурист (Тиктор, стор. 694)

6. — ВЕСНА І ВІДРОДЖЕННЯ НАРОДІВ

Новий подув «весняного» національного вітру дав почин в усіх народів Європи до творення нового, що підняло б їх національного духа, національну свідомість, окремішність від усіх сусідніх народів до нового національного життя. І саме одним із таких відродженецьких чинників стали *національні гимни*, які творили для своїх народів музики та поети. Особливо сильно вдарила по Габсбурзькій монархії (в якій жила ціла низка різних народів, близьких по расі, культурі та мові), пісня відродження.

Гимни були висловом національної єдності, всенационального патріотизму — ідеї, якою живе весь народ, як окрема для себе, та між іншими народами, політична одиниця. Гимни ставали, поруч національного герба і прапора, третім чуттєво-словним чинником, висказом існуючих політичних бажань — ідей народу на найближче майбутнє. Гимни стали, як герби та прапори, символом всього народу, виявом, офіційно-маніфестаційною формою живучости та активности народу. Тому теж гимни ставали зразу й мобілізуючим, і конструктивно-організаційним чинником, особливо в час народніх чи національних свят, маніфестацій, ставали теж сильним виховним патріотичним чинником народу, в почутті окремішности мовної, етнічної, політичної, культурної та релігійної.

В центрально-східній Європі найшвидше творили свої гимни ті народи, які національно себе найскорше виявили політично самостійними. Цими ж народами були поляки, мадяри, чехи, навіть словаки.

Тоді то саме поляки проголосили 1797 р. свою маршову пісню «Мазурек» Генрика Й. Домбровського (24), що починається словами: «*Єще Польска не зтінула*», своїм національним гимном. Чехи видали свій гимн: «*Кде домов муй*», взятий із Шиллевої мєльодрама «Фідльовачка». Текст цієї пісні зладив К. Тила.

Гимн цей (як народу, що в ці часи вважався серед других сло-

(24) Цю пісню написав П. Вибіцкі, спершу під заголовком «Єще Польска не умарла». Музичне оформлення взято з польської народної пісні. Див., Лепкий Л., *Дещо про гимни*, в «Америка», Філадельфія, 21.4.1968.

в'янських народів найбільш національно свідомим), мав вплив на других слов'ян, творців своїх гимнів. В Галицькій Україні він, до часу постання кращого нового гимну, був перелицьований на українську мову, тобто географічні образи Чехії були заступлені українськими. І в такий спосіб постав перший тимчасовий гимн Галицької України з ось яким текстом:

« Где дом есть мой, где жизнь моя,
Там где Дністер бистротечный,
Безпредільний, безконечный.
Там, где Сян і Буг й Прут,
Серебром в руслах текут,
Там страна моя родная,
Там мой дом і жизнь моя ».

Наголовок пісні-гимну звучав: « *Де есть Руська вітчизна* ».

Цей гимн був широко публікований, як сензаційний, до певної міри, національний в усіх збірниках і пісенниках цього часу. В 1849 р. цей гимн вийшов друком із нотним підкладом п.в. « *Піснь народная* », заходом Ставропігійської Друкарні.

Зі злоби до українського відродження, поляки та їм слугуючий елемент, використовували текст цієї пісні для злобних політичних памфлетів.

Після чехів та українців Галицької Землі, пішли й другі народи.

Словаки проголосили на своєму національному Конгресі в Ружомберку свій гимн: « *Над татров се бліска, громидіва бійов* », який до того часу був лише звичайною патріотичною піснею.

Словінці прийняли в Люблянці до гідности свого гимну пісню « *Гей словане* », а хорвати прийняли свою народню пісню « *Лена наша домовина* », як новий національний гимн.

Врешті, мадари, під проводом адвоката Лайоша Копута, в Дебреціні, прийняли за свій національний гимн пісню « *Тальпра, мад'яр гі д газа* », яка є немов малярським: « Не пора, не пора, не пора », що її написав під ентузіязм малярського революційного руху, молодий малярський патріот та найбільший малярський поет (студент університету в Будапешті), Шандор Петефі (25).

Слідом за народами Габсбурзької монархії пішли й українці

(25) За інформацією Ст. Шаха, Шандор Петефі був українського походження. Його правдиве старе прізвище Олександр Петрович. Слово Петефі, в українському перекладі, означає: син Петра. Його батьки: Петро і Марія

Галицької, Буковинської та Закарпатської землі. Після 439-літньої бездержавности на Галицькій Землі та безмежного поневолення підавстрійського, українці вперше зорганізувалися в першій своїй політичній організації — «*Головній Руській Раді*», з осідком у Львові. Ця ж, на своєму першому Конгресі, що почався 2 травня 1848 р., в приміщенні Митрополичої Капітули при катедрі св. Юра у Львові та під проводом митрополита, пізнішого кардинала Михайла Левицького (26) (1815-1858) та єпископа Григорія Яхимовича (27), започаткувала відкриття з'їзду пісню-молитвою «*Царю Небесний, Утішителю*» (ця пісня увійшла в репертуар кожних політично-громадських зборів), а на закінчення Конгресу присутні, за інтонацією Генерального Вікарія Львівської Капітули, о. Михайла Куземського (пізніше, останнього греко-католицького єпископа на Холмщині в рр. 1868-1871), заспівали старий гімн, створений ще в XVIII ст. о. Юліаном Добриловським (з Почаївського монастиря на Волині): «*Пречистая Діво Мати Руського Краю*», якої відспівання викликало в присутніх великий ентузіазм та загальне одушевлення. Однак, коли прийшлося повторити до кожної строфи вірша рефрен:

« Ти грішників з тяжкої муки
Через Твої спасеш руки,
Не дай пропасти! » (28)

Граз були закарпатськими українцями. Однак, живучи в Мадярщині, в мадярському оточенні, їхній син змадяризувався та навіть став, з-за своїх непересічних здібностей, найбільшим мадярським поетом, живучи духом мадярської національної революції. Однак Петефі згинув в боротьбі з російською армією, під Вілягошем на Мадярщині, в 1849 році.

(26) Левицький Михайло (1774-1858), український церковно-громадський діяч, митрополит, а згодом і кардинал. В рр. 1813-1815 був перемиським єпископом, а в 1815 р. став Львівським митрополитом (1815-1858). Він старався про створення Станиславівського єпископства, яке однак постало щойно в 1885 р. Дбав про українські виклади богослов'я догматичної (1848), про катедру душпастирської богослов'я й катехитики на Львівському Університеті, про настановлення катехитів по гімназіях (1858). Як Примас Галичини, брав участь у Віденському Конгресі в 1815 р. — Див. *Українська Загальна Енциклопедія*, т. 2, стор. 449, Львів-Станиславів-Коломия 1933-35.

(27) Яхимович Григорій (1792-1863), український громадський та церковний діяч, професор Львівського Університету, ректор Духовної Семінарії. В роках 1849-1859 був перемиським єпископом, а між роками 1860-1863 Львівським митрополитом. Від 1848 був провідником галицьких українців. — Див. *Українська Загальна Енциклопедія*, т. 3, стор. 1289-1290, Львів 1933-35.

(28) Шах Ст., *Національні гимни і Львів*.

о. Микола Устіянович, парох Славська біля Стрия (приятель о. Маркіяна Шашкевича), змінив ці перші два слова рефрену « Ти грішників » на « Ти Русинів », що викликало, по відспіванні цього дещо переробленого рефрену, ще більше захоплення й таки народилася думка, вважати вищезгадану пісню за перший національний гімн. Однак іншої думки був єпископ Григорій Яхимович, який не хотів, щоб суто релігійна пісня була використовувана для політичних цілей й тому попросив присутніх на Конгресі подумати над справою створення національного гімну.

По кількох днях зголосився до єпископа Г. Яхимовича молодий о. Іван Гушалеви́ч (29) із своїм віршем: « *Мир вам, браття* », який пропонував на майбутній національний гімн:

« Мир вам, браття, всім приносим,
Мир великий, мир святий,
Мир у Бога всі днесь просим
Чи великий чи малий ».

А кінчився цей вірш словами:

« Всі друг з другом обнімімся
І як браття ся любім! » (30).

Тут наведений текст є взятий із знаменитої статті про наш гімн проф. Степана Шаха. Одначе, за працею М. Загайкевича: « *Музичне життя Західньої України другої половини ХІХ ст.* »,

(29) Гушалеви́ч Іван (4.7.1823, в с. Повтівцях на Тернопільщині). Помер у Львові 2.6.1903. Літературний, громадський і церковний діяч, журналіст; жив спершу в Калуші на Підкарпатті, а згодом був катехитом в Українській Академічній Гімназії у Львові. З 1861 роком став послом від українського населення до австрійського парламенту. Як письменник, уживаючи переважно тодішнього « язичія », створив низку віршів, як: « На чужині загибаю », « Де є руска вітчизна », « Бурлака »; написав драму « Омана очей » та пісні: « Щасть нам, Боже », « Мир вам браття все приносим ». Від 1848 р. був співробітником першої української газети в Галичині: « Галицька Зоря », а від 1854 р. став її редактором. Видавав теж часопис « Новини » (1849 р.), « Пчола » та « Дім і школа », між роками 1863-1864. — Див. *Енциклопедія Українознавства*, т. 2, стор. 470, Париж 1955-57; *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 3, стор. 541, Київ 1960; Радзикови́ч В., *Історія української літератури*, стор. 103-104, т. 2, Детройт 1956; Франко І., *Іван Гушалеви́ч*, в « Літературно-Науковий Вісник », т. 23-24, Львів 1903.

(30) Шах Ст., *Цит. стаття*.

виданій у Києві 1960 р., текст вложений в музичне оформлення (під нотами), дещо відмінний. Ось тому нижче наводимо другий текст цього твору о. Гушалевича та згодом нотну партитуру з словами (31).

МИР ВАМ БРАТЯ

« Мир вам братя всім приносим,
Мир то наших отців знак,
Мира з неба всі днесь просим
Чи багатий, чи бідак.

Разом руки си подаймо
І як братя ся любім,
Одні другим помагаймо,
К' спільній меті постішим!

Щож нам нині на заваді?
Все вже зникло, тепер час!
Далій в мирі, далій в ладі
В Імя Боже, лише враз!

Мир вам, мир вам рускі діти
І гаразд вашим хатам!
Разом сили сполучіте,
Добре, добре буде нам! »

Віршовий твір о. Гушалевича був дійсно прийнятий « Головною Руською Радою » 1848 року, як новий національний гімн та був поміщений друком в органі « Ради », газеті « Галицька Зоря », якої перше число, під редакцією Павенцького, появилось 15 травня 1848 р. (32).

Стоїть ще питання музичного оформлення цього твору — гимну. Газета « Слово » із 1865 р., ч. 37, подала як автора музики Т. Леонтовича (33), а збірник « Кобзар », виданий у Львові 1885 року,

(31) Шах Ст., там же; текст і ноти взято з збірника « Боля », стор. 20-21, ч. 18. Повний текст гимну знаходиться в збірнику « 201 українських народних пісень », вид. « Сурма », Нью Йорк 1954. В збірнику « Боля » гимн поміщений у скороченні.

(32) Шах Ст., *Національні гимни і Львів*.

(33) Леонтович Теодор (1812-1868), громадський діяч, публіцист і композитор, співробітник газети « Зоря Галицька », куди дописував під псевдо-

вважає автором музики до гимну П. Любовича (34). Її чотироголосну розкладку зробив М. Вербицький.

Цей гимн був уже офіційно відспіваний на всеслов'янському з'їзді в Празі, в червні 1848 року, попри загально відому пісню «Многая Літа», яку наші представники такою відспівали тоді на Конгресі. На Конгресі було 340 делегатів слов'янських народів Австрійської Імперії, з чого 61 представник з Галицького Краю.

Аналізуючи гимн о. Гушалевича, його духовий зміст та порівнюючи цей гимн із другими подібними народів Австрійської монархії, приходиться ствердити, що гимн о. Гушалевича був далеко позаду других національних гимнів того часу. Народи Австрійської монархії переходили тоді дійсно духову революцію — революційність мадярів, патріотичний підйом чехів та хорватів.

Гимн о. Гушалевича був якраз антиреволюційним, коекзистенційним із офіційною австрійською владою, якій були у вірності виховані конгресмени — члени «Руської Ради». Врешті, тяжко було сподіватися від священика революційного, боевого характеру вірша, а не було в тому часі цивільної, тобто не священичої людини, яка б була спроможна створити гимн, який підходив би духові часу, «весні народів» Австро-Угорської монархії, висловленого хоча б для прикладу в гимні мадярського народу, створеного їхнім найбільшим поетом Шандором Петефієм, якого мати мала бути українкою з Закарпаття.

« Вставай, піднімайся, о Мадяре,
Зове Тебе вітчизна;
Нині або ніколи!
Рабами будемо або незалежними;
О це питання — вибирайте! »

На українському ґрунті, в Галичині під Австрією, все українське громадсько-політичне життя спиралося в абсолютній біль-

німом Б.Л-ч. В роках 1870-1871 був власником журналу «Основа». Був автором музичних рецензій, гармонізатором народних пісень та творцем музики «Мир вам братя», до слів о. І. Гушалевича. — Див. *Енциклопедія Українознавства*, т. 4, стор. 1286, Париж 1962.

(34) Любович Петро (1826-1869), католицький священик та композитор і диригент. Автор «Літургії» для мішаного хору; для фортепіана: «Улюбйоне солє руске»; — пурпурі з галицьких народних пісень «Песні для пенія в Кобзар». Був представником т.зв. «Перемиської школи». — Див. *Енциклопедія Українознавства*, т. 4, стор. 1393, Париж 1962.

шості на священничий стан, який був опікуном широких мас народу, його духовим та національним провідником. Тому теж і під його впливом творилися в цей час і патріотичні вірші та пісні, овіяні релігійним та миролюбним духом та молитовного характеру. Ось тому пісня-гимн о. Гушалевича, ним і музикологічно опрацьована, мала такий, а не інший зміст, таку а не іншу духовість та національний характер.

Миролюбність панувала в тогочасному національному проводі галицьких українців, у « Головній Руській Раді », яка на мадярську національну революцію зареагувала ось яким універсалом до населення, в дні 1 січня 1849 р.:

« Мир вам братя! Але... хто хоче спокою, хай бере за зброю. Коли в сусіда хата горить, годі у власній спати! Бутні мадяри, забажали нараз піднятися коштом пониження злучених з ними слов'янських народів. Підняли бунт проти свого монарха й царя нашого й примусили його виступити збройною силою, в обороні слабших, своєї поваги й цілості та слави Австрійської Держави. За нашою стіною розгорілася страшна війна. А пожар той для нас тим небезпечний, що й на нашому обістю вже тліє. Бо й у нас, як знаєте, є такі, що задумують подібний неспокій. Багато з них пішло за гори помагати мадярам. А коли б вони, що неправдоподібно, перемогли, то вернуться до нас. А щож тоді буде з нашим спокоєм? Тому треба завчасу подумати й так, як це зробили інші народи, що межують з мадярами, поставити полк українських добровольців, щоби обсадити наші гори, не ждучи аж страшний вогонь, що розгорівся в наших сусідів, обійме й наші хати » (35).

Творення свого війська розумілося лише як засіб до мирного співжиття з сучасною австрійською владою, толеруючи тогочасний політичний стан, як вистачаючий для національних домагань чи аспірацій півавстрійських українців. Лише галицький губернатор граф Голуховскі, завзятий противник будьякого українського національного відродження, осуджував австрійський дозвіл творити українцям свої збройні частини, підозріваючи, що така військова формація може лише збільшити та прискорити національне відродження українців під Австрією. Зросту українського ренесансу

(35) Крип'якевич І.-Голубець М., *Велика історія України*, 2 вид., стор. 690-1, Вінніпег 1953.

польський провід в Галичині не бажав, претендуючи на Галицьку Землю, як польську історичну територію від 1340 року. Для нього було клопітливим існування скромного 8.700 руського вояцтва.

Пишучи листа до Ради міністрів, дня 28 квітня 1849 р., граф Голуховскі висказав ось що на тему побільшення українських куренів:

« Не можу поминути завваги, що формування дальших українських куренів слід признати згори недопустимим, бо я довідався, що українці носяться з невисловленим ще дотепер отверто заміром виеднати ступнево цісарський дозвіл на помноження корпусу до 10.000 людей. Не заперечуючи льяояльності українців, вважаю це надто сміливим, а навіть небезпечним для держави кроком, щоби без потреби дозволяти на помноження корпусу, оживленого національними, в о с т а т о ч н і й к о н с е к в е н ц і ї с е п а р а т и с т и ч н и м и з м а г а н н я м и, корпусу, що бувби наче з б р о й н о ю р е п р е з е н т а ц і є ю н а р о д у » (36).

Відомий був у ці часи ще другий гимн О. Гушалевича п.н. « *Щасть нам, Боже* ». Для точного реєстру цих же старих гимнових пісень подаємо ось тут повний текст гимну, знаного за композицією М. Рудковського, відомого в ХІХ ст. галицького композитора (автора церковних творів, хорових пісень, фортеп'янових аранжерок народних пісень). Весь оригінальний текст та нотний матеріал знаходиться у збірнику « Кобзар » із 1885 року. Цікаво, що під текстом вірша о. Гушалевича невідомий поет дописав в польській мові віршовий твір подібного ідейного характеру:

« Щенсьць нам Боже, Щенсьць нам щенсьць,
 Би розвсваць польскі квят
 Буг нам велькі сіле дай
 І ствожими нови сьвят » (36а).

ЩАСТЬ НАМ БОЖЕ!

Щасть нам Боже, щасть нам, щасть
 Розвивати руский цвїт;
 Бог нам з неба сили дасть
 І сотворим новий сьвіт!

(36) Там же.

(36а) Загайкевич М., *цит. тв.*, стор. 3.

Нуже братя! нуж ділати,
Поки путь ще перед нами,
Щоби съвіту показати,
Що ми ще є Русинами. —

Щасть нам Боже, щасть нам, щасть!
Зачинати в добрий час,
Та-ж за нами Божа власть,
Та-ж і нарід наш не згас;

Славу нашу повитаєм
Руским сердцем, руским словом
І весело засьпіваєм
Надбескидским гуком громом!

На відміну від галицьких провідників мали свої гимнові ідеї закарпатські провідники, які, мабуть під безпосереднім впливом революційних подій у Мадярщині, відчували більший патріотичний стимул. Виявом такого патріотичного наставлення, так би мовити сепаратизму, було створення окремого гимну для закарпатських русинів, який вийшов з під пера о. Олександра Духновича, п.н. «*Я русин єсьм і буду*», (37) який ще й досі співається на Пряшівщині в межах Чехословащини, ось такого тексту:

« Я русин єсьм і буду,
Чесний мій рід не забуду;
Русин був мій отець і мати,
Руська вся родина ».

(37) Духнович Олександр (1803-1865, на Пряшівщині), закарпатський громадський і церковний діяч, педагог, письменник, публіцист, член Капітули в Пряшеві. Вся його діяльність була спрямована на оборону прав українського народу в межах Закарпаття, яке тоді знаходилося під владою мадярів та було піддане безпощадній мадяризації. В 1848 р. Духнович був переслідуваний окупаційною владою за його анти-мадярську акцію в формі писання статей, віршів, організування культосвітньої праці. В 1850 р. заснував Духнович «Літературне Пряшівське Заведення», яке видавало просвітні книжки та календарі з літературно-історичними статтями в них. Як етнограф, о. Духнович зібрав багато закарпатських народних пісень, які й досі є цінним джерелом досліду народного життя закарпатських українців. Як письменник, склав низку патріотичних поетичних творів, як: «Я русин був, єсьм і буду» (закарпатський тогочасний гимн) та «Підкарпатські Русини»; в 1919-1938 рр. був цей вірш гимном Закарпаття. На журналістичному полі, о. Духнович вмістив багато цінних статей у львівській «Галицькій Зорі», у «Вісни-

Все ж таки гімн о. Гушалевича в 1848 роках випередив був усі дотогочасні та став загально-вживаним на всіх публічних патріотичних виступах, аж до появи нового гімну П. Чубинського.

Гімн «*Мир вам браття*» став репертуарною частиною артистичних мандрівок галицької молоді в 1880 роках та закінчував усякі театральні вистави, як, напр., оперету Воробкевича у Львові 2 січня 1880 р., де його відспівано хорально, чи на закінчення вистави-спектаклю 1885 року у селі Грималові, де публіка вимагала повторення цієї пісні, не розуміючи ще того, що гімн можна співати лише раз. Подібних одушевляючих виступів нашої публіки того часу було дуже багато.

Помимо від'ємних моментів у гімні о. Гушалевича, він все ж таки сповняв свою роль досить добре та набув права ще одної національної інсигнії, після гербу й прапора, які в цей сам час були оформлені та схвалені Українською «Головною Радою», весною 1848 р.

Гімн І. Гушалевича почав витіснявати довголітнє, часто бездушне співання старого австрійського гімну, ще й до того в поганому українському перекладі, ніколи, ніким мовно не виправленим, п.н. «*Боже буде покровитель цісарю й його краям*».

Який вплив мав цей гімн на існуючі тоді інші патріотичні пісні, на масу українського галицького громадянства, варто навести слова тодішнього очевидця — людини молодшої, яка реагувала на усі прояви відновленого життя. Ось як Щасний Соломон — автор збірки «*Коломийок та шумок*», подав свої враження з появою патріотичних пісень 1850-их років:

«До 1848 р. ми, руські ученики, примушені були ходити до костелів, співати при орґанах польські і німецькі пісні... але коли в наслідок Конституції (проголошеної австрійським урядом, *В.Т.*),

ку», який виходив у Відні, в «Церковній газеті», що виходила в Будапешті та в журналі «Слово», яке було друковане у Львові. Як організатор народного шкільництва на Пряшівщині, о. Духнович був автором шкільних підручників. В науковій ділянці виявив себе о. Духнович «Історією Пряшівської Єпархії», яку видано друком в 1877 р. в Петербурзі (в 1971 р. вийшла англійським перекладом у «Записках ЧСВВ» — Праці, ч. 25, в Римі). В 1922-1938 рр. ім'я о. Духновича використовували русофільські круги Закарпаття для проти-української діяльності, в так зв. «Обществах ім. о. Духновича». — Див. *Енциклопедія Українознавства*, т. 2, стор. 607, Париж 1955; Ричалка М., о. О. *Духнович-педагог і освітний діяч*, стор. 254, Пряшів 1959.

надано нам, в особі посла Коростенського, катехита руського, коли той, в перший раз зібрав нас, як чада св. Матері Руси, на « екзурту » і промовив до нас по руськи і коли заспівали ми: «Щасть нам Боже», « Мир вам браття », « Я щасний руську матір маю », « Соколеньку сивий », « Я русин був, єсть і буду » і т.п., пробудились ми, якби от довголітнього сна і почувлися раптом душею і тілом руськими » (38).

Одначе молодь того часу не могла погодитися з духовістю цієї гимнової пісні, тому часто молоді люди змінювали слова: « мир » на « боротьбу », « миритись » на « боротись ». Гимн о. Гушалевича співало молоде покоління з конечности, бо не було кращого гимнового твору. Остаточню дійшло до того, що в 1870 р., коли на національному патріотичному екрані появилася новий гимн П. Чубинського: « Ще не вмерла Україна », цей гимн став гимном молодих або т.зв. « українофілів », а старий гимн о. Гушалевича був гимном старого покоління, т.зв. « твердих », тобто москвофілів. При кінці XIX ст., коли в Галичині постала молодецька організація « Січей », молодь співала старий гимн при ритмічних вправах задля маршово-ритмічного характеру гимнової пісні « Мир Вам, браття » (39).

(38) Шах Ст., *Національні гимни і Львів*.

(39) Згідно з інформаціями від ред. Л. Лепкого, в листі від 5 лютого 1970.

Із символіки гимну за вид. « Підпільної пошти України » (1955)

ДАЙ ЖЕ, БОЖЕ, ДОБРИЙ ЧАС...

Andante con moto

Дай же, бо- же, добрий час, як у лю- дой,
так у нас, і ша- сли- ву
го- ди- ну роз- ве- се- лям ро- ди- ну.

Ой ну, ну, ой ну, ну, ой ну, ну ой ну, ну.

The musical score is written in G major and 2/4 time. It consists of four systems, each with a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Andante con moto'. The lyrics are in Ukrainian. The first system has the tempo marking. The second system has the lyrics 'так у нас, і ша- сли- ву'. The third system has the lyrics 'го- ди- ну роз- ве- се- лям ро- ди- ну.'. The fourth system has the lyrics 'Ой ну, ну, ой ну, ну, ой ну, ну ой ну, ну.'. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes.

(Вацлав з Олеська, *Музика до пєсни польських і руських люду галиційського*, Львів, ст. 19-21)

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА...

Messtoso

Ще не вме - рла У - краї - на, ні сла - ва ні во - - ля,
ще вам брат - тя мо - ло - ді - і у - смі - хнеться до - ля.
Зги - нуть на - - ші во - - ріженьки, як ро - са на сон - ці.
за - па - ну - - ем і — ми браття, у сво - їй сто - рон - - ці.
Ду - шу, ті - ло ми по - ло - - жим за на - шу сво - бо - - ду
і по - ка - жем, що ми брат - тя, з ко - заць ко - го ро - ду.

(З англomовної «Енциклопедії Українознавства» Торонто 1963,
стор. 36-37)

ПАВЛО ЧУБИНСЬКИЙ - АВТОР ТЕКСТУ (1839-1884)

МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ - АВТОР МУЗИКИ (1815-1870)

**ГЕНЕЗА, РОЗВИТОК І ДОЛЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ГИМНУ**

1. — П. ЧУБИНЬСЬКИЙ - «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»

Щойно на переломі ХХ століття почала зникати популярність гимну о. І. Гушалевича, місце якого поступово займала нова гимнова пісня, зложена 1862 року Павлом Чубинським (40), (родом

(40) Чубинський Павло Платонович, автор гимну «Ще не вмерла Україна», народився в сім'ї небагатого дідича 27.1.1839 р., в Баришполі, у Переяславському районі на Полтавщині. Середню освіту закінчив у Київській гімназії, а правничі студії на Петербурзькому Університеті. Як етнограф, заступник голови та секретар Київського Географічного Товариства, збирав матеріали про життя та буття українського народу. В 1869-1870 роках очолював етнографічну експедицію в Україні, якої члени-дослідники: проф. Кістяківський, Антонович, Михальчук і інші, збирали матеріали про вірування, народний календар, казки, звичаї, обряди, пісні, народні приповідки та правні звичаї в Україні. За два роки записано сім великих томів цінного матеріалу, який з-за свого багатства вважано за один з найповажніших в Україні, з загальної етнографічної літератури. Сам П. Чубинський записав приблизно 400 обрядових пісень, про що сам згадував у передмові до I-го тому Збірника. За свою науково-дослідну працю П. Чубинський одержав від Російської Академії Наук Уварівську Премію та золоті медалі від Географічного Товариства в 1873 р. і від Міжнародного Конгресу в Парижі в 1875 р. Вище згадані праці вийшли друком у десяти великих томах в рр. 1872-1877. В цій велетенській праці зображено всебічно життя українського народу.

Крім своєї науково-дослідної праці П. Чубинський був учителем географії й цікавився ще й культурно-освітньою працею, організуючи в Києві і на Київщині аматорські театральні вистави, які були вдержані на відповідному мистецькому рівні. Як письменник, презентував себе П. Чубинський збіркою віршів п.н. «Сопілка».

Творчість П. Чубинського сильно патріотична, овіяна духом Шевченкових творів, і тому викликала лють російських чинників до його особи. Треба не забути, що час творчости П. Чубинського це чи не найприкріший час у житті українського народу — повного обмосковлення, яке проводилося на приказ Петра I, про якого Чубинський писав: «Безбожний царю, творче зла, правди гонителю жорстокий». Ця висока патріотичність творчости Чубинського привела його до заслання на Північ Росії.

У своїй многогранній праці письменник займав різні чоловічі становища і, як український патріот, за свою громадську працю, був засланий російським урядом до Архангельська, де пробув до 1869 р. Якраз там, на засланні, в почутті туги за рідним краєм та в почутті недолі народу, написав він у 1862 р. вірш «Ще не вмерла Україна», який 1864 р. крадькома появилася друком

із Полтавщини), до якої музичне оформлення зложив галицький тогочасний найбільший композитор о. М. Вербицький, цього ж

у місячнику «Мета», що видавався у Львові під австрійською окупацією. Вияв патріотичних почувань у цьому вірші викликав велике зацікавлення, а то й захоплення серед народу, особливо в молоді того часу так, що «Ще не вмерла Україна» стала дуже скоро всенациональною пісню — згодом національним гимном.

По повороті в Україну в 1869 р. Чубинський знову пірнув у вир громадського життя, однак коли в 1876 р. в Києві були закриті «тимчасово» російською владою, оновлювані поетом, українські організації та коли почалася нова нагірка на провідні українські особи, П. Чубинський, щоб оминати переслідування чи заслання, перенісся до Петербурга, де дістав працю в міністерстві шляхів. Однак, з приводу поганого стану здоров'я, був приневолений повернутися назад в Україну в 1879 р., спершу на хутір згодом і в Київ, де й помер 26 січня 1884 р., на 45 році життя, на серцеву недугу. Хоч як молодий був віком, то виглядав по відбутій каторзі стариком, із довгою бородою, подібно як Т. Шевченко, повернувшись з заслання.

Для повноти характеристики особи П. Чубинського подаємо опис сучасниці, Софії Русової, яка особисто знала автора слів «Ще не вмерла Україна». В своїх «Спогадах», виданих у Львові в 1937 р. видавництвом «Хортиця», на стор. 7, Русова написала ось що: «Ось стоїть переді мною могутня постать Павла Чубинського, організатора Південно-західного Відділу Імператорського Географічного Товариства. Високий, чорнявий, з чорними очима, з густими бровами, низьким гучним голосом, з владними рухами, високим чолом, тип організатора, що добре знає те, що організує, вміє володіти людьми і провадить свою справу через усі перешкоди. Ні постійні переслідування уряду, ні заслання до Архангельської губернії, не змогли охолодити його відданости Україні. Він так хотів у ті глухі часи виявити усю багату індивідуальність її народу, усю красу її фольклору! Але це давалося йому не легко. Як часто ці перешкоди викликали навіть серцеві напади у нього! Від хвороби серця і помер цей велетень української етнографії. Сім томів праць Експедиції в Південно-Західний Край, зложені почасти ним самим, почасти під його редакцією...». — Див. *Українська Загальна Енциклопедія*, т. 3, стор. 1195, Львів 1933-35; *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 16, стор. 226, Київ 1964; Чубинський П., *Нарис народних юридичних звичаїв і понять з цивільного права в Малоросії*, 1869; *Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський Край*, тт. 1-7, рр. 1872-1879; Антонович М., *Мелодії гимну «Ще не вмерла»*, у «Віра й культура», чч. 10-11 (58-59), Вінніпег 1958; Глинський М., *У 100-ліття українського національного гимну (1863-1963)*, в «Лемківські Вісті», ч. 8 (62), Торонто 1963 (скорочена доповідь в 14.7.1963, в Пассейку); Грицик Т., *Хто змінив слова у «Ще не вмерла Україна»?*, в «Голос Лемківщини», ч. 2 (лютий), Йонкерс-Нью Йорк 1964; Лепкий Л., *Дещо про гимни*, в «Америка» (21.4.1968), Філадельфія; Шах Ст., *Національні гимни і Львів*, у «Голос Лемківщини», ч. 2 (січень), Йонкерс-Нью Йорк 1964.

1863 року (41).

(41) Вербицький Михайло (1815-1870), священник, композитор українського національного гимну. Народився в жовтні 1815 р. в селі Улюч, березівського повіту, в сім'ї священника-декана. На десятому році життя став молодий Михайло сиротою, а ним і його братом заопікувався тіточний брат батька, єпископ Перемишля — Іван Снігурський, який перед висвяченням був сотрудником при церкві св. Варвари в Відні. В тому часі Андрій Розумовський (найстарший син гетьмана Кирила) був амбасадором у Відні і за традицією свого батька утримував у своїй палаті капелю та був меценатом хору при церкві св. Варвари. Молодий сотрудник насолоджувався співом хору, а ставши єпископом, зорганізував церковний катедральний хор у Перемишлі в 1829 р., який став вогнищем музичної культури в Галичині. Талановитий Михайло Вербицький навчався співу в А. Нанке, визначного композитора та диригента саме цього катедрального хору. Будучи на богослов'ї в Перемишлі, а згодом у Львові, Вербицький вчився музичної композиції в композитора Льоренца, і капельмайстра військової гарнізонової оркестри, музики-скрипаля Ляйбольта, в якого познайомився з творчістю західно-європейських композиторів, як Россіні, Вебера, Бетовена й інших. У Львові був диригентом хору. Деякий вплив на музичний ріст Вербицького мав священник і композитор — о. Іван Лаврівський (1822-1873), катехит, родом з Лемківщини, префект студій в Перемишльській Духовній Семінарії (1850-1854); як музичний діяч, представник «Перемишльської Школи», композитор і згодом парох укр. церкви в Кракові; з 1867 р. професор і віцектор духовної Семінарії в Холмі. Він написав музику на хоріві церковні псалми і світські хоріві пісні: «Осінь», «Заспівай мій соловейку», «Річенька», «Козак до торбана», «Руська річка», «До зорі»; крім того склав композиції до народної оперети «Оман очей», «Роксоляна», «Пан Довгонос», «Три народні пісні на мужеський голос»; в 1855 р. виготовив музику на тексти Гушалевича, а з Вербицьким виступив за відродження української музики в Галичині; кілька його творів увійшло до збірника «Боян», виданого в 1885 р. — Див. *Енциклопедія Українознавства*, т. 4, стор. 1251, Париж 1962; *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 7, стор. 544, Київ 1959.

Обидва, Вербицький і Лаврівський, а згодом ще й о. Й. Левицький стали популяризаторами музичного життя в Галичині, перетворюючи Перемишль у музичний осередок. Вербицький став одним з найвизначніших українських композиторів XIX століття. Разом з о. Іваном Лаврівським належав до так зв. «Перемишльської Школи» композиторів, що вклала основи до розвитку нових укр. музиків другої половини XIX ст. Як композитор написав, спираючись на творчості Д.С. Боргнианського, музику до театральних п'єс: «Підгір'яни», «Верховина», «Галя», «Панщина», «Сільські пленіпотенти», «Поклін», до слів Ю. Федьковича, «Жовнір» на текст І. Гушалевича. Його музика до «Підгір'я» була нагороджена на театральному конкурсі в 1864 р., що доказує високу вартість Вербицького як композитора. Як священник, писав Вербицький теж досить багато церковних музичних творів для мужеських і мішаних хорів. Як автор творів для мужеських хорів стояв під впливом тогочасної німецької і чеської творчости. До окремих композицій Вербицького належить 8 увертюр, званих «симфоніями», в які є вкладені народні мелодії коломийок та два полонези, вальс та збірник п'єс для гітари. Його дорібок

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА

«Ще не вмерла Україна,

і слава і воля!

Ще нам, браття молодії (42),

це одинадцять симфонічних творів типу оркестрових увертур, приготованих до драматичних вистав, солоспіву та хорів творів. Маючи глибоке знання з ділянки укр. народної музики, почав вводити в професійну музичну творчість також світські жанри, бо до того часу панували в ній виключно церковно-релігійні мотиви.

В 1848-49 рр. Вербицький дуже тісно співпрацював з відомим перемиським аматорським театром, для якого складав музику до побутових опереток. Музичну творчість присвятив Вербицький творам Ю. Федьковича, І. Гушалевича, а навіть Т. Шевченка, до слів його безсмертного «Заповіту», який видано друком у Львові в 1877 р. «Кобзаря» дістав Вербицький від о. Желехівського (бібліографа), який спровадив його з Львова, з книгарні Демира. Крім «Заповіту» скомпонував Вербицький ще різні оркестрові симфонії та інші музичні твори, використовуючи польські, угорські мелодії. Музику на вірш П. Чубинського «Ще не вмерла Україна» скомпонував Вербицький в 1863 р. — спершу для солоспіву, а згодом для хору та оркестри. Крім того написав ще одну гимнову пісню до слів В. Стебельського «Гост до Русі».

Від 1852 р. був о. Вербицький парохом села Млини в Яворівському повіті, 11 км. на захід від Краківця, у Львівській Землі. Тут і помер дня 19-го грудня 1870 р., маючи всього 55 років життя. Поховано його на місцевому цвинтарі біля церкви, а на могилі поставлено дубовий хрест. В 1938 р. — у сімдесятиліття національного гимну поставлено на його могилі, заходами Львівського Товариства «Боян» та його диригента проф. Іларіона Гриневецького і Музичного Товариства, мурований пам'ятник з написом: «Композиторові Українського Національного Гимну — Михайлові Вербицькому». Місцеві селяни дали до цього помітну допомогу. Відслонення пам'ятника відбулося при великому здвизі народу, хоч польський уряд цьому противився, дозволяючи лише на вузько-місцевий характер цього посвячення і відслонення пам'ятника. Згідно з відомостями, які наспіли на еміграцію від людей з Яворівського повіту, село Млини, як таке, вже більше не існує, бо через його територію проведено державний кордон між Польщею і Радянською Україною (УРСР), і мешканців села Млини переселено в глиб України, або Польщі. — Див. *Енциклопедія Українознавства*, слов. ч., т. 1, стор. 229-230, Париж 1955; *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 2, стор. 307, Київ 1960; Глинський М., *У 100-ліття українського національного гимну* (1863-1963), в «Лемківські Вісті», ч. 8 (62), скорочена доповідь в Пасейку 14.7.1963, Торонто 1963; Шах Ст., *Де і як народився гимн «Ще не вмерла Україна»?*, в «Альманах УНС», Джезі Сіті 1969; Шах Ст., *Національні гимни і Львів*, в «Голос Лемківщини», ч. 2 (січень), Йонкерс-Нью Йорк 1964; Шах Ст., *Про лемківського композитора о. Вербицького*, в «Лемківські Вісті», ч. 2 (62), Торонто 1963; Шах Ст., *100-ліття українського національного гимну*, в «Лемківські Вісті», ч. 5 (травень), Торонто 1963; Шах Ст., *У сторіччя створення національного гимну «Ще не вмерла Україна»*, в «Лемківські Вісті», Торонто 1964.

(42) В деяких текстах слово «молоді» заступлене словом «молодці»;

Усміхнеться доля!
Згинуть наші вороги,
Як роса на сонці:
Запануєм і ми, браття,
У своїй сторонці.

Душу, тіло ми положим
За свою свободу
І покажем, що ми браття
Козацького роду.
Гей-гей, браття милі,
Ну-мо братися за діло!
Гей-гей, пора встати.
Пора волю добувати!

Наливайко, Залізник
І Тарас Трясило
Кличуть нас із-за могил
На святе діло.
Ізгадаймо славу смерть
Лицарства-козацтва,
Щоб не втратить марне нам
Свого юнацтва.

Душу, тіло ми положим
За свою свободу і т.д.

Ой, Богдане, Богдане,
Славний наш гетьмане!
На що віддав Україну
Москалям поганим!?
Щоб вернути її честь —
Ляжем головами,
Назовемся України
Вірними синами!

Душу, тіло ми положим
За свою свободу і т.д.

слово « вороги » словом « вороженьки » та стрічка « Запануєм і ми браття » змінена на « Запануєм браття і ми ». За інформаціями ред. Р. Купчинського й Л. Лепкого первісний текст гимну мав оці тут нотовані зміни: « вороги » та « браття і ми », які краще було вкласти в мелодію польського гимну.

Наші браття слов'яни
 Вже за зброю взялись;
 Не діжде ніхто, щоб ми
 Позаду зістались.
 Поєднаймо разом всі
 Братчики слов'яни:
 — Нехай гинуть вороги,
 Най воля настане!

Душу, тіло ми положим
 За свою свободу і т.д. (43).

Крім тут наведеного віршованого оформлення, відоме інше, яке наводимо:

« Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля,
 Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
 Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
 Запануєм і ми браття, у своїй сторонці.
 Душу й тіло ми положим за нашу свободу
 І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Наливайко, Залізник і Тарас Трясило
 Із могили кличуть нас на святе діло.
 І згадаймо славу смерть лицарства-козацтва,
 Щоб не втратить марно свого юнацтва.
 Ой Богдане Богданочку, славний наш гетьмане!
 Нащо віддав Україну москалям поганим?
 Щоб вернути її честь, ляжем головами,
 Назовемся України вільними синами » (44) (45).

З уваги на українського читача, який перебуває в розсіянні серед англомовного світу, подаємо тут також англійський текст українського державного гимну, за текстом виданим у Вінніпезі (Канада) в 1916-му році (46).

(43) Повний текст першого вірша взято з ювілейного видання « Лемківських Вістей », ч. 4 (69), Торонто 1964 (IV).

(44) За текстом Луки Луцтва, *Т. Шевченко — співець української слави і волі*, в « Свобода », ч. 45 (7.3.1964), Джерзі Сіті.

(45) Нотні тексти більше вживані див. в збірнику « 201 українських народних пісень », вид. « Сурма », ст. 7 і 108-9, Нью Йорк 1954.

(46) LIVESAY FLORENCE RANDAL, *Songs of Ukraine* (with Ruthenian poems), pp. 172-176, Winnipeg 1916.

UKRAINIAN NATIONAL ANTHEM

She lives on, our Ukraina!
 Her freedom and glory—
 Let us hope that once more fortune
 May illumine Her story.
 Like the dew before the sunshine
 Our foes disappearing,
 We shall rule Oh, youthful brethren!
 Our land, nothing fearing.

Chorus. Soul and body sacrificing
 For our freedom cherished,
 We shall show we are the sons of
 Mighty Cossacks perished!
 Nalivaiko and Zalizniak
 And Trasilo—falling—
 Urge us our sacred duty.
 From the grave-hills calling!
 Let us keep in our remembrance
 Deaths of Cossacks knightly,
 For our youth, our splendid manhood,
 We would not spend lightly.

Chorus. Soul and body sacrificing
 For our freedom cherished,
 We shall show we are descendants
 Of great Cossacks perished!

Авторка книжки-видання подала до вище наведеного тексту гимну нотатку такого змісту: « This anthem has several variants; one of these, seemingly the most popular, is chosen for the two stanzas here translated ». Дуже шкода, що ми не спроможні в цій праці подати прямо для повного огляду цієї гимнової пісні всі варіанти тексту.

Загально відомо, що гимн: « *Ще не вмерла* », музично був оформлений та прийнятий у загальне вокальне виконання за композицією о. М. Вербицького. Є певні дані про існування ще декількох інших музичних мелодій.

В Галичині гимн Чубинського починали вперше співати молоді люди, чи, як сказано вже раніше, « українофіли ». Його уро-

чисто відспівано у Львові в часі Шевченківських роковин, у 1869 р.

За відомостями Марка Антоновича, гимн П. Чубинського співали спершу київські студенти під мотив якоїсь чеської народної пісні, тоді відомої в Києві (« київських пивних ») (47), про що згадує М. Драгоманов у своєму листі до російського вченого Піпіна, 15.3.1892 р.

Згодом музику до гимну зложив (за М. Антоновичем) композитор Микола Лисенко (будучи тоді ще студентом 1863 р.), використавши в пісні й другу частину рефрену:

« Гей, гей, браття милі,
Нумо, браття, за діло!
Гей, гей, пора встати,
Пора волю здобувати! »

Цю мелодію населення Придніпрянщини швидко прийняло та співало в цей спосіб гимн аж до 1917 року, хоч з музичного боку гимн було, за композицією Лисенка, тяжко співати (48).

(47) Антонович М., *Мелодії гимну «Ще не вмерла»*, в «Віра й Культура», ч. 10-11, стор. 12-13, Вінніпег 1958; Дорошкевич О., *Листи Драгоманова до Піпіна*, в «За сто літ», кн. 3, стор. 90, Київ 1928.

(48) Антонович М., *там же*; те саме стверджували Січові Стрільці в час свого побуту в Києві, в 1918 році.

Із символів-марок «Підп. Пошти України» (1955)

2. — ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ГИМНУ П. ЧУБИНЬСЬКОГО

Ще й досі, властиво, мало відомо нам, як прийшло до мовного постановня сучасного українського гимну.

Павло Чубинський склав словний текст гимну в часі свого побуту на засланні в Архангельську, де було, крім наших людей, багато польських засланців, після розгромлення польського т.зв. «січневого повстання» в 1863 році. Згідно з інформаціями поляка сенатора Лімановського, який дожив перед 2-ою світовою війною 102 р., (бувшого в'язня в Архангельську в р. 1863) та приятеля др. Лева Галькевича, якому сен. Лімановський розказав всю історію постановня гимну «*Ще не вмерла*», булотак: Лімановський, будучи засланим в 1863 році в Архангельську, познайомився був там з П. Чубинським, якого в Архангельську всі знали, любили й величали за його поміч усім, маючи там усі впливи, як секретар «Імператорського Географічного Товариства». П. Чубинський дуже любив пісенне мистецтво та на далекому засланні співом своєї пісні зганяв тугу за рідним краєм. Там же склав він з своїх земляків-засланців хор та влаштовував громадні співанки. Він заохочував до співу й поляків, яких тоді в Архангельську було дуже багато. Одного разу такий імпровізований польський хор заспівав був польський гимн «*Ще Польска не умарла*» (49), яким дуже зацікавився П. Чубинський, як піснею, гарною мелодією та словами повними патріотизму. Таким чином П. Чубинський попросив був тоді Лімановського, щоб цей зайшов до нього домів та заспівав ще раз цю пісню, відому тоді під назвою «Мазурка Домбровського». Співаючи цю пісню, Чубинський записав її мелодію при фортепіані. Лімановський продиктував Чубинському й повний текст цієї пісні.

За якийсь час Лімановський захворів на чахотку. До нього приїхала була його мати й на місці старалася про звільнення сина з заслання. Помагав їй у цій справі саме П. Чубинський, вживаючи своїх впливів у кругах російської адміністрації. Тож вдалося хво-

(49) Щойно в часах державности Польщі ХХ ст. було змінено дещо слова гимну. Так, замість слів «не умарла» дано слова «не згінела», а слова «обца моц видарла» змінено на «обца пшемуц взенла» і т.д.

рого Лімановського звільнити, а перед від'їздом мати й син Лімановські прийшли до Чубинського попрощатися та подякувати за клопотання. В цей момент Чубинський показав польському засланцеві записку новоствореної ним пісні «Ще не вмерла Україна». Захоплений цим фактом Лімановський переписав собі на пам'ятку текст вірша Чубинського, якого можна було співати на мелодію польського мазурка «Єще Польска не умарла». Однак первісний текст вірша українського гимну не був такий точно як зараз. Він виглядав ось як:

« Ще не вмерла Україна,
 Ні слава ні воля
 Ще нам браття молодії
 Усміхнеться доля.
 Згинуть наші вороги
 Як роса на сонці,
 Запануєм браття ми
 У своїй сторонці (50).

Переписаний на карточці вірш Чубинського Лімановський вклеїв під обкладинку молитовника. При ревізії речей, поліція розірвала молитовник, взяла записку, а Лімановського засуджено вдруге на десять років заслання. Одначе відсидів польський патріот всього два роки. Врятувала його амнестія.

Ідейним підкладом до написання П. Чубинським гимну була відповідь полякам, які тоді (1862 р.) підготовлялися до січневого повстання, (яке вибухло 1863 р.) та до якого поляки хотіли втягнути й українців в ім'я «нашої й вашої свободи», маючи ідею свій вірш музично підкласти і під мелодію польського гимну «Єще Польска не згінула» (51). Однак, задум Чубинського не здійснився,

(50) Щойно згодом слова «ні», «вороги» та «ми» змінено на «і», «воріженьки», «і ми браття». Також змінено наголос слова «слава».

(51) За інформаціями ред. Л. Лепкого та Р. Купчинського (лютий 1970), мелодія польського гимну мала бути створена не поляком, а словаком (невідомим досі автором музики) та саме на цю тему велася між 1919 і 1939 рр. довга дискусія на сторінках польського щоденника «Кур'єр Краковскі», між польськими та словацькими істориками музики. В 1942 р., в часі випадкової візиту словацького міністра в німецького губернатора Г. Франка для польського Генерал-Губернаторства з столицею в Кракові, відіграно не німецький гимн, а «словацьку»(?) мелодію польського гимна, збуджуючи словацький сентимент до їх(?) мелодії в польській гимновій пісні.

бо ворожість українців до поляків, за їх поневолення України в XVI-XVII ст., противилася використанню мелодії гимну ворожої до України нації. Михайло Драгоманов, у відповідь на гимн Чубинського, склав був у 1871 р. у Гайдельберзі свій гимн: «*Гей українець просить не много*», який мали співати на мелодію «Гей не дивуйтесь» (52).

Тому теж, коли між 1863 та 1884 роками появилася своєрідна музична композиція гимну М. Лисенка на Придніпрянщині та о. М. Вербицького в Галичині — останнього (легка до хорового чи музичного виконання) прийнялася скоріше в народі та витіснила старі існуючі гимни, як на Придніпрянщині так у Галичині, а навіть на Закарпатті, де місцеве населення Закарпаття, співаючи гимн «Я русин єсьм і буду», в половині першої строфи переходило на мелодію народної закарпатської коломийкової пісні, виконуючи це закінчення з великим запалом та патріотизмом (53).

Роки 1860-70 були переходовими в творенні українського національного гимну. Активна молодь по всій Україні, а особливо в Галичині, співала всі патріотичні тогочасні пісні, вважаючи їх усіх своєрідними «гимнами», тобто висловами національної окремішности. Крім своїх пісень, як сказано раніше, співано в травестованій формі гимн чеський та приблизно в 1870 рр. появилася в травестованій формі й тодішній довгий гимн мадярський, т.зв. «*Сожал*», який був перекладом мадярського «*Wögösmarty*», перекладений на німецьку мову Хоріні-м та переложений з німецького тексту на українську мову в формі травестії о. Софроном Витвицьким. Тому, що текст цього гимну мабуть був чи не найбільш патріотичним з усіх існуючих дотогочасних українських гимнів, нижче подаємо його повний зміст.

СОЖАЛ

1. « — Кто русин! вірним да будет:
— Чия кров тепла во грудех.
2. Се земля наша родинна
Тут ми насіли світ:
Тут нам смерть — тут нам могила...

(52) Згідно з листом М.П. Драгоманова Мелетонові Бучинському, від 4 березня 1872.

(53) Антонович М., *цит. тв.*

3. Хоть світ широкий — Дармо нам
Без світла жити зді.
Бо сумна судьба Русиnam —
Нужденна доля всім.
4. Наші герої прадіди,
Тут мали: славу, честь,
За кров проляту в вік віка,
Днесь враг множится в лєсть.
5. Гей! где наш Ігор, — Владимир —
Князь Ярослав — Князь Лев —
Як в десять-тисяч кораблей,
Сам Царєград здрєжал.
6. Про внуков сором — про ужас,
Про храбрость в гетманах;
Встаньте в гробу! Молим Вас,
Ожйите в Курганах!
7. Днесь ми жєлаєм свободи,
Днесь громкий, кріпкий час,
Гиньте — пропадьте всі враги,
Щостє мучили нас!
8. На щож нам Господь розум дав,
Про що? той в грудех рай,
Хіба, щоб Русин муку знав,
Окови і нагай? —
9. Надійти мусит — і прийдет:
Кращая доля нам,
Бо раз ся преці вознесет
Молитва к небесам.
10. Встрясєш ся небо і земля
Про красну — страшну смерть,
Як крвавий прапор лицаря,
Могили розірвєш.
11. Курган — где крішок силен —
В неволи все стогнал,
Чужємці знали: що нужден...
Ніхто не ратовал.

12. Той Курган з лицарями,
Враз збройно заgrimит,
Змінит ся кров з димами,
Отмститель воскреснет.
13. І воскреснет і обживет
Всемирний Руский Род,
А рідна земля покриет
Пишний лицарей гроб.
14. Ктo Русин — най днесь кріпиться:
Про бодрость — Отчину.
Хоть згине — да не смутиться,
Світ повитаєт свободу! » (54)

За інформаціями Л. Архімовича (55), в другій половині ХІХ ст., в умовинах революційного руху народів центральної та східної Європи, піднімався поступенно стимул патріотичних почувань бездержавних народів, а в цьому й українського.

Ідеологічною платформою поневолених народів був, в першу чергу, соціалістичний рух, який виявився в тогочасних політично-патріотичних піснях; серед галицької молоді були популярні пісні, творцями яких були композитори М.Д. Леонтович (пісні «*Варшавянка*» та «*Марсильєза*»), Анатоль Вахнянин — хор «*норманів*», «*По морю, по морю*» (з музики до драми «*Ярополк*»). Дуже популярною мала бути серед студентів Львова в 1870-их роках (за словами Архімовича) пісня «*Шалійте, шалійте, скажені кати*», як незвичайно екстремістична революційна пісня.

На Буковині та на Підкарпатті відомими гимновими піснями були у 18-му столітті пісні в честь Олекси Довбуша та опришків-повстанців.

Для прикладу наростання революційних емоцій наводимо тут текст деяких гимнових пісень революційного характеру ХІХ ст., які часто співано в Україні під час маніфестацій та народних зборів (56).

(54) Смалъ-Стоцький Р.-Васьгович С.-Левицький І., *Науковий Збірник У.В.У.*, т. II, стор. 7-9, Мюнхен 1956.

(55) Архімович Л.-Каришева Т.-Шеффер Т.-Шреер-Ткаченко О., *Нариси історії української музики*, ч. I, стор. 44-77-80, Київ 1964.

(56) Тексти пісень взято із збірника: *Українські народні пісні*, ч. 2, стор. 7-8, 10-12, 15-17, Київ 1961.

ВІЧНИЙ РЕВОЛЮЦІОНЕР

« Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю —
Він живе, він ще не вмер!
Ні попівськії тортури,
Ні тюремні царські мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпійонське ремесло
В гріб його ще не звело!

Він не вмер, він ще живе!
Хоч від тисяч літ родився,
Та аж вчора розповився
І о власній силі йде.
І простується — міцніє,
І спішить туди, де дніє;
Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою.
Міліони радо йдуть,
Бо це голос духа чуть.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По верстатах ремісницьких,
По місцях недолі й сліз.
І де тільки він роздається. —
Щезнуть сльози, сум, нещастя,
Сила родиться й завзяття
Не ридать, а добувати
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі!

Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля —
Не уступить пітьмі поля...
Не дасть спутатись тепер.
Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавина...
І де в світі тая сила,

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА...

Муз. Верьбидого.
На містайній тор переоложи Ф. Болесса

Maezozo.

Сопрани.
Альти.

Ще не вмер - ла У - кра - і - на і сла - ва і во - дя.

Тенори

Ще не вмер - ла У - кра - і - на і сла - ва і во - дя.

Баси.

Ще нам, бра - та мо - ло - ді - і у - сьміх - неть ся до - дя!

Ще нам, бра - та мо - ло - ді - і у - сьміх - неть ся до - дя!

Зги - нуть на - ші во - ро - жень - ня, як ро - са на сон - ці.

Зги - нуть на - ші во - ро - жень - ня, як ро - са на сон - ці.

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА (продовження)

Музична партитура першого системного уривка пісні. Вона складається з трьох нотних рядків: верхнього (сопрано), середнього (альто) та нижнього (тенор/бас). Ключовий знак — один дієз (F#), що вказує на тональність Д-мажор. Ритмічний розмір — 4/4. Підлінійні літери українською мовою: За-па-ну-сь і ми, бра-та, у сво-їх сто-рон-ці.

За-па-ну-сь і ми, бра-та, у сво-їх сто-рон-ці.

Музична партитура другого системного уривка пісні. Вона складається з трьох нотних рядків: верхнього (сопрано), середнього (альто) та нижнього (тенор/бас). Ключовий знак — один дієз (F#), що вказує на тональність Д-мажор. Ритмічний розмір — 4/4. Підлінійні літери українською мовою: Ду-шу, ті-ло ми по-ло-жим за на-шу сво-бо-ду.

Ду-шу, ті-ло ми по-ло-жим за на-шу сво-бо-ду.

Музична партитура третього системного уривка пісні. Вона складається з трьох нотних рядків: верхнього (сопрано), середнього (альто) та нижнього (тенор/бас). Ключовий знак — один дієз (F#), що вказує на тональність Д-мажор. Ритмічний розмір — 4/4. Підлінійні літери українською мовою: І по-ка-жем, що ми, бра-та, ко-заць-ко-го ро-ду!

2-da volta Allabro

І по-ка-жем, що ми, бра-та, ко-заць-ко-го ро-ду!

Щоб в бігу її спинила,
Щоб згасила, мов огонь,
Розвидняючийся день?! »

ШАЛІЙТЕ, ШАЛІЙТЕ, СКАЖЕНІ КАТИ!

« Шалійте, шалійте, скажені кати!
Годуйте шпionів, будуйте тюрми!
До бою сто тисяч побірників стане.
Пірвем! Пірвем! Пірвем всі кайдани!

За волю народу, за його права
Не страшні кайдани, солодка тюрма,
Бо вільного духу не скути в кайдани!
На смерть! На смерть! На смерть вам, тирани!

Робітники духу, робітникам всім
Ми руки подаймо! На бій їх ведім!
Бо всіх нас злучила однакова доля:
І труд, і піт, і кров, і неволя.

Від краю до краю не громи гудуть:
Робітників полки сполучені йдуть,
І поклик рокоче: вставайте, народи!
Прийшла пора, пора — день свободи!

Підвалини світу валяться старі,
Поблідли нероби, дрижать упирі...
Бо воленьки зоря вже сходить яскрава
Для всіх! Для всіх! Для всіх рівні права!

За волю народу, за його права
Не страшні кайдани, солодка тюрма,
Бо вільного духу не скути в кайдани!
На смерть! На смерть! На смерть вам, тирани! »

ВАРШАВ'ЯНКА

« Хмари зловісні нависли над нами,
Сили ворожі нас тяжко гнітуть...
Станьте ж до бою усі з ворогами, —
Смерть або воля та слава нас ждуть!

Ми ж не злякаємось! Гордо та сміло
 Стяг піднесемо за правес діло,
 Стяг боротьби за свободу народа,
 Щоб панували скрізь воля та згода!

Приспів:

В лави ставаймо, стяг піднімаймо,
 Хай лине грізно могутній наш спів,
 Гордо і сміло за правес діло
 Вдаримо разом на всіх ворогів!

Пухне із голоду люд весь робочий.
 Доки ж ми будемо, браття, терпіть?
 Доки катюга, до крові охочий,
 Буде по світові кров нашу лить?
 Станьмо до бою! Не згинуть ніколи
 Ті, що поляжуть за щастя людей,
 Ті, що життя віддадуть задля волі,
 Ті, що у тюрми підуть з-за ідей!

Приспів:

В лави ставаймо, стяг піднімаймо,
 Хай лине грізно могутній наш спів,
 Гордо і сміло за правес діло
 Вдаримо разом на всіх ворогів!

Нам ненависні тиранів корони,
 Час настає їх ногами стоптать,
 Час настає зруйнувати всі трони
 І на маленькі тріски поламать!
 Помста всім ворогам супостатам,
 Що закували народ в кайдани!
 Помста і смерть, всім царям плютократам,
 Нумо ж до бою, всі праці сини!

Приспів:

В лави ставаймо, стяг піднімаймо,
 Хай лине грізно могутній наш спів,
 Гордо і сміло за правес діло
 Вдаримо разом на всіх ворогів! »

На Придніпрянський Україні в цей час (1870-90 рр.) гимновими піснями були: стара козацька пісня «*Засвітали козаченьки*» або нові під слова Шевченка «*Рече та стогне Дніпр широкий*», Шевченків «*Заповіт*» за мелодією Г.П. Гладкого (57) та пісня «*Вічний Революціонер*», до слів Івана Франка та за композицією М. Лисенка. Усі тут подані пісні, за винятком хіба «Вічного революціонера», не мають характеру революційного пориву, однак своєю повагою співу викликають почування глибокого патріотизму до Батьківщини та поневоленого народу. Якраз через свій поважний тон у співанні, як «Заповіт» так «Рече та стогне» є тими, що потрясли до глибини душу народу та його патріотичні почування. І саме з-за цього ці пісні до слів Шевченка можна схарактеризувати як революційні духово.

Більш регіонального значення мали пісні про М. Залізняка та повстанців з доби Коліївщини.

Для повного історичного уточнення факту, слід згадати, що текст гимну П. Чубинського перший раз дістався в Галичину щойно 1863 року. Його потайки перевіз (до Львова) Свенціцький (58), знаний дослідник української етнографії, відомий українофіл польського роду. Вірш П. Чубинського друкують пізніше і в польській пресі у Львові, з думкою похвалитися, що він є наслідуванням «Мазурка Домбровського», пізнішого польського національного гимну.

Отцеві Вербицькому передав вірш в село Млини, біля Яворова на Посянні, о. Ю. Желехівський (1821-1900). Вірш дуже сподобався о. Вербицькому і до його слів отець-композитор підклав нотний текст, скомпонований на його старій фізгармонії (фортепіяну ще тоді о. Вербицький не мав).

Поява друком вірша П. Чубинського у львівській газеті «*Мета*» в 1864 р., викликала була навіть припущення, що це досі невідомо-

(57) Гладкий Гордій (1849-1894), музик-аматор, родом з Полтавщини; склав біля 1870 р. мелодію до слів «Заповіту», яка була відома тогочасним революціонерам у їх ідеологічній праці серед народних мас.

(58) Свенціцький Павло (Павлин) — польський повстанець з 1863 р., політичний біженець з Києва; був українофілом; писав байки й оповідання для дітей у чистій українській мові. Видавав у Львові двомовну газету «Сьоло-Село» і підписувався псевдонімом Павло Свій. Був першим учителем української мови в Академічній Гімназії у Львові й впровадив у програму навчання твори Т. Шевченка і Марка Вовчка. Його велика заслуга для україністики з-за усунення з навчання так зв. «язичія» та введення чистої української мови. — Див. Шах Ст., *Національні гимни і Львів*, в «Голос Лемківщини», ч. 2 (січень), Йонкерс 1964.

мий твір Т. Шевченка. Щойно згодом вияснено авторство вірша-гимну (59). Не підлягає сумніву, що Чубинський написав гимн під сильним впливом творів Шевченка. Він же був сучасником великого Тараса, тому слова: « слава і воля », « козацького роду » взяті з віршів Шевченка, для якого український нарід тотожний з козацьким. Як Шевченко так і Чубинський називає Росію Москвою чи Московією, а росіян москалями. Імена Наливайка, Залізняка й Тараса Трясила взяв Чубинський з поеми « Тарасова ніч » та « Гайдамаки ». Згадав у своєму гимні П. Чубинський і про славного Богдана, подібно як Т. Шевченко, осуджуючи гетьмана за Переяслав, в якому « віддав Україну москалям поганим ».

В 1864 році гимн Чубинського був виконаний в хорovому опрацюванні в українському театрі у Львові, а в 1865 р. на Шевченківській академії в тому ж Львові (60), закінчуючи ним концертovу програму, а в 1867 р. у митрополита С. Литвиновича.

Свій твір-сольоспів о. Вербицький виконав уперше в Перемишлі, в музичній залі Духовної Семінарії на сходинах студентської організації « Громада », де був присутній сам ректор Семінарії, о. крилошанин др. Гр. Гинилевич, відомий громадсько-політичний діяч міста Перемишля. Ректорові Семінарії сподобалася пісня о. Вербицького своєю легкістю композиції, тож доручив її розповсюджувати серед питомців, членів громади.

На квартетний спів виготовив композицію до гимну П. Чубинського музик Ан. Вахнянин у 1863 р. Перший раз виконано квартетний спів гимну в домі о. катехита Ю. Желехівського в Перемишлі. Згодом нотний квартетний матеріал був передаваний у відписах учням перемиської гімназії. Гимн став настільки популярним, що його співано при кінці кожних сходин студентського товариства « Громада » (61).

(59) Lysko Z., *The National Anthem*, in « Ukraine — A Concise Encyclopedia », vol. I, pag. 36, Toronto 1964.

(60) Шах Ст., *Де і як народився гимн « Ще не вмерла Україна »?*, в « Альманах УНС », стор. 70, Джерзі Сіті 1970.

(61) В тому часі серед галицької студентської молоді основування гуртків-громад, радше з культурними цілями, було в моді, може і під впливом подібних громад в Наддніпрянщині (напр. Київська Громада і т.п.). Їх історія в Галичині мала більш спокійний і легальний характер. Такі гуртки-громади були і в Перемишлі, і у Львові. Див. *Енциклопедія Українознавства*, слов. ч., т. 2, стор. 443-444, Париж 1957. Є теж деякі дані, що музику для хорovого співу написав не Вербицький, а Ф. Колесса (1871-1947).

Музичний текст був надрукований вперше у Львівському Збірнику пісень «Кобзар» 1885 року. Таким чином, із цього часу, гимн став вповні доступний до вжитку всім хоровим з'єднанням Галичини, всім любителям музики взагалі. Можна сказати, що цей гимн став із 1885 роком національним гимном українців Галичини та Буковини. Гимн викликавав ентузіазм особливо в молодому поколінні, яке щораз то частіше почало вживати цієї пісні на своїх молодіжних чи загально-народних зборах. Таким чином пісня-гимн о. Гушалевича почала відходити в забуття, як історична пам'ятка 1848 років, коли її створили «Русини» чи «Рутени» того часу (62).

Урочисто виконано хорову композицію гимну в 1864 році, в день празника св. Івана Хрестителя в Перемишлі, у присутності єпископа Полянського (1796-1869), який, до речі, свого часу, благословив був молодого Вербицького в священничий стан (63).

Не можна поминути факту, що вірш П. Чубинського став національним гимном лише завдяки доброму ділові М. Лисенка та о. Михайла Вербицького, які надали йому музичної форми. Без цього музичного оформлення вірш П. Чубинського був би лише патріотичним твором, як багато інших у творчості наших письменників. Без музичного підкладу «Ще не вмерла Україна» була б лише твором часто вживаним на сценах наших концертних виступів чи національних святкувань, в програмах патріотичних деклямацій. А так, завдяки М. Лисенку на Придніпрянщині та о. М. Вербицького в Галичині, вірш П. Чубинського став популярним у всій Україні — став соборним всеукраїнським твором — національним гимном, хоч із двома музичними композиціями, до 1918 р.

Нова пісня П. Чубинського стала зразу популярною, бо була більш патріотичною від попередніх гимнів. Вона промовляла більш захоплююче до молоді й своїм змістом та ритмом. Молодь хотіла не миру та коєкзистенції, а боротьби; вона хотіла того національного та політичного відродження, яке постало в Мадяричині, в Чехії чи в Хорватії. Їй імпонували романтично-революційні слова Чубинського:

(62) Глинський М., *У 100-ліття українського національного гимну (1863-1963)*, в «Лемківські Вісті», ч. 2 (62), Торонто 1964; Луців Л., *Т. Шевченко — співець української слави і волі*, в «Свобода», ч. 45 (7.3.1964), Джерзі Сіті.

(63) Шах Ст., *цит. тв.*, в «Альманах УНС», стор. 70.

« Душу, тіло ми положим
 За нашу свободу
 І покажем, що ми, браття,
 З козацького роду.
 Наші браття слов'яни
 Вже за зброю взялись:
 Не діжде ніхто, щоб ми
 Позаду зістались.
 Поеднаймося разом всі
 Братчики слов'яни:
 — Нехай згинуть вороги,
 Най воля настане! »

та навіть ідея всеслов'янського братерства.

Пісня Чубинського-Вербицького була віддзеркаленням ідеї, що її проголосив так широко та всегранно Т. Шевченко, на якому тогочасне покоління якраз виховувалося. В пісні «Ще не вмерла Україна» молодь знайшла лицарське минуле давньої української історії, часів її боротьби за державність, овіяної романтикою та завзятістю.

У своєму вірші «Ще не вмерла Україна» автор в простих словах висказує любов до України, її минулого, яке не пропало, а воскресне зчасом й згинуть «вороги, як роса на сонці» й український нарід таки запанує «у своїй стороні», тобто у вільній батьківщині. Врешті, П. Чубинський стверджує, що за правду, славу і волю він готовий вмерти, і багато таких як він, патріотів, овіяних героїзмом в обороні прав народу, якими були: Наливайко, Залізняк і Тарас Трясило, доказуючи, що нові борці, як бувші запорожці козацького роду, власною пожертвою в сучасний час стануть в боротьбі за права народу, його свободу.

Щоправда, є в гимні й місця, які послаблюють його силу — це здрібнілі форми слів, які автор вжив, як форми українського сентиментального вислову, зменшуючи нарочно в очах народу тягар поневолення України з боку її ворогів, висловлюючися про них легковажно в здрібнілій формі «вороженьки», хоч у дійсності вони були величезними, смертельно-загрозливими ворогами. Легковаження сили ворогів Чубинським, треба сподіватися, було подиктоване викликанням в народі відваги до одвертої боротьби, яку започаткували поляки в листопадовому повстанні 1829/30 рр. та

вели південні слов'яни проти Оттоманської Імперії, розсаджуючи її незломну силу.

Вислів «браття молодії» робить гимн пісенею молодих, в той час, коли повинен охоплювати всі покоління народу. Ось тому в деяких текстах слово «молодії» заступлені словом «молодці», що відноситься до всіх, які почувуються хоробрими молодцями.

Не ясно є висказаною в гимні платформа визволення. Іншого визволення домагався нарід в минулому столітті та сьогодні.

Врешті, сам наголовок гимну є нелогічний, бо раз хтось вмирає, то про життя не має надії. Хіба в виімковому випадку хтось врятується від смерті. Тому то слово «не вмерла» повинно бути замінене іншим, хоча б «не згинула», як це зробили були свого часу поляки в своєму гимні, де слово «не умарла» замінили «не згінела».

Є докори, мовляв, гимн має запозичення від чужих гимнів. До речі, багато світових гимнів постало шляхом копіювання ідей, музики та слів. До таких гимнів належать гимни: австрійський, польський, чеський, словацький та бельгійський.

Є правдою, що мова гимну не відповідає нормам літературної мови та й мелодія, при швидшому співанні, видається танковою.

Заохота Чубинського до боротьби за волю та надійність на краще висловлена в самозниженні ворогів, як «роси на сонці», а навіть іде в певний розріз із дійсністю. Тому теж пізніші, а то й сучасні критики ідеї гимну, вважають, що гимн має замало волевих імпульсивностей, вищих ідей нації, її призначення, висловів, які витворювали б у слухача гимну почуття гордості з приналежності до свого народу, держави, з її великих постатей минулого, з призначення нації чи її держави в даній частині континенту чи в родині народів, які творять одну расову приналежність.

Вершком патріотизму Чубинського був революційний зрив, як за часів Залізняка, Наливайка й Тараса Трясила, навіть польських повстанців.

Пишучи свій гимн, П. Чубинський хотів його зблизити до польського гимну, який в Російській Імперії того часу був висловом чи не найбільшого патріотизму.

Великий вплив на скомпонування гимну П. Чубинським мала революційна боротьба балканських народів (недалеких сусідів України), особливо слов'ян: сербів, болгарів, македонців, чорногорців, які якраз тоді визволилися з-під турецької займанщини, виборовши

собі вже широкі автономні права, які практично рівнялися майже повній самостійності цих же націй.

Цей слов'янський визвольницький рух на Балканах був дуже актуальний у колах інтелігенції Російської Імперії та особливо тієї, якої народні маси були в ярмі. Тут якраз треба мати на увазі поляків, українців, литовців чи кавказців.

Тому не дивно, що в вірші Чубинського згадано слов'ян, які в цей час були в боротьбі за незалежність та як такі, на думку Чубинського, повинні були стати прикладом і для всіх українців в їх боротьбі за волю. Цю інтенцію висловив П. Чубинський в гимні словами:

« Наші браття слов'яни
Вже за зброю взялись,
Не діжде ніхто, щоб ми
Позаду зістались.
Поеднаймось разом всі
Братчики слов'яни:
— Нехай гинуть вороги
Най воля настане ».

Як бачимо, гимн Чубинського овіяний духом і панславізму, який в цей час був провідною ідеєю слов'янських народів, у їх політичній боротьбі за незалежність.

В практиці, панславізм мав усі позитиви політичного визволення серед південно-слов'янських народів, поневолених турками, мав певного рода позитиви серед слов'янських народів Австро-Угорщини, але не в великій Російській Імперії, яка помагала добути свободу турецьким та австрійським слов'янам та в цей сам час поневолювала власні слов'янські народи: польський, український і білоруський.

Час, у якому появилася славетний вірш П. Чубинського в Україні, був початком великого наступу на все українське культурне життя.

Хоч у 1861 році в Україні знесено кріпацтво й це дало початок оживлення українського народнього життя, однак, вже через усього два роки, 20 липня 1863 р., якраз тоді, коли поляки жили духом щойно проминутого січневого повстання, в Україні (від імені російського міністра Петра Валуєва) проголошеного таємний указ, званий «Валуївський», згідно з яким заборонено навчання по школах української мови, припинено видавання дитячої літератури

та ув'язненням і засланням покарано тодішніх українських громадських діячів, до яких належав саме автор гимну, П. Чубинський.

Тільки в 1870 роках стало помітним українське наукове та літературне оновлення. Ціла громада українських науковців-мовників: Потебня, Житецький, Науменко, Михальчук; істориків: якраз П. Чубинський, Ф. Вовк, М. Драгоманів та В. Антонович; письменників: Іван і Атанасія Рудченки; етнографів: П. Чубинський, Лоначевський, Ф. Вовк та композитор М. Лисенко — починають видавати свої дослідні праці, які відкрили народові всі скарби його культури та минувшини взагалі.

Центром цього культурницького життя стає Київський південно-західний відділ Географічного Товариства, де якраз одну з визначних роль відіграв П. Чубинський, етнограф і письменник (64).

Ось тому поява пісні-гимну на Придніпрянщині, при такій соціально-політичній ситуації, була дійсно великою історичною подією, оживляючим застриком для дальшої праці за краще завтра народу.

(64) Радзівкевич В., *Оживлення літературного життя у Львові* (стор. 103-4) та *Сімдесяти роки на Придніпрянщині* (стор. 133-140), в «Історія української літератури», т. 2, Детройт 1956.

Марки-символи «Підп. Пошт України» (1955)

3. — НА ШЛЯХУ ДО ВИЗВОЛЕННЯ

Постання першого національного гимну, за віршем П. Чубинського, на Придніпрянській Україні дало поштовх другим тогочасним українським письменникам створити ще кращі патріотичні твори від П. Чубинського «Ще не вмерла Україна», які могли б іще краще зарепрезентувати гідність українського народу, його дух та велич у формі національного гимну.

І так, з'явився внезабарі новий варіант національного гимну: «*Боже Великий Єдиний*», що його автором був відомий на ті часи письменник, громадський діяч та науковець — Олександр Кониський (65).

(65) Кониський Олександр (1836-1900), письменник, визначний громадський діяч і педагог. Народився 18 серпня 1836 р. на хуторі Переходівці, біля Ніжина в Чернігівській Землі. За фахом був адвокатом і суддею. Походив з старого українського роду, який ще у XVII ст. переселився з Галичини на Чернігівщину. Будучи в Полтаві, де був членом міської ради, робив заходи за відкриття недільних шкіл, де можна б учить дітей української мови, до яких зладив низку підручників («Українські прописи», 1862), «Арифметика або Щотниця» (1863), «Перша граматика або читання» (1883) та інші. Виступав на сторінках тогочасної преси з статтями на церковні теми. Як талановитий громадський діяч та патріот був засланий в 1862 р. у Вологду, опісля в Потьму, де прожив до 1865 р., і цього року виїхав у Німеччину, побувши і в Галичині, де зустрів місцевих українських діячів, як В. Барвінського та інших, з якими був співосновником «Товариства ім. Т. Шевченка», переіменованого на «Наукове Товариство ім. Шевченка» з 1893 роком. Як літератор почав друкувати свої твори з 1858 р. в «Чернігівському Листку» та в «Основі», літературно-науковому місячнику, що виходив у 1861 р. в Петербурзі. Написав низку поетичних творів: «Я не боюсь тюрми», «Єфтава дочка», «На похорон Т. Шевченка» та «Порвані струни», видані в Житомирі. Його ж повісті, це: «Юрій Горовенко», «Млин», «Старці», «За кригою», «Гришник», «Семен Жук і його родичі», «Хвора душа», «Непримиренна», «Півнів празник», «Спокуслива нива», «8 днів із життя Люлі» та оповідання «Наймичка», «Дід Евген», в яких змалював національно-громадську діяльність людей серед народу та його тяжке соціальне положення, в оповіданнях «Протестант», «Суддя Гарбуз» і інші. Великої цінності є точний життєпис Т. Шевченка («Тарас Шевченко-Грушівський — хроніка його життя», т. I-II, Одеса 1898-1902). Багато творів друкував Кониський в Галичині під псевдонімами. Твори О. Кониського, як високо-патріотичні, були заборонені до друку

Він створив гімн-молитву, що відповідав приблизно польсько-му релігійному гимнові « Боже цось Польскен », завжди торжественно співаний на польських патріотичних зібраннях.

БОЖЕ ВЕЛИКИЙ ЄДИНИЙ

« Боже Великий Єдиний
 Нам (66) Україну храни
 Волі і світу промінням
 Ти її освіти (67).
 Світлом науки і знання
 Нас дітей все просвіти
 В чистій любові до краю
 Ти нас Боже зрости.

Молимоє Боже Єдиний
 Нам Україну храни,
 Всі свої ласки щедроти
 Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю,
 Дай йому долю
 Дай найліпшого світа
 Щастя! Дай Боже народу!
 І многая, Многая Літа! »

Музичний підклад до слів вірша Кониського скомпонував проф. Микола Лисенко (68) (якому О. Кониський вислав був свій твір).

в Україні від 1920 р. Лише пару поетичних творів видано недавно друком. — Див. *Енциклопедія Українознавства*, слов. ч., т. 3, стор. 1104, Париж 1959; *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 7, стор. 160-161, Київ 1962; Грушевський М., *Пам'яті О. Кониського*, в « Записки НТН », Львів 1901; Франко І., *Про життя і діяльність Кониського*, кн. I, Львів 1902; Єфремов С., *Олександр Кониський — вибрані твори* (вступна стаття), I, Київ 1927; Радзикович В., *Олександр Кониський*, в « Історія укр. літератури », т. 2, Детройт 1956; Бугай А.С.-Мазуркевич О.Г., *З історії українського шкільного підручника*, в « Радянська Школа », ч. 3, Київ 1960.

(66) В оригіналі було слово « Русь » замість « нам ». Після 1920 р. слово « Русь », з-за утвердження нового і єдиного національно-територіального терміну « Україна », заступлено словом « Нам ».

(67) В оригінальному творі було архаїчне « осіни ».

(68) За проф. Ст. Шахом, цей гімн мав скомпонувати проф. О. Барвінський.

Цей новий, більш релігійного характеру, національний гимн був введений у вокальне виконання переважно по українських церквах, особливо в Західній Україні. Ще до першої світової війни та після 1920 р., згідно з польсько-ватиканським конкордатом, гимн-молитву можна було свobodно співати лише в церковних храмах та польська влада не мала права карати парохів і вірних за його відспівування.

Цей гимн-молитва й до нинішнього дня має повне признання в народі, але як релігійно-український, який часто співається вірними в часі релігійних торжеств-святкувань, по церквах та на відкритих релігійних зібраннях.

Гимн О. Кониського, хоч як був маєстатичним, поважним в хоровому виконанні, не міг зробити конкуренції національному гимнові П. Чубинського. Він залишився лише релігійним в першу чергу, та національним (політичного характеру) на другому плані.

Щойно 1880 року появилася третій варіант (після появи гимну Чубинського) гимну, що його уклав другий, після Т. Шевченка, в українській літературі найбільший поет і письменник — Іван Франко (1856-1916). Це був гимн п.н. «*Не пора, не пора, не пора*» (перші слова першої віршової строфи).

В порівнянні до гимну Чубинського «*Не пора*» був більш динамічним, революційним, маючи навіть закрутку свого рода понадпатріотичного сарказму, висловленого в очеркненні назви народів («*москалеві, ляхові*»), які найбільше поневолювали український нарід на протязі всієї історії України.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

« Не пора, не пора, не пора
 Москалеві, ляхові служить!
 Довершилась України кривда стара (69), —
 Нам пора для України жить.

Не пора, не пора, не пора,
 За неvigласків лить свою кров,
 І любити царя, що наш люд обдира, —
 Для України наша любов.

(69) Цей гимн співають різні хорові з'єднання в дещо зміненому виді, бо підчеркнені тут слова виконуються часто так: «*Довершилась України кривда стара — Нам пора на Україні жить*».

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор,
Хай пройде незгоди проклята пора!
Під України єднаймося прапор!

Бо пора це великая єсть (70)
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь
Рідний краю, здобути тобі! » (71)

Гимн І. Франка дуже швидко став популярним у народі, а особливо серед молоді, яка в вияві найбільшого патріотичного почування та завзятости співала його при всяких святочних урочистостях, наражаючися часто на реакцію польських чинників, які в Галичині, до 1918 р. та й після першої світової війни (коли Західня Україна належала вже до Польщі), вживали всяких метод спротиву до публічного виконувannya співу цього гимну.

З упадком Польської Держави 1939 р. гимн І. Франка набув знову повних прав співання, однак лише на цих українських землях, які залишились були під німецькою окупацією, тобто на Холмщині, Лемківщині, Посаянні. Його ніяк не можливо було співати в межах УРСР, до якої припала більша частина Західньої України, осінню 1939 року. Такий стан існував до 1945 року, поки усі Західні території України не опинилися під контролею Советського Союзу. Під сучасну пору « Не пора » є часто вокально виконувана на святочних академіях та на публічних національних зборах, але лише в еміграційних осередках українців у вільному світі. Цього ж гимну залюбки вживають організації української молоді та націоналістичного характеру.

Гимн « Не пора, не пора, не пора » мав усі шанси стати всенациональним гимном, якби не трудне його вокальне виведення та образливе, до певної міри, називання народів, з якими український нарід постійно межує то стоїть у воєнному стані в боротьбі за визволення та усамоствінення.

Врешті треба взяти до уваги, що гимн « Не пора », з політич-

(70) Деколи співають цю стрічку з змінами, як підкреслено: Бо пора це великая реч: У святій, завзятій бротьбі, Ми поляжем, щоб славу і волю, і честь...

(71) Франко І., *Вибір з творів*, видання НТШ, під пред. К. Кисілевського, стор. 39, Нью Йорк-Париж 1956.

них мотивів, не міг заакліматизуватися на цій території Придніпрянщини, де постійно панував строгий російський (царський) режим до 1914 р., при якому не можна було ввести в народне вжиткування цієї пісні.

Також і після 1920 року тут же, при советській владі, теж не було можливим співати гимн, який своїм духом був, як і при царському режимі, в першу чергу, антиросійським.

З цього приводу « Не пора » стало фактично гимном галицьких українців, аж до приєднання всієї Західньої України з-під Польщі до УРСР-СССР.

До деякої міри заступали гимн « Не пора » такі гимнові пісні, як: « *Ми гайдамаки* », « *Шалійте, шалійте скажені кати* », « *Ви хотіли б спинити* ».

Таким чином, із вище названих трьох основних причин, гимн Івана Франка не міг виграти першенство та зайняти почесне місце національного гимну.

Поштівки в 100-ліття гимну (1863-1963)

4. — ЧАСИ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

Настала велика подія — постановня Української Держави 22-го січня 1918 р. на Придніпрянщині та 1 листопада 1918 року на землях бувшої Австро-Угорщини (в Галичині, Буковині та на Закарпатті).

Само собою, справа гимну стала актуальною з першого моменту, так само як було актуальним питання державного герба та прапора.

Та все ж таки державне визнання чи законне признання офіційним гимном Української Держави на Придніпрянщині в Українській Республіці чи Державі (за гетьмана Павла І) та в Українській Республіці на бувшій території Австро-Угорщини мало різний, до певної міри, характер, бо політичні умовини кожної з цих земель диктували по-свому усталення такої хоча б проблеми як гимн.

На Придніпрянщині (під російською займанщиною) до 1917 р. ролю національних гимнів сповняли три пісні: перша це Т. Шевченка «*Заповіт*», свого рода українська «*Марсильеза*», друга — гимн П. Чубинського, одначе у музичному опрацюванні композитора М. Лисенка та часом третя — «*Вічний революціонер*», до слів І. Франка і за композицією М. Лисенка (72).

« ЗАПОВІТ »

« Як умру то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

(72) Див. *Енциклопедія Українознавства*, слов. ч., т. 4, стор. 1295-96 (В. Витвицький), Париж 1962.

Поховайте та вставайте,
 Кайдани порвіте,
 І вражою, злою кров'ю
 Волю окропіте!
 І мене в сім'ї великій,
 В сім'ї вольній, новій,
 Не забудьте пом'янути
 Не злим, тихим словом! »

« Заповіт » своїм змістом, в дійсності, не відповідав як слід пісні, яка має репрезентувати націю в боротьбі за незалежність, націю з її державними аспіраціями в майбутності. Щоправда, у вірші Т. Шевченка є знаменні, революційного характеру, слова:

« ...вставайте
 кайдани порвіте,
 І вражою, злою кров'ю
 Волю окропіте! »

Та й ці слова лише маленькою частиною усього Шевченкового « Заповіту ».

Однак « Заповіт » Великого Тараса набув сили свого рода національного гимну мабуть тому, що він репрезентував усю творчість, усю ідею Великого Кобзаря, висловлену в усіх його творах, а особливо в « Кобзарі » — біблії українського патріота.

І тому, в такий історичний момент, як проголошення самостійності України 22 січня 1918 р., присутні члени Української Національної Ради, після святочного проголошення IV Універсалу, тобто акту повної самостійності України, відспівали врочисто, клячучи, Т. Шевченка « Заповіт » та опісля гимн П. Чубинського « Ще не вмерла Україна », хоч, правдоподібно, за композицією Миколи Лисенка.

Та вже від весни 1918 року в Українській Республіці таки прийнялася мелодія гимну за музичним опрацюванням о. М. Вербицького. Цю акліматизацію гимну, за музичним опрацюванням галицького композитора, провели в Українській Державі, в першу чергу, галицькі військові частини, особливо Січові Стрільці, які аж до початку 1919 року були осадною військовою частиною в столиці України — Києві та за яких висловом гимн П. Чубинського з композицією Вербицького вповні утвердився.

У 1917 році гимн Чубинського-Вербицького появився був у

Mr. W. Trumbick
373 Central Ave
New Haven, Conn
USA

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА

Коверта е маркама і побільшена марка

4681

1964

СТОРИЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГИМНУ

1960

1960

50-РІЧЧЯ ДЕРЖАВНОГО ГИМНУ

«Збірнику українських бойових пісень», як «Співанника великих днів», під редакцією Богдана Лепкого.

Збірник цих же пісень був виданий накладом Української Культурної Ради у Відні. За дозволом Ц.К. Міністерства Війни Співанник був розданий даром українським воякам австрійської армії та полоненим російської армії української національності в таборах полонених в Австрії та в Німеччині (73).

Український національний гімн (П. Чубинського - М. Вербицького) остаточно витіснив усі дотогочасні гимни-пісні, вокально виконувані в Придніпрянській Україні: «Заповіт» Т. Шевченка, «Живи, Україно», «Вкраїно, Мати, кат сконав» О. Олесея (Кандиби), гімн М. Лисенка: «Чи довго ще кривді-надесилі томити» за словами Гетьманця, «Гей, Українці, ще наша річ (мова) святая» (74), Лисенка композицію гимну Чубинського, «Кавказ», Молитва із «Запорозця за Дунаєм», а навіть «Стрілецька Рапсодія» (75).

Гімн «Ще не вмерла Україна» (Чубинського-Вербицького) став єдиним та найбільш авторитетним у народі. Його вокально виконувано при всяких урочистостях, які урядові Української Держави приходилося влаштовувати в столиці України чи поза нею по містах, з нагоди різних державних актів.

Особливо музично виконувано гімн у часі прийняття в столиці держави представників різних держав, які були акредитовані в Україні в часі її самостійності 1918-20 рр. Так само музично був виконуваний український гімн і поза межами України, коли

(73) Антонович М., *цит. твір*; Шах Ст., *Як і де народився гімн...*, в «Альманах УНС», стор. 71, Джерві Сіті 1969.

(74) Гимнова пісня, яку співали учасники відкриття «Просвіти» в 1918 р. в селі Заводівці, біля Єлисавету, у західній частині Запорізької Землі (Див. М. Чинченко, *Як ми відкривали «Просвіту» 1918 р.*, в «Батьківщина», ч. 9 [26.4.1969], Торонто). За В. Андрієвським, у його споминах «З минулого», т. I, Берлін 1923, стор. 13-14, автор стверджує, що в 1918 р. на Полтавщині в широких масах населення старі навіть національні гимни не були відомі (мабуть забуті, В.Тр.) і на публічних місцях співано російську гимнову пісню: «Ви жертвой пали в борбе вековой», яку знали всі.

(75) Див. Андрієвський В., *цит. твір*, стор. 13-14; Битинський М., *Український національний гімн* (критичний парис), в «Наша Культура», ч. 6 (183), стор. 22-23, Вінніпег 1953; Битинський М., *Державні інстинкти України*, стор. 83-84, Етгінген 1949; Орел А., «Ще не вмерла Україна», в «Свобода», ч. 220, 30.11.1967.

державні представники України прибували в різні держави, в характері послів чи спеціально уповноважених осіб.

На міжнародній арені, так сказати б, український гімн (П. Чубинського) був вперше відіграний, правдоподібно, у дні 3 грудня 1917 року, коли на Київському головному залізничному дворі привітали офіційні чинники української влади (командант Києва, генерал Цищович із почесною вартою та гр. Гасенко від імені уряду Української Республіки) вітали перших закордонних представників місії Антанти: ген. Бартеля від імені Велико-Британії, ген. Ляерна від імені Франції, ген. Ромеї від імені Королівства Італії, ген. Такаяночі від імені цесарства Японії, ген. Коанда від імені королівства Румунії, ген. барона де-Ріккель від імені королівства Бельгії, та полк. Лентківвича від Сербського Королівства (76).

Дуже часто гімн «Ще не вмерла Україна» був виконуваний військовою музикою при всяких офіційних парадах, як привітаннях новоприбулих послів чи представників чужих держав, які, в числі двадцятип'яти, від біля 25-ти держав резидували при дворі «Гетьмана Всієї України» чи республіканському уряді УНР (77).

Національний гімн «Ще не вмерла» співано вчисто й під час відкриття державних університетів, у Києві 6 жовтня 1918 р. та в Кам'янці Подільському 22 жовтня 1918 р., в час відкриття Української Академії Наук (УАН) 14 листопада 1918 р., в присутності чужинецького дипломатичного корпусу (акредитованого при гетьманському дворі в Києві), який разом із українською публікою віддавав честь гімнові повстанням з місць.

Урочисто відогравали гімн України чужі офіційні державні оркестри в часі офіційних візит голови Української Держави, гетьмана П. Скоропадського в Німеччині (між 4-17 вересня 1918 року), в часі побуту гетьмана в Берліні, Кілі, Ессені, Касселі та Кельні, де гетьмана вітано українським національним гімном та, після припису дипломатичних форм прийому, і німецьким цесарським гімном (78).

В Краю наш гімн був вживаний настільки, наскільки його населення знало. В далекій провінції нарід часто й не чув та не

(76) Дорошенко Д., *Історія України: 1917-1923*, т. I, стор. 323, Нью Йорк 1954.

(77) Дорошенко Д., *цит. твір*, т. 2, стор. 103-106, Нью Йорк 1954.

(78) Дорошенко Д., *там же*, стор. 354, 359, 364.

знав гимну Чубинського-Вербицького, а якщо і знав, то за мелодією Миколи Лисенка. Та, як сказано раніше, Лисенкове музичне оформлення гимну було тяжке до співання, а тим більше до вивчення простому народові. Ось тому часто співано такі найпопулярніший шевченківський «Заповіт», або й хоча б таку пісню, як: «Гей, українці, ще наша живе річ (мова) святая» в селі Завадівці, положеному на три кілометри від міста Єлисавету (сучасного Кіровограда). Неофіційний гимн відспівано з усією увагою — стоячи. Таких і подібних випадків було багато.

В 1920 році, в часі побуту польського та українського війська в Києві (у травні 1920), там же відбулася антиросійська маніфестація робітників-залізничників, якої свідком був зараз ще живучий ред. Лев Лепкий. За його словами "ішла маса народу Володимирською вулицею. Співали грізне «як умру», а вікна дрожали і громом лоскотіло по мурах. Якесь несамолюбне почуття. Тиснулися сльози. Мелодія проста, але яка сила! Я подумав: от і гимн під хвилю. Переживалось тоді жахи за большевиків; і наболілі душі виливали біль гучним співом: «І вражою злою кров'ю волю окропите». Автор мабуть скромний, але мелодія гідна великих слів" (79).

Урядово всюди виконувалося гимн Чубинського за мелодією таки Вербицького, яку легше було співати чи грати. Його співано чи грала музика під час офіційних виступів президента М. Грушевського, в часі хоча б такої події як проголошення незалежності України, 22 січня 1918 р., в часі всіх урядових парад, в яких брав участь гетьман Павло Скоропадський (військові паради), в часі відкриття Київського та Кам'янецького університетів, військової академії, на урядових бенкетах для закордонних представників, в часі підняття державних прапорів на чорноморським флоті, в листопаді 1917 р., у січні, березні та в кінці квітня 1918 р. та врешті в часі відбирання присяги на вірність Українській Державі від новобранців в армію та флот. Про усі ці факти є в нас згадки в двох фуснотах «*Історії України 1917-1923 рр.*» Д. Дорошенка, в споминах «*З Минулого*» В. Андрієвського (тритомник) та в інших авторів хроніки подій в Українській Республіці (Державі) того ж часу.

Та ось недавно, розшукуючи в закордонній пресі 1918 року

(79) Лист до автора цієї праці, з 5 лютого 1970 р.

за нотатками по важливих справах (міжнародного характеру) для мові праці про міжнародні відношення Української Держави, зовсім przypadково найшов я на сторінці 22, шпальта 2, «Нью Йорк Таймс»-у, за 17-те травня 1918 р., ось таку нотатку:

UKRAINE NEW ANTHEM

Translation of the National Anthem adopted by the Republic (80)

«Nay, thou art not dead Ukraine,
See thee glory's born again
And the skies, o brothern,
Smile once more.

As in spring time melts the snow,
So shall melt away the foe,
And we shall be masters
Of our homes.

Soul and body, yes, our all
Offer we at freedom call —
We, whole sires were mighty
Cossacks braves».

Тут наведений текст гимну не є точним перекладом української версії. Це, краще кажучи, поетичний переспів вчинений кимсь в Америці або в Голяндії та з голяндської мови перелицьований на англійську мову.

Та вся важливість нотатки полягає в тому, що національний гимн народу став таки державним не лише через його традицію, довголітнє вживання, тобто набуття права приналежності, а шляхом признання його законом держави в половині травня 1918 року. Голяндський часопис подав вістку про гимн 16 травня тобто, треба думати, на 1-2 дні пізніше, як гимн оформився законом у Києві, де голяндський пресовий репортер цю новість передав у свою амстердамську пресу.

Таким чином Україна належить до націй, які мали законне оформлення свого національного гимну, який від 15 травня 1918 р. набув урядового характеру, як і *державний гимн* української Ре-

(80) Властиво тоді вже не було республіканського, а був монархічний уряд, з гетьманом П. Скоропадським на чолі.

спубліки. Значить, ми випередили багато народів світу, які не мають законного оформлення своєї гимнової пісні. Для прикладу варто тут зазначити, що американський гімн, створений як постійний твір у 1814 році, був затверджений законом щойно у 1931 році, тобто по 155-ти роках його вживання.

Відносно зміни тексту гимну то лише особливі політичні умовини чи раптовні, історичного значення, зміни в історії народу приносять із різними новими національними переминами й зміну національного гимну. Такі випадки були в історії воєн, а разом і змін російського, французького чи чеського гимнів у свій час. Треба бути певним, що утверджена українська державність в 1919-20 роках була б швидко принесла й справку тексту гимну Чубинського, або встановлення нового гимну.

Громадянство бачило деякі місця в гимні, які в часі самостійності України не відповідали історичній дійсності народу. І тому був проєкт змінити дещо текст гимну П. Чубинського, на таку форму вислову:

Вже воскресла Україна (81)

І слава і воля

Вже нам, браття молодії (82),

Усміхнулась доля (83)

Згинуть наші вороги (84)

Запануєм і ми браття

У своїй сторонці (85).

До речі, в такій новій формі подекуди вже співано гимн. Про це є часом згадки в нашій історичній літературі (86).

Був теж проєкт ввести зовсім новий гимн за текстом Олек-

(81) Замість слів «Ще не вмерла» запропоновано слова: «Вже воскресла...».

(82) Пропоновано «вже» замість «ще».

(83) Замість «усміхнеться» запропоновано «усміхнулась».

(84) Пропоновано «вороги» замість «воріженьки».

(85) Битинський М., *цит. твори*, стор. 83-84; цю пісню співано в Житомирі 30 листопада 1917 р., вже після проголошення 3-го Універсалу; див. Дорошенко Д., *цит. твір*, т. I, стор. 194.

(86) Масово співали гимн П. Чубинського в часі державності України, уже після проголошення 3-го Універсалу (20.11.1917 р.). Вже тоді було дві версії: а) клясична-історична П. Чубинського, і б) достосована до ситуації відновленої державності. Це був природний час переходу від одної дійсності до другої, і тому без певної конфузії не обійшлося.

сандра Олесья (Кандиби): «*Вкраїно мати, кат сконав*», до якого музику написав композитор К. Стеценко (87). Духом цей гимн відповідав децю духові І. Франка «*Не пора, не пора, не пора*».

Та коротке існування української державности, бо всього до кінця 1920 року, не дозволило справити текст гимну П. Чубинського чи спеціальній комісії затвердити новий гимн, опрацьований тогочасними письменниками-поетами України.

Український національний гимн П. Чубинського, за музичним опрацюванням о. М. Вербицького, залишився до кінця української

(87) Стеценко Кирило (24.5.1882-29.4.1922). Родом з Черкащини, був видатним українським композитором і диригентом. В 1902 р. закінчив Київську Духовну Семінарію та присвятився студіям музики в школі російського музичного товариства та в музично-драматичній школі М. Лисенка (1903-1907). Під впливом Лисенка вивчив укр. музичний фолькльор та на його основі написав свої перші твори; хори: «*Бурлака*» (на слова Б. Грінченка), «*Рано вранці новобранці*» (на слова Т. Шевченка); сольоспіви: «*Плавай, плавай, лебедоньку*» (на слова Т. Шевченка), «*Вечірня пісня*» (на слова В. Самійленка); оперу: «*Полонянка*» (незакінчене лібретто Е. Кротевича), продовжуючи в них реалістичні та декоративні традиції української класичної музики. Стеценко був автором хорової музики до «*Заповіту*» Т. Шевченка, «*Содому*», «*Прометей*» (на слова О. Коваленка), опери «*Кармелюк*», які стали причиною його арешту та вислання з Києва в 1907 р. Живши між рр. 1908-1911 в Білій Церкві та в Тиврові, Стеценко організував музичні гуртки, диригував хоровими концертами, створив музику до вистав «*Сватання на Гончарівці*», «*Про що тирса шелестіла*» (для театру М. Садовського в Києві), дитячі опери «*Івасик Телесик*», «*Лисичка*», «*Котик і Півник*». За цей період він написав такі хори: «*То була тиха ніч*» (на слова Л. Українки), «*Сон*» (на слова О. Коваленка), «*Веснонька-Весно*» (на слова О. Коваленка), «*Сон*» (на слова П. Грабовського); кантати: «*Шевченкові*», «*Єднаймося*» (на слова І. Франка) увійшли в скарбницю української класичної музики. Політичні утиски в Україні в 1912-1916 рр. приневолили К. Стеценка відійти від музичної творчості і переселитися в Крижопільський район на Поділлі. Щойно з 1917 р. почав Стеценко знову творити музичні цінності, як напр., хори: «*Знов весна*» (на слова Л. Українки), «*Вкраїно, мати, кат сконав*», «*Над нами ніч*» (на слова Олесья), «*У неділеньку святую*» (на слова Т. Шевченка), зложив оперу «*Іфігенія в Тавриді*» (на слова Л. Українки), музику до «*Гайдаманів*» Т. Шевченка. Був Стеценко основником мандрівних хорових ансамблів, творчо допомагав молодим українським композиторам. Помер у Веприку, Василівського району на Київщині, де його поховано. Музична спадщина К. Стеценка відзначається глибокою народністю, патріотичністю, яскравістю художніх образів, мелодійністю та емоційністю. — Див. *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 14, стор. 7 (Стеценко), Київ 1963; Горняткіна Н.-Єфременко Л., *К.Г. Стеценко*, Київ 1955; Пархоменко Л., *Кирило Григорович Стеценко*, Київ 1963.

державности обов'язуючим та репрезентативним гимном Української Держави та всього її народу, помимо того, що рішенням Української Національної Ради (Конституанти) в Галичині, в два тижні до проголошення самостійности Західньо-Української (Галицької) Державности в дні 1 листопада 1918 р., ця ж порішила, за ствердженням др. Степана Барана, дальше вживати в Галичині старого гимну з 1848 р. о. І. Гушалевича « *Мир вам, браття всі приносим* », хоч все громадянство та « Українські Січові Стрільці » вживали на офіційних святах лише новий гимн Чубинського-Вербицького — « *Ще не вмерла Україна* » (88).

Схвалення Українською Національною Радою у Львові, 18 жовтня 1918 р., вживання старого гимну треба розуміти хіба як вияв політичного маневру відносно австрійського уряду, який, згідно з рішенням Берестейського Договору (тайної клявзулі) в липні 1918 р., погодився надати в найшвидшому часі широку територіяльну автономію галицько-буковинським українцям, на рівні автономних прав, що їх мали поляки й чехи та згідно з декларацією тогочасного австро-угорського цісаря Карла, про перетворення Габсбурзької монархії на велику федерацію народів.

Щойно повний упадок Австро-Угорської монархії та розклад на поодинокі національні держави (Чехії від 28 жовтня, Хорватії від 29 жовтня, Мадярщини від 13 листопада та Польської Краківської Землі 30 жовтня 1918 року), приніс основну зміну в українській політичній орієнтації підавстрійських українців, які 22 січня 1919 р. остаточно проголосили політичне об'єднання з Українською Республікою, яка, як самостійна держава, існувала вже повний рік, від 22 січня 1918 року.

Само собою, український гимн, загально вживаний в Українській Державі (на Придніпрянській території), став автоматично вживаний як офіційний і на території Західної України, відтісняючи остаточно в історичне минуле, старий галицький миролюбний гимн о. І. Гушалевича.

Справу гимну дискутовано в тодішніх національних музичних кругах в Києві та у Львові. Над цією справою роздумував др. С. Людкевич, капелъник Мих. Галуцинський, думаючи, що в дні проклямації соборности УНР із ЗУНР буде в національному конгресі в Києві порушена справа національного гимну (89).

(88) Шах Ст., *цит. стаття*, та згідно з спогадами ветеранів УРСР.

(89) Лепкий Л., *Децо про гимн*, в « Америка » (21.4.1968), Філядельфія.

Коротко-тривалість української державности 1917-21 років не дозволила на зміну гимну української нації. Цей же гимн був даліше офіційним у народі та прилюдно виконуваний на усіх державних та національних святах народу на території Західньої України (під Польщею, Румунією та в Чехословаччині), строго заборонений до співання в Радянській Україні, в межах СРСР.

Гимн «Ще не вмерла Україна», як символ політичної незалежности викликував у часі самостійности України 1918-20 рр. лють ненависти та насмішок у місцевих російських кругах, які ніяк не могли погодитися з фактом самостійности України. В споминах В. Андрієвського «*З минулого*», т. I, Берлін, 1923, ст. 13-14, є надрукований текст спотвореного гимну росіянами, які в цей час (1918-20) проживали в Україні. Вважаючи Українську Державу німецьким сателітом, росіяни під тодішню політичну ситуацію склали ось який текст гимну:

« От Києва до Берліна
Ще не вмерла Україна
Гайдамакі ще не здались
Дойчлянд, Дойчлянд ібер аллес ».

Само собою шуткова пісня на мотив гимну зовсім не впливала на загальний дух населення, яке шанувало свій гимн, як національний та державний.

З приємністю приходиться ствердити історичний факт, що цей же історичний гимн України був щераз законно оформлений в постанові, хоч як короткотривалій державі українського народу на Закарпатті, де рішенням Конституційного закону, артикул 7, від 15 березня 1939 р. (90), гимн «Ще не вмерла Україна» був прийнятий як офіційний державний гимн Карпатської України. Його прийнято рецепційним способом, нав'язуючи до традиції Української Державности з 1917-20 років (91).

Беручи до уваги факт, що зараз в Україні національно-державний гимн українського народу, за текстом та музикою П. Чубин-

(90) Росоха Ст., *Сойм Карпатської України*, стор. 51, Вінніпег 1949; Боржава Г., *Від Угорської Руси до Карпатської України*, стор. 51, Філадельфія 1959.

(91) Новий державний гимн заступив тут існуючий красивий гимн (від 1919 р.) «Підкарпатські Русини», якого автором був о. О. Духнович.

ського й М. Вербицького, заборонений, а його місце займає від 1 січня 1950 року гімн УРСР п.н. «*Живи Україно*» (92), гімн Чубинського-Вербицького являється справжнім репрезентантом української нації перед зовнішнім світом, в її стремління до дійсної незалежності, яку Україна мала біля 50 років тому, втративши її лише з причин інвазії російської велико-держави в пам'ятних роках 1919-20.

«*Ще не вмерла Україна*» являється дійсно всеукраїнським гімном, бо його створили представники двох основних віток української нації: текст — придніпрянець з полтавської землі (П. Чубинський), музику — галичанин із лемківсько-посаянської землі (о. М. Вербицький).

Із цим же гімном зв'язала давня історія українського народу від часу її національного відродження (XIX ст.), через українські визвольні змагання та українську державність 1917-20 та знову через визвольницький рух між двома світовими війнами й по сучасну пору історичної долі української нації.

Його може замінити лише державна влада України, яка своїм державним законом, від імені вільного парламенту (тобто волі справжніх представників народу) може затвердити новий та кращий проєкт національного гімну від цього, що його маємо під сучасну пору.

(92) Lysko Z., *The National Anthem*, in «*Ukraine. A Concise Encyclopedia*, », pp. 36-37, Toronto 1963.

З символіки гімну (1955 — Ю. Костів)

5. — НА ОКРАЇНАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРИТОРІЇ

Згадуючи в цій праці про декілька гимнів, які в свій час мали більше значення в поодиноких українських краях, як Галичині чи на Закарпатті, доречі буде зупинитися й на питанні гимну, який жив до совітських часів та й досі живе в пам'яті людей на найдалі віддаленій на схід українській землі — «далекій» Кубані, яка від кінця XVIII ст. (1787-1792) (тобто часу першого приходу на Кубанщину козачого війська — нащадків старих запорожців), жила своїм, досить відокремленим життям, заховуючи лише свої давні козачі запорізькі звичаї, вживаючи свою українську мову як матірню, та українських пісень, які привезли ще з Придніпрянщини. Серед цих пісень напевно були й такі, яких боевий зміст надавав їм характер своєрідних гимнів. Одначе, досі ми не маємо спроби усталити, яка саме боева пісня Кубанських Козаків українською мовою була вживана при козачих святкуваннях — врочистостях всекозачого значення. Дуже можливо, що по старій запорізькій традиції, вживалися на Кубані ті самі пісні, що їх вживано на Січі, чи в Чигирині або Батурині — столицях Козацької Української Держави.

Та в новіших часах, точніше кажучи, в час першої світової війни, набула всекубанського значення, тобто своєрідного кубанського гимну, пісня, що її уклав у віршовій формі о. Константин Образцов, священник першого кавказького полку, якого російський уряд призначив на капеляна вищезгаданої кубанської військової частини, ще перед 1913 роком, відправляючи його в військову «стоянку» полка в місто Мерв, в Закаспійську область — Туркменію (приєднана до Російської імперії ще 1881 року), де полк мав прикордонне охоронне призначення.

В часі першої світової війни Кавказький (фактично кубанський) полк був перекинений на турецький боевий фронт, який постав із актом виповідження Туреччиною війни Росії (8 жовтня 1914 р.). Російські армії, в тому і кавказький (кубанський) полк, почали наступ на фактичну Турецьку територію в області Турецької Вірменії та згодом Курдистану.

І саме в Турецькій Вірменії, в містечку Санжан, в околицях,

де впливає р. Євфрат, прийшла на світ кубанська пісня — молитва, як її окреслив полк. Елисеєв в своїй книжці про кубанський військовий гимн.

Причиною до постання кубанського гимну було п'ятнадцятимісячне стояння кавказького полку в диких гірських околицях Турецької Вірменії, на пограниччі вже Турецького Курдистанського Краю, далеко від старого краю рідної батьківщини, в стані, так би мовити, безділля, в погану сніжну зиму — пізньою осінню 1915 року.

І ось саме тут, в зимовій тишині о. К. Образцов, як капелян кубанського війська, хоч був російського походження, під впливом місцевих кубанських географічних та культурницьких умовин (українських у першу чергу та кубанських військових вдруге), став духово приналежним Кубанській батьківщині та її трінаціональному населенню: українцям, росіянам й козакам, лінійцям та горцям Закубаня.

І ось саме в почуванні кубанського патріотизму, пізньою осінню 1915 року, о. Константин склав свій сентиментально-тужливий, шість-стрічковий вірш п.н. «*Плач кубанських козаків*», якого зміст був ось який:

ВІЙСЬКОВИЙ ГИМН КУБАНСЬКОГО КОЗАЧОГО ВІЙСЬКА

« Ты Кубань, ты — наша родина,
Вековой наш богатыр,
Многоводная, раздольная,
Разлилась ты вдаль и вшир...

Из далеких стран полуденных,
Из турецкой стороны,
Бьем челом тебе, родимая,
Твои верные сыны...

О тебе здесь воспоминаючи,
Песни дружно мы поем,
Про твои станицы вольные,
Про родной отцовский дом...

О тебе здесь воспоминаючи,
Как о матери родной,
На врага, на басурманина,
Мы идем на смертный бой...

О тебе здесь воспоминаючи,
 За тебя-ль не постоять,
 За твою-ли славу старую,
 Жизнь свою-ли не отдать...

Мы как дань свою покорную,
 От прославленных знамен,
 Шлем Тебе Кубань — родимая,
 До сырой земли поклон... » (93).

Цього ж самого року осінню гимн-пісня вийшла перший раз друком в збірці віршів о. Образцова. « Плач кубанських козаків » викликав у кубанських вояків велике враження та рівночасно здивування за ось саме не влучний наголовок кубанської пісні, бо ж козакові, оцьому столітньому лицареві-воякові, плач, невідома річ у житті козака. Та зміст пісні-вірша був таким по душі, як бовва пісня Чубинського по душі молодого українського покоління.

В порівнанні до тогочасних віршів, які появлялися на Кубані, твір о. К. Образцова був особливим. В ньому проведений весь зміст кубанської душі, почувань, територіяльного патріотизму, краси військового устрою, напіву, багатства країни, військової сили, вірности козачим законам, традиціям, історії й походженню кубанського козака. В вірші до глибини душі представлена й козача завзятість, готовість віддати життя за збереження прадідної слави та гордості.

Коли осінню 1916 року турецький фронт зазнав мілітарних переформувань, туди приділено з перського фронту усі кубанські частини, тобто в одному місці зібралась вся воююча Кубань, її цвіт, як каже полк. Елисеєв, у цю пору — прекрасну нагоду для о. Образцова, його пісня-молитва могла зустріти все воююче лицарство Кубані та пройти усі його прошарки військових чинів — від вояка рядовика до високого командуючого армією та витримати своєрідну критику. « Плач кубанських козаків » був, без мінімальних застережень, прийнятий усім військом, як вислід всекубанських почувань, які козацтво прийняло та висловлювало при особливих урочистостях. 1916 року в місті Карсі Кубанському майбут-

(93) Константин Образцев, священник-капелан 1-го кавказького полку. Див. Елисеєв Ф.И., *История Кубанского Войскового Гимна*, 2 вид., Нью Йорк 1950; Ленингов А.К., *Кубанский Войсковой Гимн*, в « Казачая Жизнь », Мюнхен 1967.

ньому гимнові надано « трогательну » музику, так вірш став піснею чи не найбільш улюбленою, авторитетною в усьому війську.

З цією піснею, яку без законів та наказів прийняло Кубанське Козацтво, повернуло воно 1917 року домів, в Кубанський Край, акліматизовуючи її в усій країні, як краєвий гимн, який 9 грудня 1917 року був уже затверджений Кубанською Військовою Радою, як « *Кубанський Військовий Гимн* » Кубанського Краю (94). Його урочисто відспівали всі присутні на сесії Кубанської Військової Ради (парляменту) того ж самого дня (95).

Щодо самого змісту кубанського гимну, підходячи з точки вимог, які ставилися до гимнової пісні, вона не вповні відповідала своїм завданням, бо створена була для іншої okazji та через це дістала фрази, які не повинні бути в гимні. Тут треба мати на думці фразу про « бусурманського врага » з турецької сторони, яка не є й не буде ніколи сусідом Кубані, бо її відділює від Туреччини Грузія та Горський Край. Історичне сусідство тут ні при чому. Та подібно як в українському гимні, так і в кубанському, співаються лише перша й остання стрічки, які своїм змістом можуть відповідати гимновому вислову Кубанських Козаків й тому кубанський гимн сприйнятливий в кубанському світі почувань.

Та ще одну варто дати б замітку до вищезгаданого кубанського гимну — його мовне оформлення. Дуже шкода, що цю пісню-гимн оформив не кубанець-чорноморець, на рідній йому матірній українській мові, а людина російського походження та чи козачого одредження, тяжко усталити, бо священничі пости обсаджував російський духовний центр людьми не конче місцевого походження, а якраз навпаки суто-російського походження та світогляду.

З цього приводу нам може бути прикро, що творцем Кубанського гимну була людина не з цього національного пня, з якого походить більшість кубанського населення та яке дало початок кубанській історії, основи якої дали нащадки запорожців, із їх усією культурницькою національною основою, взятою з головного пня українського народу.

Все ж таки треба признати о. Константинові Образцову об'єктивізм в його підході до історичного минулого кубанського вій-

(94) Офіційна назва Кубанської території, прийнята Кубанською Військовою Радою (перша сесія), дня 24 вересня 1917 року.

(95) Ленивов А.К., *цит. стаття*, стор. 8.

ська та його етнографізму, маючи повний респект до його історичності, краси, притаманності. Власне ця постава о. Образцова, без будь яких всеросійських чи імперіяльних ознак, надала його творіві признання усім військом, не викликаючи в ньому почувань несмаку, відрази, пониження гідности козака-чорноморця, якого старою матір'ю була Україна, від якої він відійшов, щоб створити своє нове життя по волі російських царів, які з своїх великодержавних інтересів постійно послуговувалися методами послаблювання противників — розбиванням їх старинних законів життя в одній родині, разом, заховуючи з святковими почуваннями родові приписи життя, такі чужі та окремі від законів життя росіян.

З символики гимну (1955 — Ю. Костів)

6. — ВІДГОМІН З ЧУЖИНИ

В новіших часах велика частина українського народу проживає в різних країнах світу — в розсіянні, розвиваючи тяжкою працею своє життя і добробут. Духово й світоглядово вона пов'язана нерозлучно з Україною своїх батьків. Шануючи чуже, вона не цурається свого, минулого і сучасного. До її постійного репертуару належить і ціла українська гимнова традиція, яку вона прийняла і живе в унізон з українським народом у Батьківщині. Не бракувало і не бракує виявів її любови до України при кожній добрій і підхожій нагоді, яку вона виявляє їй без резерв, сполучуючи деколи свою любов з тугою за далекою землею своїх батьків.

На закінчення цієї скромної праці, написаної також на чужині, подаємо тут текст гимнової пісні до України, яку прийняла і нераз співає українська Еміграція на північно-американському континенті, якої слова і мелодію склали сини української Землі — поет-письменник Василь Щурат і музик-композитор Станислав Людкевич, і переказали братам у чужині, як духовне «Евшан-зілля» (96).

(96) Щурат Василь, род. 1871 р., поет, літературознавець; крім багатьох поетичних збірок і літературних творів, написав праці з шевченківства, галицького відродження та про Куліша («Літ. начерки», «На досвітку нової доби») тощо. Помітна постать в Галичині в першій половині ХХ століття. Людкевич Станислав (род. 1879-), композитор, музикознавець, фольклорист і педагог, родом з Ярославля. Написав музику до «Вічний Революціонер» (1898), «Заповіт» (1934) і багато інших на новіші, а чи й давніші теми. Зредагував ряд творів давніших композиторів: М. Вербицького, О. Нижанківського, В. Матюка, С. Воробкевича і інших. Крім композиторської діяльності він є автором праці «Галицько-руські мелодії» (1906), підручників: «Загальні основи музики» (1921) і т.д., редактор муз. матеріалів і журналів: «Артистичний Вісник» (1905), «Музичний Листок» (1925), «Музичний Вісник» (1929-1934) і т.д. — Див. *Загальна Українська Енциклопедія*, т. 3, 1250 (Щурат); *Українська Радянська Енциклопедія*, т. 8, стор. 310-311 (Людкевич), Київ 1962; *Енциклопедія Українознавства*, слов. ч., т. 4, стор. 1394-5 (Людкевич), Париж 1962.

ЗА ТЕБЕ УКРАЇНО

(Гимн американських українців)

1. Далека Ти, а близька нам, Кохана вітчино
Як сонце з неба Твоім ланам, Ти світиш нам в одно.
Світи нам, вітчино, світи Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти у слухную годину.
2. Як птахи ті, що їх пожеар прогнав з під рідних стріх,
На перший поклик хоча з під хмар ми злинемо до них,
Поклич нас, вітчино, поклич Кохана Україно,
Ми злетимо як Козацтво у січ у слухную годину.
3. Не даром ми тепер живем у вітчині свобод,
Ми знати будем як без ярем, живе простий народ.
Вставай лиш вітчино, вставай, у нас кличі Україно,
Ми здивуем заморський наш Край у слухную годину.
У бій! У бій! За світлий прапор Твій.
За Тебе, Україно, за Тебе, Україно!

Коверта з наклеєними пропам'ятними марками (1966)

МАРКИ З СИМВОЛАМИ ГИМНУ Ю. РОСТІВА З 1955 р.

Ще не вмерла Україна.

Музика М. Вербицького.

Слова П. Чубинського.

Шевченка.

Ще не вмерла Україна,
ні слова ні во - - - ла,
ще нам бра - та ма - ло ді - - т
сь ми мезі ся до - ла.
Зги - нуть на - - ші во - - ро - женьми
як ро - са ма сон - ці
за - по - чу - ем і ми брата
у сво - їй сто - рон - - - - - ці.
Ду - шу ті - ло ми по - ло - - - жим
за на - шу сво - бо - - - - - ду,
і по кажем що ми бра - - - - - та
козацько - го ро - ду!

ЛИСТІВКА ЗІ ЛЬВОВА З ГИМНОМ (в барках)

ПРО ІНШИХ І ДЛЯ ІНШИХ

**1. — НАЦІОНАЛЬНІ ТА ДЕРЖАВНІ ГИМНИ
ЕВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ 1970 РОКУ**

**NATIONAL AND OFFICIAL ANTHEMS
OF THE EUROPEAN PEOPLES (1970)**

1. - АЛБАНІЯ:
ALBANIA:	Reth Flamurit të për bashkuar...
2. - АНДОРРА І КАТА-
ЛОНІЯ:
ANDORRA et C.:	El gran Carlemany, mon pare deis
abarbs me deslliura...
3. - АНГЛІЯ:
ENGLAND:	1) God save our Gracious Queen...
2) When Britain fight, at heaven's com-
mand...
4. - АВСТРІЯ:
AUSTRIA:	Land der Berge, Land am Stroeme...
5. - БАСКІЯ:
BASQUE STATE:	Gernikako arbola davedeinkatua...
6. - БЕЛЬГІЯ:
BELGIUM:	Après des siècles d'esclavage, le Belge
sorrant du tombeau...
7. - БІЛОРУСЬ:
BYELORUSSIA:	Мы выйдзем шчыльнымі радамі...
8. - БРЕТОНІЯ:
BRETAGNE:	Ni Breiziz a galon Karômp hor qu
ir Vro...
9. - БОЛГАРІЯ:
BULGARIA:	Горда стара планина, до ней Дунава
синей...
10. - ВАЛІЯ:
WALES:	A tir dhil mo Shinnsire a ineseadh a
gloire...
11. - ВАТИКАН:
VATICANO:	Папський марш без слів...
Marcia pontificale — no text...
12. - ГАЛІЦІЯ:
GALICIA:	Que din os rumorosos na costa verde-
recente...

13. - ГОЛЯНДІЯ:
NETHERLANDS: 1) Wilhelmus van Massouwe ben ick
van Dnytscheen bloet...
2) Gelukkig is het Land dat God den
Heer beschermt...
14. - ГРЕЦІЯ:
GREECE: Сі гнорідво апо тін копсін ту спанфію
тін тромері...
15. - ДАНІЯ:
DENMARK: 1) Kong Christian stod ved hojen Mast...
2) Der er et undigt land...
16. - ДОНСЬКА ДЕРЖАВА: Всколихнулся, взволновался право-
DON COSSACKS ST.: славный тихый Дон...
17. - ЕСПАНІЯ:
SPAIN: 1) Marcha Grenadera — no text;
Гренадирський марш, без слів...
2) Viva España! Alzad los frentes...
18. - ЕСТОНІЯ:
ESTONIA Mu Isamaa mu onn ja room...
19. - ІДЕЛЬ-УРАЛ:
IDEL-URAL: Tukaj mars — no text;
Тукай марш, без слів.
20. - ІРЛЯНДІЯ:
IRELAND: Sinn ne laochra fail atá fé gheall ag
Eirinn...
21. - ІСЛЯНДІЯ:
ICELAND: O, Gud vors land! O, landsvors God...
22. - ІТАЛІЯ:
ITALIA: Fratelli d'Italia, l'Italia s'è desta...
23. - КАЗАКІЯ:
CASSACKIA: Боже сильный, Боже правый, Каза-
кию нам спаси...
24. - ЛАТВІЯ:
LATVIA: Diers, sveti Latviju mus' dargo teviju...
25. - ЛІХТЕНШТАЙН:
LICHTENSTEIN: Oben am jungen Rhein lehnet sich Lich-
tenstein...
26. - ЛИТВА:
LITHUANIA: Lietuva, tėvyne musu tu didvyriu reme...
27. - ЛУЖИЦЯ:
LUSATIA: Hišče Serbstvo njezhuljene...
28. - ЛЮКСЕМБУРГ:
LUXEMBOURG: Wo' d'Uelrecht durech d'Wisem ze't...

29. - МАКЕДОНИЈА: Изгреј зора на свободата, зора на вич-
MACEDONIA: ната борба...
30. - МАЛТА: Lid din l' art helva, l' omm li tanta
MALTA: isimha...
31. - МОНАКО: O ila cii ne toca! O ila cii ne garda!...
MONACO:
32. - НИМЕЧЧИНА:
GERMANIA (West): 1) Einigkeit und Recht und Freiheit
für das deutsche Vaterland...
(East): 2) Auferstanden aus Ruinen...
33. - НОРВЕЃИЈА: Ja, vi elsker dette landet, som der
NORWAY stiger frem...
34. - ПИВНИЧНИЙ КАВКАЗ: Ti Kazbyek Uashi, Os'ha mafi ta tshi-
NORTH CAUCASSIA: migupshen...
35. - ПОЛЬЩА: Jeszcze Polska nie zginęła, póki my
POLONIA: żyjemy...
36. - ПОРТУГАЛИЈА: Heroes do mar, nobre povo, Nacão va-
PORTUGAL: lente, immortal!...
37. - РУМУНИЈА: Te slăvim Românie, pămint stramosesc...
ROMANIA:
38. - РОСИЈА (1917): Марсельеза: Отречимся от старого
мира...
RUSSIA:(1944): Союз незрушимих республик свободних,
сплотила на веки великая Русь...
39. - САН МАРИНО: Consiglio Sovrano — no text
SAN MARINO:
40. - СЕРБИЈА: Боже правде, Ти што спасе од пропасти
SERBIA: досад нас...
41. - СЛОВАЧЧИНА: 1) Nad Tatrom sa blyska, hromy divo
SLOVACCHIA: biju...
2) Hej Slovaci, ešte naša slovenska
žizn žije...
42. - СЛОВЕНИЈА: Naprej zastava slave...
SLOVENIA:
43. - ТУРЕЧЧИНА: Korma! sönmez bu safklarda yüzen al
TURKEY: sancak...

44. - УГОРЩИНА:
HUNGARY: Isten aldd meg a magyart, jo Kedvvel
bösseggel...
45. - УКРАЇНА:
UCRAINA: Ще не вмерла Україна, ні слава, ні
воля...
46. - ФЕРЕЇ:
FAEROERNE: Eg oyggar veit, sum hava fjöll og
groena lid...
47. - ФІНЛЯНДІЯ:
FINNLAND: Oi maamme Suomi, synnyimaa!
48. - ФЛЯНДРІЯ:
FLANDERS: Zij zullen hem niet temmen de fiere
Vlaamse Leeuw...
49. - ФРАНЦІЯ:
FRANCE: Allons, enfants de la patrie, le jour de
gloire est arrive...
50. - ФРИЗІЯ:
FRIESLAND: Frysk bloed, tsjoch op! Wol nouris bruze
en siede...
51. - ХОРВАТІЯ:
CROATIA: Lijepa naša Domovina! Hei junačka
zemljo mila...
52. - ЧЕХІЯ і СЛОВАЧ-
ЧИНА:
CZECHOSLOVAKIA: Kde domov můj, kde domov můj...
53. - ЧОРНОГОРА:
MONTENEGRO: Убовај, нам Црнојгори с поноситим
брдами...
54. - ШВАЙЦАРІЯ:
SWITZERLAND: Trittst im Morgenrot daher, seh ich dich
in Strahlenmer...
55. - ШВЕЦІЯ:
SWEDEN: Du gambla, du fria, du fjäll — höga
Nord...
56. - ШКОТІЯ:
SCOTLAND: Scots, wha hae mi' Wallace bled...
57. - ЮГОСЛАВІЯ:
YUGOSLAVIA: Hej, Slaveni, jošte živi duh našich
djedova...

**2. — ДАТІВНИК СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ
ГИМНІВ НАРОДІВ СВІТУ**

ДО КІНЦЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ — 1945 РОКУ
(європейські гимни — курсивою)

- 1744 *англійський*
1745 *англійський*
1770 *іспанський*
1778 *данський*
1792 *французький*
1797 *польський*
1798 *австрійський*
1813 *аргентинський*
1814 *американський (З.С.А.), венесуельський*
1815 *голландський*
1820 *данський*
1821 *перуанський*
1823 *грецький*
1828 *чилійський*
1829 *мадьярський*
1830 *бельгійський, швейцарський*
1834 *чеський, російський (царський)*
1835 *нікарагуанський*
1838 *уругвайський*
1841 *німецький*
1844 *словацький, шведський*
1845 *всеслов'янський, болівійський*
1846 *ватиканський*
1847 *фінляндський*
1848 *італійський*
1850 *ліхтенштайнський*
1854 *мексиканський*
1860 *ліберійський*
1861 *румунський, словінський*
1864 *норвезький, український*

- 1865 еквадорський, *чорногорський*
1866 ізраїльський
1867 *монакійський*
1868 кубинський
1869 *естонський*
1871 єгипетський
1872 *баскійський, сербський*
1873 *латвійський*
1874 *ісландський*
1877 *люксембурзький*
1878 ново-зеландський
1879 ель-сальвадорський
1880 *альбанський, гватемальський, гвінейський, канадійський, японський*
1885 *болгарський*
1887 колумбійський
1889 бразилійський
1890 *португальський*
1891 *хорватський*
1893 сурінамський
1894 *Сан Маріно*
1897 домініканський, панамський
1898 *голландський (Вільгельмус), філіпінський*
1900 костаріканський
1901 *бретонський, малаккійський*
1903 гаїтійський
1905 *литовський*
1910 *таліційський, ірландський, китайський, корейський*
1911 індійський
1914 *каталонський (андорський)*
1915 гондураський
1918 *ідель-уральський (татаро-башкірський), донських козаків, всекозачий, грузинський, лужицький, перський, північно-кавказький (горський)*
1920 *білоруський*
1921 *турецький*
1923 *мальтійський*
1926 етійопський
1928 африкандерський, індонезійський, камерунський
1930 афганістанський

- 1932 (Мао) — китайський, парагвайський, сіямський
1938 *флямандський*
1941 камбоджанський, ляоський
1943 в'єтнамський
1944 *російський* (радянський - сучасний)

З символіки українського гимну (1955)

3. — THE LIST OF DATES OF THE NATIONAL ANTHEMS

COMPOSED UNTIL 1945

(European Anthems in italics)

- 1744 *English* (God save the King)
 1745 *English* (Rule Britannia)
 1770 *Spanish* (Marchia Grenadera)
 1778 *Danish* (Kong Christian)
 1792 *French*
 1797 *Polish*
 1798 *Austrian*
 1813 Argentine
 1814 American (US), Venezuelan
 1815 *Dutch* (Gelucking...)
 1820 *Danish* (Der er et yndigt...)
 1821 Peruvian
 1823 *Greek*
 1828 Chilean
 1829 *Hungarian*
 1830 *Belgian, Swiss*
 1834 *Bohemian (Czech), Russian* (tsarist)
 1835 Nicaraguan
 1838 Uruguayan
 1841 *German*
 1844 *Slovak, Swedish*
 1845 *Panslavic, Bolivian*
 1846 *Vatican*
 1847 *Finnish*
 1848 *Italian*
 1850 *Lichtensteinian*
 1854 Mexican
 1860 Liberian
 1861 *Romanian, Slovenian*
 1864 *Norwegian, Ukrainian*
 1865 Ecuadoran, *Montenegrin*
 1866 Jewish
 1867 *Monacan*

- 1868 Cuban
1869 *Estonian*
1871 Egyptian
1872 *Basque, Serbian*
1873 *Latvian*
1874 *Icelandic*
1877 *Luxembourgian*
1878 *New Zealand*
1879 El Salvadoran
1880 *Albanian, Guatemalan, Guinean, Canadian, Japanese*
1885 *Bulgarian*
1887 Colombian
1889 Brazilian
1890 *Portuguese*
1891 Croatian
1893 Surinam
1894 *San Marino*
1897 Dominican, Panamian
1892 *Dutch (Wilhelmus), Philippine*
1900 Costa Rican
1901 Malakkan, *Bretagnan*
1903 Haitian
1905 *Lithuanian*
1910 *Galician, Irish, Chinese, Korean*
1911 Indian
1914 *Catalonian (Andorra)*
1915 Honduran
1918 *Idel-Uralian (Tataro-Bashir), of Don Cossacks, pan-Cossack, Georgian, Lusatian (Wendish), Persian, North-Caucasian*
1920 *Belorussian*
1921 *Turkish*
1923 *Maltese*
1926 Ethiopian
1928 Africander, Indonesian, Camerounian
1930 Afghan
1932 (Mao)-Chinese, Paraguayan, Siamese
1938 *Flemish*
1941 Cambodian, Laotian
1932 Vietnamese
1944 present Soviet-Russian

БІБЛІОГРАФІЯ :

- БАЛЬМОНТ К.-ГРЕЧАНИНОВ А., *Гимн свободной России*, 1917.
- БОРНШТЕЙН Н., *История национальных гимнов* (русский, английский, бельгийский, сербский, японский), Петроград 1914.
- CHYZANOWSKI I., *Nasz hymn narodowy* (piesn legionów), Lwów 1922.
- FRANK et WAGNALIS, *National Airs and Patriotic Songs*, « New Standard Dictionary of the English Language », New York 1965, pp. 1652-3.
- GUENTNER F., *Anthems of the United Nations*, New York 1942.
- HERTER B., KLOSS H., TIERFELDER F., *Die Nationalhymnen der Erde*, Stuttgart-Muenchen 1958.
- KUDIRKA V., *Lithuanian national anthem*, Brooklyn, N.Y., 1928.
- OREL D., *Statni hymn Ceskoslovenska*, « Časopis pro vyzkum Slovenska a Podkarpatske Rusi », t. IX, nr. 1-2, Bratislava 1935.
- ПАТА J., *Luziče*, Praha 1919.
- STEINBERG S.H. et PAXTON I., *The Statesman's Year Book 1970-1971*, New York 1970, pp. 327-1492.

Цінними інформаціями послужили державні представництва європейських країн при Об'єднаних Націях; представництва екзильних урядів бувших держав центральної й східної Європи (1917-1921; 1939-1945) та національні репрезентації-установи недержавних народів європейського континенту. Використано, на кінець, також музично-текстовий матеріал у бібліотеці-архіві Об'єднаних Націй.

4. — ВАЖНІША ЛІТЕРАТУРА

- Антонович М., *Мелодії гимну «Ще не вмерла Україна»*, у «Віра і Культура» (Місячник укр. Богословської Думки), Вінніпег 1958.
- Архімович Л.-Каришева Т.-Шеффер Ш.Т.-Шреєр-Ткаченко О., *Нариси з історії української музики*, ч. I, Київ 1964.
- *Українські народні пісні*, вип. 2, Київ 1961.
- *201 українських народних пісень*, вид. «Сурми», Нью Йорк 1954.
- Битинський М., *Державні інституції України*, Етінген 1949.
- *Український Національний Гимн*, «Наша Культура», Вінніпег 1953.
- Боржава І., *Від Угорської Руси до Карпатської України*, Філядельфія 1959.
- Бугай А.С.-Мазуркевич О.Р., *З історії українського шкільного підручника*, «Радянська Школа», ч. 3, Київ 1966.
- Повний текст національного гимну взято з «Лемківських Вістей», ч. 4/69, квітень 1964, Торонто.
- WOJENSKI T., *Historia literatury polskiej*, Warszawa 1948.
- Глинський М., *У 100-ліття українського національного гимну (1863-1963)*, в «Голос Лемківщини», ч. 8/62, Йонкерс (скорочена доповідь з 14.7.1963).
- Глинський М., *У століття національного гимну «Ще не вмерла Україна»*, в «Голос Лемківщини», Торонто.
- Грушевський М., *Памяті О. Кониського*, в «Записки НТШ», Львів 1901.
- Дорошенко Д., *Історія України: 1917-1923*, т. I-II, Нью Йорк 1954.
- Елисеєв Ф.П., *Історія Кубанського Войськового Гимна*, 2 изд., Нью Йорк 1950.
- Енциклопедія Українознавства*, тт. I-III, Париж-Нью Йорк 1955.
- Фремєв С., *Вступна стаття до О. Кониський: Вибрані твори*, I к. 1927; *Українська Загальна Енциклопедія*, т. I-III, Львів-Станіславів-Коломія 1933-35.

- ЗАГАЙКЕВИЧ М., *Музичне життя Західньої України другої половини XIX ст.*, Київ 1960.
- ЗУБКОВ С.Д.-КИРИЛЮК Е.П., *Історія української літератури*, т. I, Київ 1967.
- LEWICKI A., *Zarys historii polskiej (do 1795 r.)*, t. I, Hanover 1947.
- ЛЕНИВОВ А.К., *Кубанский войсковой гимн*, в «Казачая Жизнь», Мюнхен 1947.
- ЛИСЬКО З., *Постання нашого національного гимну*, в «Українська музика», ч. 9-10, Львів 1938.
- ЛИСЬКО З., *100-ліття українського національного гимну*, в «Лемківські Вісті», Йонкерс, травень 1963.
- LYSKO Z., *The National Anthem*, in «Ukraine Concise Encyclopedia», Toronto 1963.
- LIVESAY F.R., *Songs of Ukraine (with Ruthenian Poems)*, Winnipeg 1916.
- LOJAN ST., *Piesn Bogurodzica — najdawniejszy zabytek polskiej poezji narodowej*, in «Ameryka-Echo», Chicago 28.I.1968.
- OLSZANSKI ST., *Stary Sącz — miasto hymnu «Bogurodzica»*, in «Ameryka-Echo», I, Chicago 1968.
- ОРЕЛ А., «Ще не вмерла Україна», в «Свобода», ч. 218, Джерзі Сіті, 30.11.1967.
- РАДВИКЕВИЧИ В., *Історія української літератури*, т. I-II, Детройт 1956.
- РЖИГА А.Ф.-ШАМБИНАГО С.К., *Слово о полку Игореві, Игоря Святославича, Внучка Ольгова*, Москва 1959.
- РОСОХА С., *Сойм Карпатської України*, Вінніпег 1949.
- РУСОВА С., *Спомини*, Львів 1937.
- Р.М., *Гимн*, в «Енциклопедії Українознавства», т. I, Париж 1955.
- ФРАНКО І., *Життя і діяльність О. Кониського*, кн. I, Львів 1902.
- ФРАНКО І., *Іван Гушалевиц*, в «Літературно-Науковий Вісник», тт. 23-24.
- ФРАНКО І., *Вибір з творів*, під ред. К. Кисілевського, Нью Йорк-Париж 1956.
- ШАХ Ст., *Де і як народився гимн «Ще не вмерла Україна»*, в «Альманах Українського Народного Союзу на 1970 рік», Джерзі Сіті 1969.

БІБЛІОГРАФІЯ ДЖЕРЕЛ УКРАЇНСЬКОГО ГИМНУ

- ВЕРБИЦЬКИЙ М., «*О пінію музикальном*», Галичина, кн. I, вип. 2, Львів 1863.
- ВОРОБКЕВИЧ І., *Михаил Вербицкий*, в «Календар Просвіти», Львів 1889.
- КУДРИК Б., *Історія української музики в Галичині, в роках 1829-1873*, Львів 1933.
- КУДРИК Б., *Огляд історії української церковної музики*, Львів 1937.
- KUDRYK B. LAVOV, *Michajlo Verbyckuj*, Zagreb 1938 (хорв., франц.); рец. «Укр. Музика», стор. 200, Львів 1938.
- ЛИСЬКО З., *Початки музичного мистецтва в Галичині*, в «Наша Культура», Варшава 1936-37.
- ЛИСЬКО З., *Іван Лаврівський*, в «Українська Музика», Львів 1938.
- ЛЮДКЕВИЧ Ст., *Михайло Вербицький*, в «Життя й Мистецтво», Львів 1920.

Марка-символ гимну (1955)

5. — THE NATIONAL ANTHEM OF UKRAINE

The history of the Ukrainian national anthem is long and very interesting. Since the VIIIth century, Ukraine had her own national songs which at that time substituted for the national and royal hymns.

The first Ukrainian anthems were adorative, short songs or battle summonses which were composed by knightly regiments and lords or princes, to fight for the greatness of the country and future glory of the ruling dynasty, the emperor or the king. The oldest anthem-songs dedicated to great Princes or lords are noted in the epic: « *Slovo o Polku Ihorevi* » (The Word of the Campaign of Ihor) of the XIIth century.

The other hymns, more ecclesiastical lyrics, were especially popular in Ruthenia (*) between the XVI-XVIII centuries. Until that time Ukrainians had very short strophic *canons* (VIII-IX Century), then *condaks* (XI-XIV Century), then *irmoses*, *akaphists*, *ikoses*, *tropars* and especially wellknown *psalms* of the XIV century and *chants* of the XVII-XVIII centuries. All such religious songs were performed by the people with the purpose to glorify the Virgin Mary (a patron of the people) and all kinds of Saints — patrons of the most important churches and cathedrals.

Ruthenian knights, for example, sang [before the battle against Poles (1205) and Tatars (1224)] a religious anthem-song: “*With us is God.*” In 1410 they sang (before the battle against the Teutonic [German] knights) the well-known, for all Poles, Lithuanians and Ruthenians (Ukrainians), the religious anthem-song: “*Our Lady the Virgin Mary.*”

Between the XVI-XVII centuries Ukrainians in chorus glorified the contemporary national leaders: aristocrats (Prince K. Ostrozhsky, Prince L. Sapiha, Volovych, Dolmat etc.) or high religious leaders: metropolitans (P. Mohyla, G. Balaban, V. Rutsky, etc.) or monks who protected the national and social rights of the people against the Polish and Tatar oppressors. Poems, epigrams or panegyric songs written by various leaders were published in the lexicons of

(*) The historical name of the people and nation between the IX-XIX cent.

P. Berynda (1627). In all those verse-works, poets expressed thanks to the defenders of the people and their national religious rite. They glorified their courage, paternity and humanity in relation to their own people and love to the national heroes, whose former great-grandfathers were the same protectors of their people as the sons and grandsons.

One of the best hymns or anthem-songs of the XVII century was the opus of the well-known knight K. Pashkewych of 1621. But many such anthems (hymns) did not have a musical text; therefore, the old church-songs substituted for the non-ecclesiastical song of the Ukraine of the XVI and XVII centuries.

First in the time of the Ukrainian Cossack-order State of the XVI-XVIII century, Ukrainian writers (K. Sakovych, etc.) created the non-ecclesiastical epigrammatical works in which they glorified, for example, Hetman (Campeductor) Peter Sahaydachny (1614-1622), the hero of war against Turks and the order's coat-of-arms which represented the gloria of the order's struggle for the independence of the country and the national orthodox rite.

Similar epigrammatic anthem was composed by the poet K. Sakovych (1578-1647) for the glorification of the metropolitan Peter Mohyla (1596-1647) as the main defender of the national church, and the creator of the Ukrainian higher education — the first Kyivan Academy (1632) — the first college type school in Ukraine.

The knightly songs created are a separate group of Ukrainian anthem-songs. All those songs were performed by knights before their march against the Tatars, Turks, Poles, and Russians. The songs: "*All You Good People! Listen to What I Tell You!*" or dynamic songs such as: "Knights Whistled" which were marching songs about the Otaman Prince D. Bayda Vyshnevetsky (1564) are at present well known to all Ukrainian patriots.

In the XVIII and XIX centuries, Ukrainian poets and composers created new anthem-songs. The most representative was the song: "*Grant O Lord in Good Time,*" and "*The Virgin Lady — the Mother of the Ruthenian Country,*" composed by Basilian Father J. Dobrylovsky (1760-1825).

The second anthem-song was: "*I am Happy to Have a Ruthenian Mother,*" which was written by S. Metropolitan Lytvynovych (1810-1869).

Since the "spring of the peoples" of the Central-Eastern Europe (1845-1850) Ukrainian created a new national patriotic song: "*Peace*

to You, Brothers.” This song was created by Father S. Hushalevych (1823-1903), poet and musician in the Western Ukraine (Austrian Galicia) and was performed in many occasions until 1918 — the fall of the Russian and Austrian Empires. This anthem was sung even on the international arena chorally in Prague in June 1849 at the time of the Panslavic Congress.

In the small region of Transcarpathian area (under Hungarian domination) there was composed a local Ukrainian national song: “*I am Ruthenian and Will Be*” of Father A. Dukhnovych (1803-1865).

In 1862, under Russian domination, a new anthem was created: “*She Lives, Our Ukraine*” by the famous Ukrainian Ethnographer Paul Chubynsky (1839-1884). One year later the text of this patriotic song became the musical background composed by Father Mikhaylo Verbycky (1815-1870) from Galicia. In 1864, this song was first performed in a choral arrangement in Lviv, at the anniversary of the greatest poet of the Ukrainian people, Taras Shevchenko.

The music of this anthem was first published in Lviv (capital of the Western Ukraine) under Austrian domination, in a musical compendium, “The Kobzar” in 1865. Since this date another song became very popular. In the time of restoration of the Ukrainian independence (after the fall of the old Russian Empire in 1917), this song was officially accepted by the government of the new established (January 22, 1918) Ukrainian Democratic Republic. By the governmental law the national anthem was adopted May 15, 1918.

The second time this national anthem was officially adopted by the constitutional law of the Carpatho-Ukraine (Republic) in March 15, 1939. The whole Ukrainian national anthem now substituted their existing local anthem: “*Subcarpathian Ruthenians*” written by Father A. Dukhnovych.

The national Ukrainian anthem of 1863, accepted by law in 1918, is used officially by all Ukrainian patriots in the free world to the present time. The musical text is the same, although the famous composer of all Ukraine N. Lysenko also prepared his own musical composition but much more complicated for art performance.

Because the national Ukrainian anthem now is forbidden to be performed in the Ukraine (under Russian Soviet domination), people use the existing old patriotic song since the XIX century composed by H.P. Hladky to the verse “*Testament*” of the greatest

Ukrainian poet (the bard of Ukraine) Taras Shevchenko (1814-1861). "The Testament" is well known in Ukraine as "the Ukrainian Marseillaise", or other well known patriotic songs as "Eternal Revolutionary" to the words of the Western Ukrainian poet Ivan Franko or sometimes the song "Roar and Groan the Broad (river) Dniπρο", mostly performed in Eastern Ukraine and even used at the present time as a summons of the Kyivan radio.

In the Western Ukraine (under Polish rule between 1919-1939) other anthem-songs were performed if the Polish government did not permit to sing the national anthem: "*She Lives, Our Ukraine.*" Such local patriotic songs were: "*O, Great Lord*" written by the O. Konysky (1836-1900) with the musical background of M. Lysenko. Until the present time, it is the most respected religious Ukrainian anthem performed mostly after the Sunday Holy Mass Service in the church.

The non-religious anthem of Western Ukraine between 1870-1940 was the dynamic patriotic marshal anthem-song: "This is Not the Time" — words by the Poet I. Franko.

The last anthem which we should mention is the song of Kuban Land, located in the subcaucasian area between the Black and Azov Seas. There Ukrainian Chornomor Cossacks had between 1782-1792 their local autonomous rights. In the time of World War I, when Kuban Cossack regiments were stationed in the far Turkish-Russian front in the Turkish Armenia near the town Sandjan, there was originated in the autumn of 1915 the Kuban patriotic and sentimental song-prayer. It was composed by the Colonel of the 1st Caucasian Regiment, Father (Chaplain) Constanty Obratsov, poet and musician, Russian by origin, but an Armenian Kuban Patriot member of the Kuban (Russian-speaking) Cossacks.

The title of the Kuban song-prayer was: "*The Weeping of the Kuban Cossacks*". This beloved song, of all Cossacks of Kuban Land, was brought by cossacks from the Turkish front to their own country in 1917.

On December 9, 1917 this song was adopted by the first Kuban Council (Rada) as the "Kuban Military Anthem" of Kuban Land. The Kuban anthem was performed in Russian only, but the intention of the Kuban government was to translate it to Ukrainian — a leading Language of the country. The war and revolution did not allow the Kuban independent state (February 1918-April 1920) to translate the anthem into Ukrainian.

At the present time the Ukrainian Soviet Republic has its own Soviet Ukrainian Republican Anthem — “*Live, O Ukraine*”, but only since November 21, 1949 was it adopted by a decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the Ukrainian S.S.R. But the text of the Ukrainian Soviet Anthem was accepted before November 21, 1949 by the Soviet (Russian) Central government in Moscow. In other words, the present Ukrainian Soviet anthem was seriously censured by the Russians, through the words were written by the two well-known Ukrainian (loyal to the Soviet system) writers: P. Tychyna and N. Bazhan. The music for the anthem was composed by a group of musicians headed by V. Lebedynets.

On June 5, 1950, the Supreme Soviet of the Ukrainian Republic adopted a corresponding ammendment to the Soviet Ukrainian constitution. The principal theme of this anthem is the loyalty of Ukraine to Soviet Union, to “the Russian brotherly people,” Lenin, Stalin and the world communism.

Therefore this Ukrainian Soviet anthem is not respected but rather ignored by Ukrainians and is classified as an anthem without a soul. Still the old national anthem: *Shche ne vmerla Ukraina* (She Lives On, Our Ukraine) of the XIX Century is accepted by Ukrainians as a true national anthem which was adopted by the governmental law of the independent and sovereign Ukrainian State more then fifty years ago.

Марка-символ гимну (1955)

ПАВЛО ЧУБИНСЬКИЙ

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА!

Ще не вмерла Україна
І слава і воля
Ще нам, браття молодії,
Усміхнеться доля.
Згинуть наші вороги,
Як роса на сонці;
Запануєм, і ми браття,
У своїй сторонці.

Душу, тіло ми положим
За свою свободу
І покажемо, що ми браття
Козацького роду.
Гей-гей, браття милі,
Ну-мо братися за діло
Гей-гей, пора встати,
Пора волю добувати

Наливайко, Залізняк
І Тарас Трясило
Кличуть нас із-за могил
На святе діло.
Ізгадаймо славу смерть
Лицарства-козацтва,
Щоб не втратить марне нам
Свого юнацтва.

Душу, тіло ми положим
За свою свободу і т.д.

Ой, Богдане, Богдане,
Славний наш гетьмане
На що віддав Україну
Москалям поганим ?
Щоб вернути її честь —
Ляжем головами,
Назовеся України
Вірними синами

*Душу, тіло ми положим
За свою свободу і т.д.*

*Наші браття слов'яни
Вже за зброю взялись;
Не діжде ніхто, щоб ми
Позаду зістались.
Повднаймось разом всі
Братчики слов'яни:
— Нехай гинуть вороги,
Най воля настане!*

*Душу, тіло ми положим
За свою свободу і т.д.*

Марки-символи « Підп. Пошт України » (1955)

ПОКАЗНИК ІМЕН ОСІБ, МІСЦЬ, НАРОДІВ

(Відзначені буквою « н » стосуються фуснот на стосовних сторінках)

- АВСТРІЯ 42. 43. 46. 72. 79. 81. 87.
 АНДРІЄВСЬКИЙ Віктор 83. 88. 81н.
 АМЕРИКА 84.
 АНТАНТА 82.
 АНТОНОВИЧ Володимир 73. - Марко
 58. 51н. 52. 61. 81.
 АРХАНГЕЛЬСК 59. 51н. 52.
 АРХІМОВИЧ Л. 16н. 28. 63.
- БАЖАН Микола 7.
 БАЛАБАН Гедеон, єп. 23.
 БАЛКАН 72.
 БАРАН Степан 87.
 БАРВІНСЬКИЙ Володимир 74н. -
 Олександр 75н.
 БАРИШПОЛЬ 51н.
 БАРТЕЛЬ, ген. 82.
 БАТУРИН 90.
 БЕЛЬГІЯ 82.
 БЕРЕЗІВ 53н.
 БЕРЕСТЬ 87н (договір).
 БЕРИНДА Памво 23.
 БЕРЛІН 82. 88.
 БЕТОВЕН 53н.
 БИТИНСЬКИЙ Микола 81н. 85.
 БІЛА ЦЕРКВА 86н.
 БІЛОРУСИНИ 72.
 БОЛГАРИ 71.
 БОЛЕСЛАВ Встидливий, кор. 21. -
 Хоробрий, кор. 21.
 БОРЖАВА І. 88н.
 БОРТНЯНСЬКИЙ Дмитро 17н. 53.
 БРИТАНІЯ Велика 82.
 БРУКНЕР Й. 22н.
 БУГ 33. 38.
 БУГАЙ А.С. 75н.
- БУДАПЕШТ 46н.
 БУЙ-ТУР Всеволод, кн. 15.
 БУКОВИНА 39. 63. 69. 79.
 БУЧИНСЬКИЙ Мелетон 61н.
- ВАЛУЄВ Петро 72.
 ВАРНА 21.
 ВАСИЛІВ 86н.
 ВАСИЛЬКО Романович, кн. 20.
 ВАСЬКОВИЧ С. 63н.
 ВАХНЯНИН Анатоль 63. 68.
 ВЕБЕР 53н.
 ВЕПРИК 86н.
 ВЕРБИЦЬКИЙ Михайло, о. 11. 42.
 52. 57. 61. 67-70. 70. 81. 83. 86.
 87. 89. 53н. 54. 95.
- ВИБІЦКІ П. 37н.
 ВИСЛА 31.
 ВИТВИЦЬКИЙ Василь 79н. - Соф-
 рон 61.
 ВИШНЕВЕЦЬКИЙ (Дмитро Байда)
 26.
 ВІДЕНЬ 34. 81. 35н. 39. - церква
 св. Варвари 53н.
- ВІЛЯГОШ 39н.
 ВІРМЕНІЯ Турецька 90. 91.
 ВЛАДИМІР Ігорович, кн. 15.
 ВОВК Ф. 73.
 ВОГНСКІ Теофіль 20н. 21.
 ВОЛИНЬ 28. 32. 39.
 ВОЛОВИЧІ; кн. 23.
 ВОЛОГДА 74н.
 ВОЛОДИМИР Великий, кн. 18. 19. 62.
 ВОРОБКЕВИЧ Сидір 46. 95н.
 ВОРОНЧАК Р. 22н.

- ГАВСБУРґ-СЬКА монархія 34. 37. 38. 87.
 ГАЙДЕЛЬБЕРґ 61.
 ГАЛЬКЕВИЧ Лев 59.
 ГАЛИЧ 34. 38. 42. 44. 35н. - Галицько-Волинське Королівство 25.
 ГАЛИЧИНА 32. 42. 44. 47. 57. 61. 67. 69. 77. 79. 87. 90.
 ГАЛУЩИНСЬКИЙ Михайло 87.
 ГАСЕНКО 82.
 ГЕЛІАДА (Греція) 17н.
 ГИНИЛЕВИЧ Григорій 68.
 ГЛАДКИЙ Гордій 67.
 ГЛИНСЬКИЙ М. 52н. 54. 69.
 «ГОЛОВНА РУСЬКА РАДА» 1848 р. 41.
 ГОЛУБЕЦЬ М. 43н.
 ГОЛЯНДІЯ 84.
 ГОРНЯТКІНА Н. 86н.
 ГРАВОВСЬКИЙ Павло 86н.
 ГРИМАЛІВ 46.
 ГРИНЕВЕЦЬКИЙ Іларіон 54н.
 ГРИЦИК Т. 52н.
 ГРІНЧЕКО Борис 86н.
 ГРУЗІЯ (Горський Край) 93.
 ГРУШЕВСЬКИЙ Михайло 12. 83. 75н.
 ГУШАЛЕВИЧ Іван 33. 40-44. 46. 47. 51. 53н. 54н. 69. 87.
 ГОЛУХОВСЬКИЙ А., намісник 43. 44.
 ГІРАЗ Марія 39н.
 ГІРОХОВ 21.
 ГІРУНВАЛЬД 20. 21.
 ДАНИЛО Романович, кн., кор. 20.
 ДАШЕВО 31.
 ДЕБРЕЦЕН 33.
 ДЕ-РІККЕЛЬ, ген. 82.
 ДІЛЕЦЬКИЙ М. 16н.
 ДНІПРО, р. 33. 79. - Придніпрянина 58. 61. 69. 73. 78. 79. 87. 90.
 ДНІСТЕР, р. 33. 38.
 ДОБРИЛОВСЬКИЙ Юліян ЧСВВ 32-34. 39.
 ДОВБУШ Олекса 63.
 ДОЛМАТИ, кн. 23.
 ДОМБРОВСЬКИЙ Генрих 37. 59. 67.
 ДОРОФЕВВИЧ Гаврило 24.
 ДОРОШЕНКО Дмитро 82н. 83. 85н. - Петро, гетьм. 29. 30.
 ДОРОШКЕВИЧ О. 58н.
 ДРАГОМАНІВ Михайло 58. 61. 73.
 ДРЕВИНСЬКІ, кн. 23.
 ДУХНОВИЧ Олександр 45. 88н.
 ЕВРОПА 24. 37. 63.
 ЕЛИСЕВВ Ф.И. 91. 92.
 ЕНЦИКЛЬОПЕДІЯ: *Українознавства* 16н. 18. 35. 40. 42. 46. 53. 54. 68. 75. 79. 95. - *Большая Советская* 17н. - *Українська Загальна* 32н. 39. 95. - *Українська Радянська (УРЕ)* 8. 15-19н. 32. 40. 53. 54. 75. 86. 95.
 ЕССЕН 82.
 ЄВФРАТ р. 91.
 ЄЛИСАВЕТ (Кіровоград) 83. 81н.
 ЄФРЕМЕНКО Л. 86н.
 ЄФРЕМОВ С. 75н.
 ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ Ю. 54н. 67. 68.
 ЖЕЛИБОРСЬКІ, кн. 23.
 ЖИТЕЦЬКИЙ Павло 73.
 ЖИТОМИР 74н. 85н.
 ЗАВАДІВКА 81н. 83.
 ЗАВИХВОСТ 20.
 ЗАГАЙКЕВИЧ М. 35н. 40. 44.
 ЗАКАРПАТТЯ 39. 42. 45. 46н. 61. 70. 88. 90. - Підкарпаття 40н.
 ЗАЛІЗНЯК Максим 55-57. 67. 68. 70. 71.
 ЗАПОРІЖЖЯ 26. 27. 81н.
 ЗЕМКА Тарасій 24.
 ЗИБЛИКЕВИЧ М. 34.
 ЗИЗАНІЙ Лаврентій 23.
 ІГОР Святославич, кн. 15. 62.
 ІЛАРІОН, митр. 19. 17н.
 ІТАЛІЯ 82.
 КАВКАЗЦІ 72.
 КАЛКА, р. 20.
 КАЛУШ, м. 40н.
 КАМ'ЯНЕЦЬ Подільський 82. 83.
 КАНДИБА О. (псевд. Олесь) 5. 81. 86.

- КАРИШЕВА Т. 63н.
КАРЛО, цісар Авст.-Угорщини, 87.
КАССЕЛЬ 82.
КЕЛЬДИШ Ю. 16н.
КЕЛЬН, м. () 82.
КИЇВ, м. 7н. 11. 16н. 19. 23. 25. 27.
41. 51. 51н. 52н. 58. 67. 80. 82-84.
86н. 87. 88.
КИСІЛЕВСЬКИЙ Кость 77н.
КІЛЬ, м. 82.
КІНГА, жінка кор. Болесл. Встидли-
вого 21.
КІСТЯКІВСЬКИЙ 51н.
КНИГИ - Альманах УНС, 54н. 68.
69. 81. - Боян, 25н. 41. 53. - Коб-
зар, 69. - Кодекс св. Матія 21. -
Литовський Статут 24. - Слово о
Полку Ігореві 15.
КНИГИ ЦЕРКОВНІ - Мінея 18. -
Октоїх, Осмогласник, Октай 18. -
Тріодь 18.
КОАНДА, ген. 82.
КОЗАКИ 23. 26. 28. 30. 90.
КОЛЕССА Філярет 68н.
КОЛІВЩИНА 67.
КОЛТІВ 34.
КОНИСЬКИЙ Олександр 12. 74-76.
КОНКОРДІЯ 35н.
КОПИСТЕНСЬКИЙ Захарія 23.
КОРОСТЕНСЬКИЙ, о. 47.
КОШУТ Ляйош 38.
КРАКІВ 21. 21н. 53н. 60н.
КРАКІВЕЦЬ 54н.
КРЕКОТЕНЬ В.І. 16. 18.
КРИЖОПІЛЬ 86н.
КРИП'ЯКЕВИЧ Іван 43н.
КРОТЕВИЧ Е. 86н.
КУБАНЬ 90-93.
КУЗЕМСЬКИЙ Михайло, єп. 39.
КУЛІШ Панталеймон 95н.
КУПЧИНСЬКИЙ Роман 55н. 60н.
КУРДИСТАН 90. 91.
ЛАВРІВСЬКИЙ Іван 53н.
ЛЕБЕДИНЕЦЬ Антін Петрович 7.
ЛЕВ, кн. 62.
ЛЕВИЦЬКИЙ Анатоль 20н. - Й. 53н.
- І. 63н. - Михайло, митр., кард. 39.
ЛЕМКИ 10. - Лемківщина 21. 77. 53н.
ЛЕНИВОВ А.К. 92н. 93н.
ЛЕНІН 8.
ЛЕОНТОВИЧ М.Д. 63.
ЛЕОНТОВИЧ Теодор 41.
ЛЕПКИЙ Богдан 81. - Лев 37н. 47.
52. 55. 60. 83. 87.
ЛЕСЯ УКРАЇНКА 86н.
ЛЕНТКІВЧИЧ, ген. 82.
ЛИСЕНКО Микола В. 7н. 8. 58. 61.
67. 73. 75. 79-81. 83. 86н.
ЛИСКО Зенон 68н. 89н.
ЛИТВА 20. 24. - Литовці 72.
ЛИТВИНОВИЧ Спиридон, митр. 35.
68.
ЛІГІНСЬКИЙ Карло 34. - І. 34.
ЛІМАНОВСЬКИЙ 59. 60.
ЛОЯН Стефан 22н.
ЛОНАЧЕВСЬКИЙ 73.
ЛОЗАН Ст. 20н.
ЛУЦІВ Лука 56н. 69н.
ЛЮБЛЯНА 38.
ЛЮБОВИЧ Петро 42.
ЛЮДКЕВИЧ Станислав 87. 95.
ЛЯБРН, ген. 82.
ЛЯЙБОЛЬТ 53н.
ЛЬВІВ, м. 11. 23. 24. 35н. 38. 39.
39н. 40н. 46. 46н. 52н-54н. 58. 67.
67н. 68. 87.
ЛЬОРЕНЦ 53н.
МАДЯРЩИНА 21. 39н. 45. 69. 87.
- мадяри 38. 42. 43.
МАЗУРКЕВИЧ О.Г. 75н.
МАКЕДОНЦІ 71.
МАРКО ВОВЧОК 67н.
МАТЮК Віктор 95н.
МАХНОВЕЦЬ Л.Е. 26н.
МАЦЕНКО Павло 18. 19.
МАЦЕЙ з Грохова 21.
МЕРВ, м. 90.
МИХАЛЬЧУК 51н. 73.
МЛИНИ, село 54н. 67.
МОГИЛА Петро, митр. 23.
МОРАВІЯ 22.
МОСКАЛІ 9. 55. 56. 68. 76.
МОСКВА, Московія 68. - Московське
царство 9.

МУРОМ 18.

НАЗВИ БОГОСЛУЖЕНЬ - Акафіст
18. - Ікос 18. - Ірмос 17. - Канон
16. - Кант 16. - Катавасія 17. -
Кондак 17. 19. - Псалом 17. - Тро-
пар 17. - Утрени 18.

НАЛИВАЙКО 55-57. 68. 70. 71.

НАНКЕ А. 53н.

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. Шев-
ченка 5. 12. 74н.

НАУМЕНКО 73.

НЕСТОР, літописець 17н.

НИЖАНКІВСЬКИЙ Олег 95н.

НІЖИН, м. 74н.

НІМЕЧЧИНА 74н. 77. 81. 82. 88
(Дойчлянд).

НОВИЙ САНЧ 21.

ОБРАЗЦОВ Константин 90-94.

ОДЕССА 74н.

ОЛЕСЬ гл. Кандиба.

ОЛШАНСКІ Ст. 20н. 22н.

ОРЕЛ А. 15н. 19. 81.

ОСТРОГ, м. 23.

ОСТРОЗЬКІ, кн. 23.

ОСТРОВСКА Е. 22н.

ОТТОМАНСЬКА імперія 71.

—

ПАВЕНЦЬКИЙ Антін 41.

ПАРХОМЕНКО Л. 86н.

ПАШКЕВИЧ Іван Казимир 24.

ПЕНЯКИ 34.

ПЕРЕБИЙНІС 31.

ПЕРЕМИШЛЬ 35н. 39н. 53н. 68. 69.

ПЕРЕХОДІВКА 74н.

ПЕРЕЯСЛАВ 51н. 68.

ПЕТЕРБУРГ 51н. 52. 74.

ПЕТЕФІ Шандор 38. 39н. 42.

ПЕТРО I, цар моск. 51н.

ПЕТРОВИЧ Олександр 38н. - Петро
38н.

ПІДКАРПАТТЯ 63.

ПІПІН 58.

ПЛЕТЕНЕЦЬКИЙ Єлисей 23.

ПОДІЛЛЯ 86н.

ПОЛТАВА 74н. - Полтавщина 51. 52.
67н. 81н.

ПОЛЬЩА 9. 20-24. 29. 31. 54н. 77.

78. 88. - Польська Краківка Земля

87. - поляки 20. 31 (ляхи). 38. 44.

59. 60н. 61. 70-72. 76.

ПОЛЯНСЬКИЙ Тома, єп. 69.

ПОНТІВЦІ 40н.

ПОСЯННЯ гл. Сян.

ПОТЕБНЯ Олександр 73.

ПОТОЦЬКИЙ 29.

ПОТЬМА 74н.

ПОЧАЇВ, монастир 28. 32. 39.

ПРАГА, м. 21. 42.

ПРУСІЯ - Прусакі 21.

ПРУТ, р. 38.

ПРЯШІВ, м. 45н. - Пряшівщина 45.

РАДЗИКЕВИЧ Володимир 40н. 73.
75.

РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ 7. 8. гл. Со-
ветський С.

РАНДАЛ Л.Ф. 56н.

РЕВУЦЬКИЙ Л. 16н.

РИМША Андрій 24н.

РИЧАЛКА М. 46н.

РЖИГА А.Ф. 15н.

РОЗУМОВСЬКИЙ Андрій 53н. - Ки-
рило, гетьм. 53н.

РОМАН, кн. 20.

РОМЕЇ, ген. 82.

РОСІЯ 68. 51н. - Російський 85. -
Р. імперія 71. 72. 90. гл. Москва,

Советський Союз.

РОСОХА Ст. 88н.

РОССІНІ 53н.

РОСТОВ 18.

РУДКЕВИЧ М. 44.

РУДЧЕНКО Атанасій 73. - Іван 73.

РУЖОМБЕРК 38.

РУМУНІЯ 82. 88.

РУСИН, Рутени 35. 45. 62. 63. 69.

РУСОВА Софія 52н.

РУСЬ 16. 18-20. 24. - Руська держава
15. - Козацька Р. 23. - Р. Земля

15. 19.

САГАЙДАЧНИЙ Петро Конашевич,
гетьм. 26. 27. 29. 30.

САДОВСЬКИЙ М. 86н.

- САКОВИЧ Касіян 26. 27.
 САМІЙЛЕНКО В. 86н.
 САНЖАН, м. 90.
 САПІГА, кн. 23.
 СВЕНЦІЦЬКИЙ Павлин 67.
 СВІЙ Павло 67н.
 СВЯТІ: - Андрій Критський 16. -
 Борис 18. - Варвара 28. - Василій
 Великий 16. - Войтїх (Адальберт)
 21. - Гліб 18. - Григорій Богослов
 16. - Іван Дамаскин 16. - Іван Хре-
 ститель 69. - Іван Хризостом-Золо-
 тоустий 16. - Кирило 17н. 22. -
 Методій 17н. 22. - Роман Солодко-
 півець 16. - Теодосій Печерський
 17н. - Юрій 28.
 СВЯТОСЛАВ Ольгович, кн. 15н.
 СЕРБІЯ 82. - Серби 71.
 СІЧ 26. 90. - Січові Стрільці 58н. 80.
 87.
 СКОВОРОДА Григорій 16н.
 СКОРОПАДСЬКИЙ Павло 79. 82. 83.
 84н.
 СЛАВСЬКО 40.
 СЛОВАКИ 38. 60н.
 СЛОВІНЦІ 38.
 СЛУЧ, р. 31.
 СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ 63н.
 СМОЛЕНСЬКИЙ С.В. 17н.
 СМОТРИЦЬКИЙ Гарасим 23. - Ме-
 летій, єп. 23.
 СНИГУРСЬКИЙ Іван, єп. 53н.
 СОВЕТСЬКИЙ СОЮЗ 77. - ССРСР 7.
 9. 78. 88.
 СОРОКА, м. 31.
 СТАВРОВЕЦЬКИЙ Кирило 24.
 СТАЛІН 8.
 СТАНИСЛАВІВ, м. - Єпископ 39н.
 СТЕБЕЛЬСЬКИЙ В. 54н.
 СТЕЦЕНКО Кирило 86.
 СТРИЙ, м. 40.
 СЯН, р. 33. 38. - Посяння 67. 77.
 ТАКАЯНОЧІ, ген. 82.
 ТАННЕНБЕРГІ 21. гл. Грунвальд
 ТАТАРИ 24.
 ТЕРНОПІЛЬ, м. - Тернопільщина 35н.
 40.
 ТИВРІВ 86н.
 ТИЛА К. 37.
 ТИЧИНА Павло 7.
 ТОВАРИСТВА: - Боян 54н. - Головна
 Руська Рада 39. 41-43. 46. - Київ-
 ське Географічне Товариство 51н. -
 Січ 47.
 ТРЯСИЛО Тарас 55-57. 68. 70. 71.
 ТУРЕЧЧИНА 71. 90. 93. - Турки 21.
 28. 72. 91. 92.
 ТУРІВСЬКИЙ Кирило, єп. 17н.
 ТУРКМЕНІЯ 90.
 УЗБЕКІСТАН 7н.
 УКРАЇНА, Вкраїна, Укр. Держава
 7-12. 16-18н. 20. 23. 26. 28. 31. 51.
 52. 54. 55-57. 61. 63. 68-70. 72. 75-
 77. 79-89. 94. 95. - Західня Україна
 76. 77. 88. - Карпатська Укр. 10.
 88. - Козацька Укр. 27. - Придні-
 прянська Укр. 67. 74. 81. - Радян-
 ська Укр. 54н. 88. - УРСР 8. 9.
 77. 78. 89. - Українофіли 57. - Укра-
 їнці 38. 43. 44. 61. 72. 87.
 УЛЮЧ 53н.
 УНР Українська Народня Респуб-
 лика 82. 87.
 УСТІЯНОВИЧ Микола 40.
 ФЕДЬКОВИЧ Юрій 53н. 54н.
 ФЕЙХТ Г. 22н.
 ФИНДЕНЗЕЙН Н. 16н. 17н.
 ФРАНК Г. 60н.
 ФРАНКО Іван 9. 12. 33. 40н. 67. 75н.
 76-79- 86.
 ФРАНЦІЯ 82. 85.
 ХАРКІВ 7н.
 ХИБІНЬСКІ Адольф 21.
 ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Богдан, гетьм. 9.
 27. 29. 55. 56.
 ХОЛМ, м. 53н.
 ХОЛМЩИНА 39. 77.
 ХОРВАТІЯ 69. 87. - Хорвати 38. 42.
 ХОТИН, м. 26.
 ЦАРГОРОД, Цареград 62.
 ЦИЦОВИЧ 82.

- ЧАСОПИСІ:** - Америка 37н. 52. 87. - Америка-Ехо 20н. 22. - Батьківщина 81н. - Віра й Культура 58н. - Вісник, Відень 45н. - Галицька Зоря 40н. 41. 45н. - Голос Лемківщини 20н. 52. 54. 67. - Дім і школа 40н. - Записки ЧСВВ. 46н. - Лемківські Вісті 52н. 54. 56. 69. - Мета 52н. 67. - Наша Культура 81н. - Новини 40н. - Нові Шляхи 35н. - Основа 41н. 42. 74. - Пчола 40н. - Радянська Школа 75н. - Русская Музыкальная Газета 17н. - Свобода 15н. 19. 56. 69. 81. - Слово 46н. - Церковная Газета 46н. - Чернігівський Листок 74н.
ЧЕРКАЩИНА 86н.
ЧЕРНИГІВ 74н.
ЧЕХИ 37. 42. 85.
ЧЕХІЯ 38. 69. 87. - Чехословаччина 45. 88.
ЧИГИРИН 90.
ЧИН Св. Василя В. 5. 12.
ЧИНЧЕНКО М. 81н.
ЧОРНОГОРЦІ 71.
ЧУБИНСЬКИЙ Павло Платонович 9-
11. 46. 47. 51. 52н. 54н. 55. 57-60. 61. 67-74. 76. 79-83. 85. 85н. 86. 87н. 88н. 92.
ШАМБИНАГО С.К. 15н.
ШАПОВАЛ Іван 28.
ШАХ Степан 40. 20н. 38-41. 47. 52. 54. 67-69. 75. 81. 87.
ШАШКЕВИЧ Маркіян 40.
ШЕВЧЕНКО Тарас 51н. 52н. 54н. 58. 67. 68. 70. 74н. 76. 79-81. 86н.
ШЕФФЕР Т. 63н.
ШИЛЛЕР 37.
ШРЕБР-ТКАЧЕНКО О. 63н.
ЩАСНИЙ Соломон 46.
ЩУРАТ Василь 34. 95.
ЯВОРІВ, м. 54н. 67.
ЯВОРНИЦЬКИЙ Д. 28.
ЯГАЙЛО Володислав, кор. 20.
ЯКІВ, монах, літоп. 17н.
ЯПОНІЯ 82.
ЯРОСЛАВ, м. 95н.
ЯРОСЛАВ Мудрий, кн. 18. 19. 62.
ЯХИМОВИЧ Григорій, єп. 39. 40.

З М І С Т

<i>Присвята НТШ (« Записки ЧСВВ »)</i>	5
<i>Вступ (Автор)</i>	7

ІСТОРИЧНО-ІДЕОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ІСТОРІЇ ГИМНУ

1. - Староукраїнські церковні мотиви	15
2. - Доба лихоліття: « За Церкву, за Народ »	23
3. - Козацько-лицарська доба	26
4. - Тексти деяких гимнових пісень часів Козаччини	30
5. - Українські гимнові пісні XVIII-XIX ст.	32
6. - « Весна » і відродження народів	37

ГЕНЕЗА, РОЗВИТОК І ДОЛЯ УКР. НАЦІОНАЛЬНОГО ГИМНУ

1. - П. Чубинський — « Ще не вмерла Україна »	51
2. - Історичний розвиток гимну П. Чубинського	59
3. - На шляху до Визволення	74
4. - Часи Визвольних Змагань	79
5. - На окраїнах української території	90
6. - Відгомін з чужини	95

ПРО ІНШИХ І ДЛЯ ІНШИХ

1. - Національні та державні гимни європейських народів (1970 р.)	99
National and Official Anthems of the European Peoples (1970)	99
2. - Датівник створення нац. гимнів народів світу (1945 р.)	103
3. - The List of Dates of the National Anthems (1945)	106
4. - Важніша література.....	109
5. - The National Anthem of Ukraine	112
Показник імен	119

ТАБЛИЦІ

- 32 - а) *Ой на горі, та жєнци жнуть* (музика); *Гей не дивуйтєсь...*
 б) *Мир вам, браття...* (музика)
- 48 - а) *Дай же, Боже, добрий час...* (музика)
 б) *Щє не вмерла Україна...* (музика всєнародня)
- 49 - а) *Павло Чубинський (1839-1884)* — автор тексту
 б) *о. Михайло Вербицький (1815-1870)* — автор музики
- 64 - а) *Щє не вмерла Україна* (муз. хорова) — Вербицький
 б) *Згинуть наші воріженьки* (продовження)
- 80 - а) *Коверта із марками і побільшена марка*
 б) *Марки з 100-ліття і 50-ліття*
- 96 - а) *Листівка зі Львова з гимном*
 б) *Марки з символами гимну з 1955 р.*

ІЛЮСТРАЦІЇ - ЗАСТАВКИ

- 22 - Княжа дружина в поході
- 25 - Тип козака-січовика
- 29 - Козацька кіннота в поході з рис. Сластьона
- 36 - Козак і бандурист
- 47 - Із символіки гимну за вид. « Підпільної пошти України »
- 58 - Із символіки « Підпільної Пошти України » (1955)
- 73 - Марки-символи « Підп. Пошти України » (1955)
- 78 - Поштівка в 100-ліття гимну
- 89 - З символіки гимну (1955 — Ю. Костів)
- 94 - З символіки гимну (1955 — Ю. Костів)
- 96 - Коверта з пропам'ятними Марками (1966)
- 105 - Символіка укр. гимну
- 111 - Марка-символ гимну (1955)
- 116 - Марка-символ гимну (1955)
- 118 - Марка-символ гимну (1955)

12. STASIW M., *Metropolia Haliciensis - Eius historia et iuridica forma*, Romae 1960, pp. XVIII + 240.
13. НАВАРКО ІР., ЧСВВ, *Київські і Галицькі Митрополити. Біографічні нариси (1590-1960)*, Рим 1962, стор. XXIII + 272.
14. JOUBEIR A., *La notion canonique de rite*, Romae 1961, pp. XII + 104.
15. LOZOVEI P., OSBM, *De Metropolitanarum Kioviensium potestate (988-1596)*, Romae 1962, pp. XXII + 140.
16. WIWCZARUK S., *De Synodo Provinciali Berestensi a. 1765 non celebrata*, Romae 1963, pp. XII + 170.
17. PATRYLO Is., OSBM, *Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Halicienses (Attentis praescriptis M.P. « Cleri sanctitati »)*, Romae 1962, pp. XVI + 142.
18. BARAN A., *Eparchia Maramorosiensis eiusque unio*, Romae 1962, pp. XII + 108.
19. ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н., *Історичні підвалини УАПЦеркви*, Рим 1964, стор. 120.
20. СОЛОВІЙ М., ЧСВВ, *Божественна Літургія: Історія - розвиток - пояснення*, Рим 1964, стор. XIV + 422.
21. МУСНАЛЬСЬКИЙ А., « *Liber de fide* » *Pseudo-Nathanaelis. Fontes et analysis*, Romae 1967, pp. 150.
22. ПЕКАР А., ЧСВВ, *Нариси історії Церкви Закарпаття: I. Єрархічне оформлення*, Рим 1967, стор. 242.
23. СНИМУ НІЕР., OSBM, *De figura iuridica Archiepiscopi maioris in iure canonico orientali vigenti*, Romae 1968, pp. 225.
24. ГАЈЕСЬКИЙ Г.-БАРАН А., *The Cosacks in the Thirthy Years War*, vol. I (1619-1624), Rome 1969, pag. 140.
25. DUCHNOVIČ AL., *The History of the Eparchy of Prjašev*, ed. 2, Rome 1971, pag. VIII-102.
26. МУДРИЙ С., OSBM, *De transitu ad alium Ritum*, ed. 2, Romae 1973, pag. XIV-182.
27. ВЛАЖЕЈОВСЬКИЙ Д., *De potestate Metropolitanarum Kioviensium in clerum regularem (1595-1805)*, ed. 2, Romae 1973, pag. 196.
28. ТРЕМБИЦЬКИЙ В., *Український Державний Гімн та українські патріотичні пісні*, Нью Йорк-Рим, 1973, стор. 128.
29. ВЛАЖЕЈОВСЬКИЙ Д., *Ukrainian and Armenian Pontifical Seminary of Lviv (1665-1785)*, Rome 1974.